

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג אליבא דהלכתא

גיליון מס' 15
כסליו תשס"ח

בהלכות תפילה
טוש"ע ומשנ"ב או"ח
סימנים קכ"ב - קכ"ז

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, מודיעין עילית, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, ארזי הבירה

בגיליון:

בירור הלכה

בירורי הלכות אליבא דהלכתא

הוראת הלכה

שאלות אקטואליות
ובירורי הלכות

עיון הלכה

נפלוים וחקירות בהלכה

תשובות ופסקים

בירור דעת גדולי הפוסקים
וחידושיהם

פניני הלכה

ליקוט פנינים בהלכה

שי"ח הלכה

שו"ת הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המנהג וטעמו

בירור שרשי מנהגים
וטעמיהם

האיר המזרח

טראי מקומות בפסקי
רבניתו הספרדים זיע"א

מדרש הלכה

המדרש והאגדה בהלכה

מקור ההלכה

בירור ההלכה במקורותיה

גנזי הלכה

גגנות בהלכה

מכת"י גדולי הפוסקים ז"ל

עוד יוסף חי

בירור וליבן במשנתו
של מרן הג"ב איש חי"

הערות והארות

הערותיהם של
אברכי ורבני הכוללים

מכתבים ותגובות

מכתביהם ותגובותיהם
של צורבי מרבנן

ביני עמודי

עיונים בהלכה מחכמי ורבני
בית המדרש "אהבת שלום"

לאמתה של הלכה

בירורי ענינים ומקורות
בכתבי האר"י ז"ל
מאת הגרי"מ הלל שליט"א

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א
רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

עניית אמן א. מדין הברכה ב. מדין הזכרת השם ג. חובתה מדרבנן או מדאורייתא ד. חלק מן הברכה

לדינא בדברי הרדב"ז הנ"ל, דחכמים העמידו דבריהם, ולפי"ז ה"נ יש לזון בדברי הפמ"ג.

והנה יש לעיין בעיקר דברי הצידה לדרך והפמ"ג, דחובת עניית אמן ליתא מדאורייתא, אלא בברכה שחיובה מדאורייתא, אבל שאר ברכות שחיובם מדרבנן אין חובת הענייה בהם מדאורייתא, וצ"ע, הרי חלות שם ברכה קיומה וענינה ודאי הויין מדאורייתא, וכפי שיבואר, ואך דחובה ליכא בלכך אלא על התורה ועל המזון, הא מיהת כל שחבירו

מבכר ברכה, למה לא יתחייב השומע לענות אמן מדאורייתא, ועצ"ג בזה, וראה לזה דקיומה וענינה של ברכה היא מדאורייתא, שהרי דעת הר"מ שם דהמבכר ברכה לבטלה עובר בלאו דלא תשא שם ה', וע"כ דכל ברכה לבטלה חלות שם נשיאות שם ה' היא מדאורייתא, וממילא כש שמבכר ברכה במקום שציוו חכמים, הרי יש כאן חלות שם ברכה מדאורייתא, ואם דין הוא שכל המבכר לה' יחייב כל השומעין לענות אמן, למה בכל ברכות אין חיוב.

והנראה בזה, דיסוד חובת עניית אמן אינה באה כחובת גברא לענות אמן אחר המהללים והמשבחים את הקב"ה, אלא דמאחר דעניית אמן מצטרפת עם גוף החפצא דברכה, והברכה עצמה מקבלת תוקף כאשר השומע ענה אמן, ואף גם זאת שהמבכר צריך להתכוין לצאת ידי חובת עניית אמן מן השומע, כפי שיבואר כ"ז מדברי הראשונים, הרי שמעתה זהו גופא עיקר חובת השומע להצטרף עם גוף הברכה.

אשר מעתה מבוטאים מאד דברי הצידה לדרך והפמ"ג דאין חובה מדאורייתא לענות אמן אלא בברכה שהיא מוטלת עליו חובה, דמאחר שברכה זו שמבכר חובתה מדאורייתא, ממילא חייבה תורה כל השומע שיהא מצרף לברכה זו עניית אמן, משא"כ שאר ברכות שאין חובתם מדאורייתא, אף דחלות שם ברכה עליה מדאורייתא, מ"מ כיון דהברכה עצמה רשות, אף עניית אמן [שעיקרה חובת ברכה] רשות ולא חובה.

[ויש לזון קצת פאז"א, דחובת עניית אמן מדאורייתא אחר הברכות, שייכא לעיקר חובת הגברא (השומע) בעיקר הברכה שמבכר המבכר, דכשם שחיובה תורה כל איש ואיש מישאל לברך על לענות אמן, כיוונתה תורה לאיזו ואיש מישאל להצטרף למי שמבכר על התורה, ולכן כל זה שייכא רק בברכת המזון וברכת התורה שחובתם מדאורייתא, אבל שאר ברכות שאין חובתם מדאורייתא אין חובה להצטרף להשומע].

אמן מצטרף להיות חלק מן הברכה

ומקור למש"נ דאמן חלק מן הברכה, הוא בברכות מז, דאיתא שם דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים, ואמר ר"ח מפ"י רוב העונים ופריך מאי שנת רובא דאכתי לא כליא ברכה, מיעוטא נמי לא כליא ברכה, ומשני דכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה, ומבואר להדיא דעניית אמן מצטרפת על גוף הברכה עצמה, ועדיין לא כליא ברכה, ואך דמי שמאריך יותר מידי אין זה מצטרף להברכה, שהוא טועה.

ובבי"א אר"ח סי' קכ"ד סק"א בשם התרומת הדשן ח"ב סי' ק"ט, מי שמתפלל בלחש, ויסים את תפילתו טרם שכלתה עניית אמן מפי רוב הציבור על ברכת הש"ץ יכול לענות אמן עמהם, דעניית אמן נמי מן הברכה היא, עכ"ד. [ובט"ז אר"ח סי' קכ"ד סק"ו הקשה דאף אם כבר כלו כל הציבור לומר אמן, יענה תוכ"ד, ויתצו הפוסקים דאף דאפשר לענות עד כ"ד מהעונה אמן, מ"מ אינו יכול להפסיק בדיבור].

ובברכות ג: דאמר ר' יוסי גדול העונה אמן יותר מן המבכר, תדע שהרי גוליידין יורדין ומתגרין [במלחמה], וגבורים יורדין ומנצחין, [דלא במ"ד שממחרין למבכר יותר מן הענה אמן, ופרש"י בגיז' סו: ד"ה שהרי] וז"ל, שהרי גוליידין חלשין ומתגרין במלחמה תחלה, ואח"כ גבורים באין ומנצחין, אף כאן העונה אמן בא לאחר המבכר ומנצח לומר שהעונה אמן משבוח מן המבכר, דהעונה היא באמת עיקרה של ברכה עצמה.
וברמ"א אר"ח סי' קס"ז ס"ב כתב שהמבכר יכוין להאמן שעונין אחריו, ומקורו באור זרוע בשם הירושלמי, [ובביאור הלכה שם (ד"ה המבכר) תמה בזה, והביא בשם ספר חרדים גייסא אחרת בירושלמי יערי"ש], אשר לכאורה חזינן מזה דעניית אמן חלק מן הברכה היא זו, ולכן צריך המבכר לכוין בשמיעית דאמן, [ומה שהקשה בביאור"ל דהלא העונה אמן אחר ברכותיו בזה, י"ל דמ"מ כשאהר ענה יש מעלה לכוין].

וזה מחזור מאד עם מה שנתבאר במקום אחר בארוכה לבאר כמה סוגיות הש"ס, דיש מ"מ אהר גבור, נראה דכיון דשלש ראשונות כחד חשיבי דשפיר דמי לענות אמן, אעפ"י שהתחיל באחרת, אבל יותר נראה לחלק, שאם המתין ש"ץ כדרכו ולא ענו אחריו והתחיל באתה גבור אז אין להם עוד לענות, דהויא כאמן יתומה, אבל אם פשע ש"ץ ולא המתין והתחיל בחד אתה גבור לאו כל כמינה שיאבד אמן מפי הציבור.
אשר מוכרח ומבואר מזה, דהעניית אמן באה רק בתורת צירוף הברכה עצמה, וכל שהתחיל המבכר ברכה אחרת ע"כ כבר כלתה לה ברכה ראשונה, וממילא ע"כ אין עניית אמן יכולה להצטרף עם ברכת המבכר, ובפרט למה שנתבאר לעיל דבחזרות הש"ץ עניית אמן באה כאופן של תפילת הציבור, אשר האחד מבכר וכולם עונין, א"כ בודאי דכל עיקר ענייה זו באה בתורת חלק מן הברכה, וכל שכלתה הברכה א"א לענות אמן.

ובברכות מה. אמרו מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המבכר שנאמר גדלו לה אתי וגרוממה שמו יחדו, משמע שהמבכר עם העונה שניהם מהללים גם יחד, ולמש"נ דהאמן חלק מהברכה פשיטא היא.

בפלוגת הראשונים בחובת עניית אמן בלא הזכרת השם
איתא בספרי על הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו מנין שעונים אמן אחר המבכר, שנאמר הבו גדל לאלהינו, והובא בביאור הגר"א אר"ח סי' רט"ו ס"ב.

תנן בברכות נא: עונין אמן אחר ישראל המבכר, ולא אחר כותי המבכר עד שישמע הברכה כולה, דדעת הר"מ בפ"א בברכות ה"ג דחייב הוא לענות אמן, וזה לשונו, כל השומע אחד מישראל מבכר ברכה מכל הברכות כולן אע"פ שלא שמע הברכה כולה מתחלתה ועד סופה ואע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן, וכתב הגר"א שם דמקורו בספרי הנ"ל, אכן דעת הטור באר"ח סי' רט"ו דאין זה חיוב אלא רשות, יערי"ש.

ולשון הרא"ש בברכות שם [פ"ה סי' ה] אע"פ שלא שמע את כל הברכה [מפי ישראל], כיון ששמע שהזכיר השם עונין אחריו אמן, אבל מעכ"ם אע"פ ששמע הזכרת השם כיון שלא שמע כל הברכה חיישינן וכו'.

ובביאור הלכה סי' רט"ו ס"ב [ד"ה שלא שמע] צידד שהראשונים נחלקו לענין חובת עניית אמן כשלא הוה הזכרת השם, דבשלוש הר"מ משמע דאף אם לא שמע הזכרת השם חייב לענות אמן, ברם דעת הרא"ש דאם לא שמע הזכרת השם אין חיוב לענות אמן, וכל מה דחייב לענות אמן [לדעת הר"מ וכן נקט בדברי חמודות בדברי הרא"ש] הוא דוקא אם שמע הזכרת השם, ובביאור דברי הרא"ש כתב בביאור"ל וז"ל, לענין שיהיה חייב לענות אמן אינו חייב עד שישע הזכרת השם מפי המבכר, דהא חיובא דאמן נובע מדמכתיב כי שם ה' אקרא, וכו' וע"כ בעינן דוקא שישמע העונה הזכרת השם, וזא יש עליו חיובא לענות, והניח בצ"ע.

והנראה בביאור פלוגתתם, דדעת הר"מ דיסוד חיוב עניית אמן, מחמת לתא ד"ברכה" הוא דאתנין עלה, ולכפי חלות שם ברכה ליכא שום נפקותא אם שמע הזכרת השם אלא אם, ברם דעת הרא"ש דחובת עניית אמן אינו מחמת לתא דברכה, אלא מחמת לתא דברכת השם, וכיון דמחמת ברכת השם הוא דאתנין עלה, כל שלא שמע הזכרת השם א"ח לענות, אף ששמע סוף הברכה מ"מ לא שמע מפורש שמבכרין את ה'. והנראה בביאור שיטת הר"מ דאזיל בזה לטעמיה, דתנה במי שנסתפק לו אם בייך ברכה, כתב בפ"י דיכול לברך ברכה עם שם בלע"ז באופן דככה"ג ליכא משום ברכה לבטלה, כי הרי מותר להזכיר שם זה לבטלה.

אכן בשו"ת הגרע"א סי' כ"ה השיג על זה, וכתב דודאי יש בזה איסור תורה, דהלא מבואר בדברי הר"מ דהמבכר ברכה לבטלה עובר בלאו דלא תשא שם ה' אלהיך לשוא, והר"מ כיל דין זה ביחד עם האיסור לישבע שבועת שוא, וא"כ כמו דלענין שבועת שוא עובר בלאו דלא תשא אף בשם לע"ז, [במשמעות דבריו בפ"ב שבועות ה"ב וכמש"כ בתשכ"ז ח"א סי' ב.], הרי כמ"כ לענין ברכה לבטלה דאיסורין בהר לאו.
וכבר נתבאר דעת הר"מ, דהזכרת ש"ש לבטלה אסורה באיסור עשה, וברכה לבטלה חמורה יותר שהיא בלאו, ואשר נמצא בדעת הר"מ, דאין האיסור משום הזכרת השם, דאף בשם לעו אסור, וכמו דשבועת שוא אסורה אף בשם לע"ז, וע"כ משום דהאיסור הוא מחמת לתא דשבועת שוא, וא"כ ה"נ בברכה לבטלה אין האיסור מחמת הזכרת השם שבה, אלא מחמת לתא דחלות שם ברכה הוא דאסור לאמרה לבטלה.
והנראה לפי"ז נראה, דאם אינו אלא חובת גברא לענות אמן, שפיר י"ל דעיקר החובה היא ליתן גודל כאשר שם ה' נקרא, כפי שכתב בביאור"ל בדעת הרא"ש, דליכא חיוב אם לא שמע הזכרת השם, כי המחייב הוא כאשר כי שם ה' נקרא, ברם אם נימא דחובת עניית אמן היא בשעה שרואה תכירו ויחשו של הפמ"ג דבאמצע התפילה צריך לא כ"כ לשמוע סוף הברכה, אכן בזה צריך לצרף עניית אמן עם המבכר, ויש לזון.

והנראה להוסיף בביאור פלוגתתם הנ"ל [אם יש חיוב עניית אמן בלא הזכרת השם], שנתחלק ביטח דאמירת אמן, כ"ה "חובת גברא" הוא ליתן גודל, או שיסודו חובת "צירוף ברכה" עם ברכת המבכר, והארכות כן לקמן מדברי הראשונים דעניית אמן היא חלק מן הברכה, וכל זמן שלא נשלמה עניית אמן לא נשלמה הברכה, וזהו עיקר חובת העונה לצרף עניית אמן עם הברכה, כי בכך נעשית הברכה חשובה יותר עם ענייה.
באופן דלפי"ז נראה, דאם אינו אלא חובת גברא לענות אמן, שפיר י"ל דעיקר החובה היא ליתן גודל כאשר שם ה' נקרא, כפי שכתב בביאור"ל בדעת הרא"ש, דליכא חיוב אם לא שמע הזכרת השם, כי המחייב הוא כאשר כי שם ה' נקרא, ברם אם נימא דחובת עניית אמן היא בשעה שרואה תכירו ויחשו של הפמ"ג דבאמצע התפילה צריך לא כ"כ לשמוע סוף הברכה, אכן בזה צריך לצרף עניית אמן עם המבכר, ויש לזון.

בדברי הפמ"ג דנתחדש כאן מצוה מנה"ל לענות אמן אחר הברכה

בספר צידה לדרך [לנעל האר שגן] כתב דבר מיוחד בשם הרמב"ן [במנין המצוות שלו מצוה ט"ו ובשם המכ"ט, שמצוות עשה מדאורייתא לענות אמן אחר ברכת התורה ואחר ברכת המזון, דכתיב כי שם ה' אקרא בברכה הבו גדול אמן, ופרש"י בברכות כא. ד"ה כן] כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל, אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן, כי שם ה' אקרא בברכה, אתם הבו גודל לאלהינו באמן.

והפרי מגדים בספרו תיבת גמא על התורה, הביא דבריו וכתב דהוא דבר חדש, שהרי הרמב"ן לא הזכיר אלא שמצות עשה מדאורייתא לברך ברכת התורה, ואילו עניית אמן לא הוזכר בדברי הרמב"ן, ואך דממילא משתמע מן הכתובים כן, דכיון דאמר להם משה לישראל לענות אמן אחר ברכתו, ע"כ שיש בזה חובה מדאורייתא לענות אמן, וכן בברכת המזון שעיקר ברכתו מן התורה, משא"כ שאר ברכות שעיקרם מדרבנן.

ועפ"י דן שם חידוש דין, דמאחר דמי שלא ענה אמן ביטל מצות עשה מדאורייתא, א"כ בעומד באמצע התפילה ושמע אחד מבכר גברא אלא, מן הדין שצריך להפסיק באמצע לענות אמן, ואף שאין מפסיק לקדיש וקדושה, מ"מ עניית אמן הנ"ל חובתה מדאורייתא, אלא שכתב דכיון דרוב הפוסקים ס"ל דברכת התורה דאורייתא לא יפסיק, [ואף בעניית אמן על ברכת המזון לא יפסיק למ"ד דברכת התורה דרבנן, יערי"ש].
ברם למה שהכריע בגמ"ס סי' מ"ז כדעת השאגת אריה סי' כ"ד דברכת התורה מדאורייתא, א"כ לכאורה יש מקום לזון בחיובו של הפמ"ג דבאמצע התפילה צריך להפסיק לענות אמן אחר ברכה זו, וצ"ע.

ובשו"ת הרדב"ז כתב, דכתי העומד בתפילה והגיע ש"ץ לברכת עבודה, אם אין שם כהן אחר לעלות לזרון, יפסיק באמצע תפלתו ויעלה לזרון ויברך ויסים תפילתו, והטעם לכך שברכת כהנים חובתה מדאורייתא, ואילו זמני תפילה ושיעורה אינם אלא מדרבנן, ולכן עשה דוהא דחיל' לה, אכן באלוהו רבה סי' קכ"ח סק"ג פסקק

בסי' קכ"ד הובא בשו"ע הלכות עניית אמן, והנה ביומא לז, תניא, רבי אומר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו, אמר להם משה לישראל, בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גדול, ופרש"י בברכות כא. [ד"ה כן] כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל, אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן, כי שם ה' אקרא בברכה, אתם הבו גדול לאלהינו באמן, ומבואר מדברי רש"י דעיקר חובת עניית אמן הוא רק בשעה שהוא מזכיר את שם ה' בברכה.

אמנם ביומא לז, מבואר דכאשר היה כהן גדול מזכיר את השם המפורש היו כולם נופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, דכתיב כי שם ה' אקרא וכו', בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גדול, משמע שעל כל הזכרת שם צריך ליתן גודל לאלהינו, וע"כ צ"ל דכוונת משה הוא עניית אמן על ברכת התורה, ואך דמחק קרא למדנו גם דין נוסף דכל קריאת שם ה' המפורש מחייבת שבח וגודל.

[ובאמת חלוקים המה ביסודם, דהנה נתבאר לקמן דחובת עניית אמן אינה חובת גברא בעלמא להלל כאשר תכירו מהלל ומבכר, אלא יסודו משום דעניית האמן מצטרפת עם ברכת המבכר, וזהו עיקר חובת השומע לעניית אמן, ואילו הענייה בהזכרת השם אין בה שום צירוף עם אמירת השומע כמו שיש חובת השתחואא בשמיעת שם המפורש, [ומאידך גיסא השומע הזכרת השם לבטלה צריך לחדוהו נדרים ה.].

אכן בלשון הר"מ בפירוש המשנה נראה דכוונת משה במאמרו לישראל כי שם ה' אקרא הבו גדול, מוסב על הזכרת השם גרידא, וזה לשונו שם, אמר הכותב כי שם ה' אקרא הבו גדול לאלהינו, ובא בקבלה שמשה רבינו אמר לישראל בזמן שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גדול לאלהינו, וכך חובה לעשות לעולם, וכן הוא במא"י, ומשמע דכוונת משה היא על כל הזכרת השם, ולא הזכיר כלל שיהא זה בברכה.
ולכאורה יש לומר דהר"מ אזיל בזה לטעמיה דס"ל דברכת התורה אינה מדאורייתא, דהנה הרמב"ן במצוות עשה ששכה הרב מצא ט"ו מנה מצות ברכת התורה, ומקורו מדכתיב כי שם ה' אקרא כדיליף לה בברכות כא, ובחינוך כתב דאף לדעת הר"מ חיובו מדאורייתא, ובברכי יוסף אר"ח סי' מ"ז האריך שלדעת הר"מ חיובו מדרבנן, באופן דע"כ כוונת הכתוב לא מייירי בברכת התורה, אלא כל הזכרת שם מחייבת גודל.

אכן לדעת רש"י י"ל דפשטא דקרא מייירי לענין ברכת התורה, וכדעת הרמב"ן, ומזה לפינן דיש חיוב לענות אמן על ברכת התורה, וזהו שכתב רש"י דבשעה שמשה מזכיר שם ה' בברכה הוצרכו לענות אמן, ומה שאמרו בסוגיא דיומא דאף על הזכרת השם צריך ליתן גודל ולענות ברוך שם כבוד מלכותו וכו', אין זה אלא בשם המפורש מחמת מעלתו, [ואפשר דבאמת דין זה אינו מדאורייתא אלא אמסכתא בעלמא].

והנה כתב בשו"ת הרא"ש כלל ד' סי' יט וז"ל, ומשמעתי מאבא מארי ז"ל, שהיה אומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום 'ברוך הוא וברוך שמו', וזה הוא שאמר משה רבינו עליו השלום, כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, ועוד, אפילו כשמוזכר לצדיק בשר דם צריך לברכו, שנאמר זכר צדיק לברכה וכו', והובא בשו"ע סי' קכ"ד סי"א דעל כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו.
ובמקור חיים לבעל החוות יאיר דייק דדוקא על שם שבברכה צריך ליתן גודל, וכ"כ בתהילה לדוד סק"ג בשם שו"ת דבר שמואל סי' רצ"ה, דלא כדעת שיירי כנסת הגדולה אלוהיו רבה דבכל גוונא מבכר.

והביאור בזה נראה, דהנה בתוס' ר"ה לג. [ד"ה הא] הביאו הא דאיתא בתמורה ד. דהמציא שם שמים לבטלה עובר בעשה, דכתיב את ה' אלהיך תירא ואותו תעבד, וכתבו דכל זה דווקא במוציא שם שמים לבטלה, אך במבכר ברכה שאינה צריכה לבטלה, בזה ליכא אלא איסור דרבנן, ואמסכתא אקרא דלא תשא כמבואר בברכות שם, ועפ"י צידדו בתוס' דמותר לאשה לברך ברכת המצוות על מ"ע שהזמן גרמן.
אכן דעת הר"מ בפ"א בברכות הט"ו ובפ"ב שבועות דהמבכר ברכה לבטלה עובר בלאו לא תשא, והביא המ"א סי' רט"ו סק"ו והגרע"א סי' כ"ה, וב"כ הר"מ בשו"ת פאר הדור סי' ק"ה דבמקום שקורין מגילה בי"ד וט"ו מפני הספק אין מבכרין, ואיסור ברכה לבטלה מן התורה, וכן דעת הגאונים בשערי תשובה סי' קט"ו, ועברכי"י סי' מ"ו סק"ו דן בדברי הר"מ סי' כ"ו, יערי"ש, והאריך בשד"ח כללים אות ב' כלל קס"ו.
נמצא מזה דהר"מ והטוס' נחלקו מן הקצה אל הקצה, דהזכרת ש"ש לבטלה אסורה באיסור עשה, ולענין ברכה לבטלה נחלקו הר"מ והתוס', דדעת תוס' איסורו קל יותר ואין איסורו אלא מדרבנן, ובביאור הדבר כתבו האחרונים דאמירת שם ה' בברכה לבטלה, אלא שנתמך דרך שבת, ואך דמאחר דכל הברכה לבטלה אסור מדרבנן, דדעת הר"מ שהוא חמור יותר מהזכרת ש"ש לבטלה ואיסורו בלאו דלא תשא שם ה'.

והביאור הוא, דיסוד איסורא דברכה לבטלה הוא נשיאת שם ה' לשוא, ואמירת שם ה' בלבד אין בה משום נשיאת שם ה', ורק בנשבע בשם ה', יש כאן נשיאת שם ה', שיש בזה איזו חלות הנתפסת בשם ה', ולכן שבועת שוא שחיבא נשיאת שם ה' לשוא, ואשר זהו שנתחדש בזה דברכה בעצמה יש ענין נשיאת השם ה', ואשר לכן כל המבכר ברכה שאינה צריכה הרי זה נשיאת שם ה' לשוא, ודעת הר"מ שהוא אסור מן התורה.

וזהו מה דמבואר בדברי רש"י ובדברי הפוסקים הנ"ל, דחובת עניית ברוך הוא וברוך שמו לא מצינו אלא על אמירת השם שבברכה, שיש בזה חלות מסוימת של נשיאת שם ה', [ולענין שם המפורש עיין לעיל].

ואמנם לכאורה צ"כ בדברי הר"מ שכתב דמשה אמר לישראל דבכל פעם שמוזכר השם 'חובה' ליתן גודל, והרי בסוגיא דיומא שם משמע דרק בשם המפורש צריך גודל, ולא מצינו כן בכל הזכרת השם, וצ"ע, ואין לומר שמשה רבינו היה מלמד תורה לישראל והיה קורא בשם המפורש, שהרי בתורת כהנים שאלו מניין היה המגדף ידע את שם המפורש, וענו ששמעו בסיני כשאמרו אנכי ה' אלהיך, הרי שלא הזכירו תמיד, וכן מצינו במדרש דמה דכתיב כי שם ה' אקרא יתנו בשם המפורש, דאיתא שם שכאשר הגיע מלאך המות למשה רבינו ואמר לו הגיע זמנך למות אמר משה שם המפורש וברת, דכתיב כי שם ה' אקרא, וצ"ת.

[ובכתבי הגר"יז סוטה מן מובא שהגר"יז נסתפק בכל הפעמים שדבר ה' עם משה רבינו, אם שמע את השם המפורש כקריאתו או ככתיבתו, וכתב דלכאורה נראה שהקב"ה אמר לו את השם כקריאתו, דאם ככתיבתו א"כ נמצא משה רבינו היה צריך כל שעה להשתחוות, כמבואר ביוטא סו. שכאשר שומעים את השם המפורש יש חובת השתחואא, ולא מצינו שמשה עשה כן בכל פעם, וע"כ ששמע את השם כקריאתו].

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל

ברהר"ח חיים יעקב ע"ה

הלפרין

מגוע המהרש"ל ובעל סדר הדורות

נלב"ע בשם טוב

ביום ה' בכסלו תשמ"ז

מוהר"ר פריץ

בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז

וזה החשובה מרת יענטא

בת מוהר"ר אשר ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרוחם

אברהם בן אלטן דררי ז"ל

נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב

וזה המרוחמות

שרה עליזה טובה בת מזה דררי נ"ע

נלב"ע ו' טבת תש"ן

עיון הלכה

בדין צירוף ישר ומתפלל לחזרת הש"צ קדיש וקדושה ובדין ש"צ המתפלל ואין תשעה מכוונים

א) כתב השו"ע בסי' נ"ה ס"ו ז"ל, ואם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם או שהי ישר אפי"ה מצטרף עמהם.

והנה בב"י הביא דברי הגה"מ שכתב ז"ל, אם התחיל אחד להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם ואין כאן אלא תשעה שיוכלו לענות אפי"ה מצטרף עמהם דכתיב ונקדשתי בתוך בני" אכל עשרה דבני קדושה נינהו שכונה שריא.

ובהמשך דבריו הביא דברי מורו מהר"י בירב שכתב דה"ה לישן, ובסוף דבריו הביא דברי האגור שכתב ז"ל, נשאל גדול הדור מהר"י מולין על עשרה שהיו בביה"כ וישן אחד מהם אם יכולים להתפלל אע"פ שהוא ישן, והשיב, הא ר"ת צירף עם תינוק המוטל בעריסה, ונהי דכתב הרא"ש דצריכי עשרה דצייתי, מ"מ חזינן דנהגו עלמא לצרף אע"פ שמשחיין שיחת חולין, אע"ג דלביי מגמגם דשמא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. וסיים הב"י וכדאי הוא מורי ז"ל (מהר"י בירב) לסמוך עליו. ומבואר מדברי מהר"ל דלדעת הרא"ש אין לצרף אחד שמתפלל ואינו יכול לענות ולכוון לברכות הש"צ וכן אין לצרף ישר דבעי תשעה דצייתי לברכות הש"צ.

והנה המעיין בדברי המ"א יראה שכך פסק שהביא דברי מהר"ל על האי דפסק השו"ע דמצרפין ישר. והט"ז פסק דאין לצרף ישר דהא בעינן תשעה דצייתי כמו שכתב הרא"ש וכן פסק הפרי חדש.

והנה מכל הני רבונות מתפרש שאם נפסוק כדברי הרא"ש דבעי תשעה שיכוונו לש"צ לא נצרף ישר ומעתה יקשה דמר"ן זיכה שטרא לבי תרי דפסק בסי' נ"ה דמצרפין ישר ומי שהתחיל להתפלל ובס' קכ"ד פסק את דברי הרא"ש דבעי תשעה שיכוונו לש"צ ואם לא יכוונו קרוב להיות ברכותיו לבטלה וצ"ע.

ויש לבאר דברי השו"ע דבסי' נ"ה איירי השו"ע לענין קדושה וקדיש דבזה איירי כל הסוגיא, וכן מפורש בדברי מהר"י בירב שהביא הב"י ובוזה הרא"ש דברי ר"ת שתתיר לצרף קטן, ועל ר"ת זה נסמך הגהות מיימוניות שהתיר להתפלל בצירוף אחד שמתפלל ואינו יכול לענות ובקדיש וקדושה פסק מר"ן שאפשר לצרף ישר. ובסי' קכ"ד איירי השו"ע לענין חזרת הש"צ ובה הביא דברי הרא"ש דבעי עשרה דצייתי.

וביאור הדברים כך הוא, דהנה בסי' ס"ט פסק השו"ע ז"ל, אם יש בני"א שהתפללו כל אחד בפ"ע ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד מהם וכו' ואומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש וזה נקרא עובר לפני התיבה, עכת"ד.

והנה בדין עובר לפני התיבה לא בעי עשרה דצייתי דהרי מרהיט לשון השו"ע משמע שלא צריך לגמור תפלתו, ובב"י הביא שנחלקו בזה הראשונים והביא דברי מהר"י אבונה שכתב דראוי להחמיר והנה טעם הסוברים שצריך לגמור תפילתו הוא דמאחר שהתחיל עליו לגמור התפילה שלא ניתקנה להפסיק בברכותיה שכבר סודרו ע"פ המקראות כולם, ולפ"ז פשוט שיוכל לגמור תפילתו בלחש וביחיד. וכן פסק בס' רל"ב ע"י"ט.

ומבואר דכל ענין עובר לפני התיבה הוא בכדי לומר קדושה וקדושה בעי עשרה מישראל דעל כל עשרה שכונה שריא דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה ולא בעי עשרה דצייתי.

ובס' קכ"ד בדין חזרת הש"צ פסק מר"ן את דברי הרא"ש וזהו לשון הרא"ש בתשובה (כלל ד' ס' י"ט), וכשאין תשעה בבה"כ המכוונים לברכת הש"צ קרוב בעיני להיות ברכת ש"צ ברכה לבטלה כי נתקנה ברכת הש"צ לאומרה בעשרה וכשאין תשעה המכוונים לברכותיו נראה ככרכה לבטלה עכ"ד.

והנה קודם שנבאר גידדם של דברים נקדים ונבאר יסודותם. איתא ברה"י (ל"ג ע"ב) כשם שיש צייד חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, ר"ג אומר ש"צ מוציא את הרבים יד"ח, ושם בגמ' אמרו לו לר"ג דלברין למה ציבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר הש"צ תפילתו, א"ל ר"ג לדבריים למה ש"צ יורד לפני התיבה, אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, עכת"ד הגמ'.

ומבואר דנחלקו ר"ג וחכמים בגדר התקנה של חזרת הש"צ דר"ג סבר דעיקר התפילה הי בחזרת הש"צ ומה שמתפללין בלחש הוא בכדי שיסדיר הש"צ תפילתו, וחכמים סבירא להו דעיקר התפלה היי במה שמתפללין הציבור בלחש ומה שחזר הש"צ תפלתו הוא בכדי להוציא את שאינו בקי, וק"ל כחכמים. והנה הטעם שהצריכו חז"ל עשרה להוציא את שאינו בקי מבואר בגמ' דאיתא שם יחיד שלא בירך אין חבירו מברך עליו (ועיין בשו"ע סי' נ"ט ברמ"א ובמ"א סק"ה ובשו"ע סי' תקצ"ד ובמ"א שם) וכתב הר"ן (הובא בב"י סי' תקצ"ד) ז"ל ויחיד שלא בירך אין חברו מברך לו, פירוש אע"ג דק"ל כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא כבר הוציאו מכלל זה בירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג) ברכהמ"ז ק"ש ותפילה וטעמא דתפלה משום דמסתברא שיהא כל אחד מבקש רחמים ע"ע עכ"ל.

והנה מבואר דתפילת הש"צ אינה תפילת יחיד הנאמרת בציבור אלא דחשיב תפילתו תפילת ציבור.

ומבואר ברא"ש דתפילת ציבור מתקיימת באופן שתשעה מכוונים לתפילת הש"צ ועונים אחר דרק באופן שהציבור יכוונו לברכותיו ייחשב הש"צ כמתפלל את תפילת הציבור ובאם לא יכוונו ייחשב הש"צ מתפלל את תפילתו תפילת יחיד בעשרה, ויעוין ברמב"ם פ"ח מתפילה ה"ד ז"ל, וכיצד תפילת הציבור יהא אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין.

ומעתה מבואר דעת הראש"ן דלברין שאלו מכוונות תשעה לתפילת הש"צ קרוב להיות ברכותיו לבטלה דהרי באופן זה מי שאינו בקי אינו יכול לצאת י"ח מהש"צ דתפלת הש"צ חשיבא תפילת יחיד ואין היחיד מוציא את היחיד בתפילתו ונמצא שטעם התקנה בטל.

והנה יש להקשות דהרי גם אם לא ימצאו תשעה המכוונים לברכות הש"ץ לא יהיו ברכות הש"צ לבטלה דגם אם לא יהא על תפילתו שם תפילת ציבור מ"מ לא גרע מעבר לפני התיבה שאע"פ שאין עשרה דצייתי לתפילתו מתפלל בשביל לומר קדושה בציבור וצ"ב.

ויש לדקדק בלשון הרא"ש שכתב ז"ל, וכשאין תשעה בבה"כ המכוונים לברכת הש"צ "קרוב בעיני להיות ברכת הש"צ ברכה לבטלה כי נתקנה ברכת הש"צ לאמרה בעשרה וכשאין תשעה המכוונין לברכותיו "נראה ככרכה לבטלה", עכ"ל. ומבואר בראש דמה שכתב קרוב בעיני להיות ברכות הש"צ לבטלה הוא משום שכשאין תשעה מכוונין נראה ככרכות לבטלה.

ופירוש דבריו דכשאין תשעה מכוונין לברכות הש"צ א"כ טעם תקנת חז"ל שיחזור הש"צ תפילתו בטל, דהרי מי שאינו בקי אינו יכול לצאת בתפילה זו ובשביל קדושה לא נצרך לחזור התפילה אלא דהש"צ היה מתפלל ג' ראשונים בקול והיו אומרים הציבור קדיש וכל אחד ואחד היה ממשיך בתפילתו וא"כ מה שהש"צ חזר התפילה נראה ככרכות לבטלה.

והנה ברכות לבטלה ממש אינם דהרי חשיב כעובר לפני התיבה דלא בעי עשרה דצייתי לברכותיו, מ"מ כיון שאפשר היה לקיים עובר לפני התיבה באופן שהש"צ אינו צריך לחזור תפילתו חשיבי הברכות כקרובים להיות לבטלה.

(והנה המעיין בשו"ע יראה שהעתיק את לשון תשובת הרא"ש וכתב וכשאין תשעה מכוונין לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה והו דלא כמ"ש הרא"ש "קרוב בעיני" להיות ברכות הש"צ לבטלה, וצ"ל דפירש הש"ע כך בדברי הרא"ש לפי שבסוף דבריו כתב הרא"ש בפירוש "נראה" כברכות לבטלה ומש"ה הוצרך לבאר דמה שכתב הרא"ש קרוב בעיני כוונתו לומר "בעיני קרוב" להיות ברכותיו לבטלה ודוק).

ומעתה באו דברי השו"ע על נכון דבסי' נ"ה בדיני קדיש וקדושה כתב דאם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם או שהוא ישר אפי"ה מצטרף עימחרן איירי לענין עובר לפני התיבה דלא בעי עשרה דצייתי וכל מה שחזר תפילתו הוא בשביל הקדושה בזה פסק שמצרפין ישר ואחד שהתחיל תפילתו והטעם דכל בי

בירור בדין חזרת הש"ץ (ב')

עשרה שכונה שריא. משא"כ בס' קכ"ד איירי לענין חזרת הש"צ דבעי תשעה מכוונין בכדי שיחול על תפילתו שם תפילת ציבור אין מצרפין בחזרת הש"צ ישר ומתפלל. והנה המהר"ל, המ"א, הט"ז והפר"ח לא חילקו בין קדיש וקדושה לחזרת הש"צ וסברו דלדעת הרא"ש דבעי עשרה דצייתי לש"צ בחזרת הש"צ ה"ה דבעי בעובר לפני התיבה ולפיכך המהר"ל והמ"א פסקו דבכל גווני לא בעי עשרה דצייתי ושרי לצרף ישר ומתפלל, והט"ז והפר"ח פסקו דבכל גווני בעי תשעה דצייתי ולא מצרפים קטן ומתפלל.

וצריך לומר דסברו דמה שהצריך הרא"ש תשעה דצייתי ומכוונין לברכות הש"צ אינו מדיון תפילת ציבור כמו שסבר מרן, אלא דסברי דזהו דין בצירוף דאם לא מכוונים תשעה לברכות הש"צ אינו חשיב מתפלל בעשרה דלא סגי שיש עשרה במקום אחד אלא דבעי שכל התשעה יהיו מכוונים לש"צ, ומש"ה אם לא מכוונים הציבור לש"צ חשיב ברכות הש"צ לבטלה דהרי תיקנו חז"ל שיחזור הש"צ תפילתו בעשרה, ועשרה חשיבי דוקא עשרה מכוונים, דדוק. אמנ' כ"ז הוא דוקא לדעת הט"ז והפר"ח אולם לדעת המ"א לא בעי מכוונים והצירוף מתקיים ע"י עשרה שנמצאים בכנופיא ותל"מ.

בירור בענין התנאי שכתב המשנ"ב דאם אין תשעה מכוונין יעשה תפילתו נדבה

ב) כתב המשנ"ב (קכ"ד ס"ק י"ט) ז"ל, והעולם נוהגין לצרף למנין ולהתפלל חזרת הש"צ אפילו מי שידועין בו שמשחיה ואינו שומע חזרת הש"צ כראוי, ונ"ל דכבגון זה טוב להתנהג כמו שכתב בספר שולחן שלמה שיתנה הש"צ בינו לבין עצמו בחזרת התפילה שא"ל יענו תשעה אמן אחריו ויכוונו לברכותיו שיהא התפילה ההיא בתורת נדבה. עכ"ל.

והנה לדעת מר"ן השו"ע אין מקום לתנאי זה כלל, דאחר דלעולם לא יגיעו לכדי ברכות לבטלה ממש דלכל הפחות יהא תפילתו כעובר לפני התיבה א"כ ברור שלא נתנו חז"ל דבריהם לשיעורין וחייבו כל ציבור להתפלל תפילת לחש ולהעמיד מהם ש"צ שיחזור התפילה. (וזה פשוט שאם התעורר לש"צ ספק אחר שהתפללו תפילת לחש שמא לא יכוונו תשעה לתפילתו ודאי שיתפלל חזרת הש"צ ואין לו לחשוש כלל אחר שיהא דינו כעובר לפני התיבה, אמנם גם באופן שבתחלת תפילתו יודע שלא יכוונו לתפילתו לא ישנה תקנת חכמים ויתפלל תפילת לחש ויחזור התפילה בקול ואין לו לחשוש שברכותיו יהיו לבטלה אחר שמקיים תקנת חכמים, ומה שכתב הרא"ש דקרוב להיות ברכותיו לבטלה אינו בא לומר שהש"צ מברך ברכות לבטלה אלא שהברכות חשיבי לבטלה. וביאור הדברים דאיסור ברכה לבטלה בעיקרו הוי איסור חפצא דברכה, גם אם נאמרת באופן שהמברך אינו מברכך לבטלה אם הברכה עצמה אינה עולה לתועלת תקנתה, ולפ"ז גם בנד"ש שהש"צ עצמו מברך הברכות כדן אך כיון שאין תכלית תקנת חז"ל מתקיימת חשיבי ברכות הש"צ ברכות לבטלה ומש"ה מחויבים כל הציבור לכוון דעל כל אחד ואחד מהציבור מוטל החיוב לדאוג שברכות הש"צ לא יהיו לבטלה ע"י שכל אחד ואחד יכוון לש"צ ויוכל ע"י"ז מי שאינו בקי לצאת יד"ח.

אמנם התנאי שכתב המשנ"ב קאי לדעת המהר"ל, המ"א, הט"ז והפר"ח דסברי בדעת הרא"ש דמה דמצריך עשרה דצייתי הוא בכדי שיהא צירוף דלא סגי שיהיו עשרה במקום אחד שייחשב עשרה, אלא בעי תשעה מכוונין דבזה מצטרפין לעשרה ולפ"ז באופן שאלו יכוונו חשיבי ברכות הש"צ לבטלה ממש דחשיב כאינו מתפלל בעשרה וחוזר תפלתו לחינם.

והנה המהר"ל והמ"א סברי דלא פסקינן כהרא"ש ולא בעי מכוונין גם בחזרת הש"צ (כפי המבואר לעיל) אמנם לדעת הט"ז והפר"ח דסברי דבכל גווני בעי תשעה מכוונין ולולי תשעה מכוונין הוי ברכות לבטלה ממש ולדעתם חש המשנ"ב שהצריך לעשות תנאו וד"ק.

והנה ק"ל דאין ציבור מתפללין נדבה וא"כ אם יתקיים תנאו דהיינו שלא ימצאו תשעה מכוונין לתפילתו חשיבא תפילתו תפילת יחיד. ולפ"ז בתענית ציבור שש"צ מברך ברכת ענוו בין גואל לרופא אין לעשות התנאי דאם אין תשעה מכוונין ויאמר ענוו לכו"ע ברך ברכה לבטלה. אמנם בס' רל"ב פסק המ"א כדעת המהרל"ב שגם באופן שמתפללים תפלת מנחה בלא חזרת הש"צ ואמר הש"צ ענוו אפשר דגם בת"צ יעשה התנאי ויסמוך בזה על דעת המהרל"ב"ח. והנה כפי המבואר לעיל דעת המהר"ל והמ"א דלא בעי עשרה דצייתי גם בחזרת הש"צ א"כ עדיף לעשות תנאי ולא לפרש תנאו ולומר דאם אין תשעה מכוונין תהא תפילתו נדבה אלא יתנה שאם ע"פ ההלכה אינו יכול להתפלל תפילת חזרת הש"צ תהא תפילתו נדבה.

פרטי דינים השייכים למחלוקת השו"ע והאחרונים

ג) במ"א (קכ"ד ס"ק ח') כתב ז"ל עיין בתשובות מ"ע על האנשים שלומדין בעת חזרת הש"צ או אומרים תחנונים אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי אין למחות בידם, אבל בספר ווי העמודים קרא תגר עליהם עכ"ל.

והנה יסוד המחלוקת הנ"ל תלוי בביאור דברי הרא"ש, דלדעת מר"ן שדין תשעה שצריכים לכיון הוא בכדי שיתקיים תפילת הציבור א"כ מחויב הציבור לכיון לכל מה שהש"צ ויסמוך דע"י כוונת חשיבי הש"צ מתפלל תפילת הציבור ואם לא יכוונו חשיבי הש"צ מתפלל תפילת יחיד בציבור.

אמנם לדעת המהר"ל והמ"א הט"ז והפר"ח דין תשעה מכוונין הי דין בצירוף העשרה ולענין צירוף סגי אם מכוונים לסוף הברכה ועונים אמן.

והנה בגר"א ציין על הא דפסק מר"ן דאי אין תשעה מכוונים קרוב שיהו ברכותיו לבטלה ז"ל, דהתפילה להוציא שאינו בקי כתקנת חכמים כמ"ש בס"ג, וע"ל סי' נ"ח ס"ד בהגה מיהו וכו' (שם כתב הרמ"א לענין ברכות ק"ש שיוצא היחיד אם שומע מהש"צ אפילו הבקי וכתב הרמ"א ז"ל ומיהו אין הש"צ מוציא היחיד בפחות מי') וזה הטעם שכתב ר"א שכל וכו' (כוונתו למה שכתב הרמ"א ר"א שכל העם יעמדו כשחזור הש"צ התפילה) עכ"ל.

ונראה לי לפרש כוונתו דכיון דבעי עשרה להוציא את היחיד א"כ נצרכים העשרה לצאת יד"ח בתפילת הש"צ דבלא שיצאו מהש"צ מה משייך את תפילת הש"צ לציבור וחשיבי תפלת הש"צ תפלת יחיד הנאמרת בציבור, ורק באופן שהציבור מכיון לתפילת הש"צ חשיבי תפילת הש"צ כתפלת הציבור שכל הציבור יוצאים בתפילתו, וזהו שכתב הרמ"א ד"א שכל העם יעמדו כשחזור הש"צ התפילה דחשיבי הציבור כמתפללין ממש, ועיין במאמרי בענין תפילת הציבור לדעת הרמב"ם שהתפרסם כגיליון מס' 42 שיהרצנו בגדרי הדברים). והנה מה שכתב הרמ"א דיעמדו העם כשחזור הש"צ התפילה מדוקדק בדברי הרמב"ם ז"ל בפרק ט' מהלכות תפילה הל' ג'; ואחר שיפסע ש"צ שלש פסיעות לאחוריו מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל והכל "עומדין" ושומעין, וכו' ודוק.

ד) כתב המ"א (קכ"ד ס"ג) ועכשיו נהגו ברוב המקומות להתפלל ש"צ מנחה בקול רם תיכף, ובמדינות אלו לא נהגו כן וכן נכון, וכ"כ ר"ל חביב בתשובה, וכ"כ רדב"ז סי' צ"ד שאם אפשר לבטלו שלא ע"י מחלוקת יבטלם, ע"כ.

ובספרי מעשה רוקח כתב ז"ל, ולדעתי מוטב לעשות כן (להתפלל מנחה) בלא חזרת הש"צ כי כבר כתב המחבר לקמן בס"ד ואם אין ט' מכוונים קרוב להיות ברכותיו לבטלה, וכו'. עי"ש.

והנה כל זה הוא דוקא לדעת הט"ז והפר"ח דסברי דדעת הרא"ש דאם אין עשרה מכוונים אין צירוף עשרה וחשיב ברכותיו לבטלה חייש, אמנם לדעת השו"ע דלעולם לא יהיו ברכותיו לבטלה ממש כפי שבארנו לעיל ודאי שלא יבטלו תקנת חכמים של חזרת הש"צ.

בגדר ואופן קיום תפילת מנחה קצרה

ה) עוד מבואר דחלקו גדולי האחרונים הנ"ל עם השו"ע ביסוד וגדר, תפילת ציבור דהנה

הרב שלום עמאר

נולד "אליבא דהלכתא" - בית וון

דעת האחרונים כפי שהתבאר לעיל דאין חילוק בין קדיש וקדושה לחזרת הש"צ ומהו דבעי עשרה הוא דין אחר לשניהם דאין דברי שבקדושה פחות מעשרה.

ולפי דבריהם אין חילוק כלל בין דין עובר לפני התיבה לדין חזרת הש"צ למעט בפרטי הדינים דבעובר לפני התיבה יכול לגמור תפילתו בלחש משא"כ בחזרת הש"צ שצריך להוציא את מי שאינו בקי.

משא"כ לדעת השו"ע דין חזרת הש"צ חלוק מדיון קדושה דבקדושה בעי עשרה משום דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה משא"כ בחזרת הש"צ בעי עשרה בכדי להחלל שם תפילת ציבור על תפילת הש"צ ולפ"ז עבר לפני התיבה אינו חשיב כלל ש"צ דהרי מעיקר הדין אינו חייב לגמור תפילתו.

ומעתה נבא לבאר גדר ואופן קיום תפלת מנחה ללא חזרת הש"צ (המכונה בשם מנחה קצרה) לדעת השו"ע. דהנה כתב השו"ע בס' רל"ב ס"א ז"ל אם השעה דחוקה יתפללו בלחש ואח"כ יאמר ש"צ מגן ומחיה ויענה קדושה ומסיים האל הקדוש אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות. והרמ"א בהג"ה כתב וי"א שמתפלל הש"צ עם הקהל בקול רם וכן נוהגין ועל ס' קכ"ד ס"ב.

ולפי דברינו מבואר היטב דעת השו"ע בזה דהנה לדעת השו"ע דתפילת חזרת הש"צ אין גדרה תפילת יחיד בציבור אלא שם תפילת ציבור עליה (כפי שביארנו לעיל) א"כ כל הדברים שנתקנו בחזרת הש"צ כגון: קדושה וענוו וענינים דוקא בתפילת חזרת הש"צ דנתקנו לאמר בתפילת הציבור אמנם תיקנו חז"ל תקנה נפרדת למי שלא שמע קדושה לעבור לפני התיבה ולומר קדושה.

ולפיכך באופן שדחוקה השעה ולא יכול להתפלל כסדר שתיקנו חכמים דהיינו שיתפללו הציבור בלחש ואח"כ יחזור הש"צ תפילתו לא שייר לתקן שיתפללו הציבור עם הש"צ עד קדושה ויאמרו קדושה דשם תפילת יחיד על תפלתם ולא נתקן בתפילת יחיד לומר קדושה.

ולפיכך צריך שיתפללו כל הציבור תפילת לחש ולאחר מכאן ירד אחד מהציבור לפני התיבה בשביל שיענו הציבור קדושה'. והנה מה דהשתא לא נהגינן כמרן בזה הוא משום דמחמירין כהרמ"א בס' ס"ט דעובר לפני התיבה יסיים תפילתו.

והנה באופן קיום תפילת מנחה קצרה מנהג העולם מתקיים בשני אופנים הא' דהש"צ מתחיל להתפלל לבדו עד קדושה ועונים הציבור עמו קדושה וממשיך הש"צ תפילתו בלחש והציבור מתחילים תפילתם.

ויש שנוהגין שכל הציבור מתחיל להתפלל עם הש"צ ועונין קדושה ואומרים אתה קדוש. וממשיכים הקהל והש"צ תפילתם בלחש.

ויש לשאול דהנה אמירת קדושה ניתקנה דוקא בתפילת חזרת הש"צ ומעתה לפי המנהג הראשון באופן קיום תפילת מנחה קצרה, ניחא דחשיב הש"צ כעובר לפני התיבה ותל"מ.

אמנם לפי המנהג השני שכל הציבור מתחילים התפילה עם הש"צ ודין תפילתם כתפילת היחידים נתקן לומר קדושה בתפילת יחיד (וחלוק מהנכנס לבה"כ ומצא ציבור מתפללין דשם נטפל לתפילת הש"צ).

והנה לדעת המ"א והט"ז וש"א לקמ' דהרי לדבריהם אין חילוק בחלות שם תפילה בין תפילת הש"צ לתפילת היחיד. והך דהתקינו חז"ל שיחזור הש"צ תפילתו בשביל שיאמרו הציבור קדושה (ומה שלא תיקנו שיתפללו כעין מנחה קצרה הוא בשביל להוציא את שאינו בקי).

וא"כ יכולים היחידים לומר בתפילתם קדושה (באופן שמכנסי עשרה).

אמנם לדעת השו"ע דסבר דחלוק שם תפילת הש"צ דשם תפילה ציבור עליה ורק בתפילת ציבור תיקנו לומר קדושה א"נ לא יכולים הציבור בתפילתם שדין תפילת יחיד עליה לומר קדושה אמנם באופן שהש"צ מתחיל להתפלל לבדו חשיב כעובר לפני התיבה ושרי.כתב המ"א בס' רל"ב דלכתחילה לא יתפללו מנחה קצרה בתענית ציבור אמנם אם השעה דחוקה מאוד יתפלל הש"צ מיד בקול רם ויאמר ענינו והקהל יאמרו ענינו בשומע תפילה.

ובביאור הלכה (שם) הביא בדירו כותב דלענ"ד פשוט לפי מה שאנו נוהגים כהיום שהש"צ אינו אומר בקול רם עד אחר ברכה שלישית כדי להוציאן י"ח בקדושה בודאי א"צ הש"צ לומר ענינו רק בשומע תפילה כשאר יחידים דזה אינו נקרא חזרת הש"צ והרלב"ח איירו לפי מה שהיו נוהגין בזמנו שהש"צ היה אומר כל ה"ח ברכות בקול רם עכ"ל. (נהה המעיין בתשובת הרמל"ב"ח במקורה וראה דאיירי באופן שאין הש"צ אומר כל ה"ח ברכות בקול רם וכנראה לא היה תשובה זו לעיני המשנ"ב).

והנה הכנה"ח בהגה"ט בס' תקס"ו כתב שכך נהג הלכה למעשה דבדידו הוה עובדא וכשהגיע לברכת ענוו אומר בקול רם והמשיך תפילתו בלחש והנה פשוט שכ"ז לא יצדק לדעת השו"ע בגדר תפילת הציבור ודואי ענינו נתקנה דוקא בתפילת הציבור ובאופן של מנחה קצרה אינו חשיב כלל תפילת הציבור.

אמנם לדעת המ"א ושאר האחרונים דסברו דלא חלוק שם תפילת הש"צ מתפילת יחדי וגדר תפילת הש"צ הוא תפילת יחיד הנאמרת בעשרה אפשר לפרנס דין זה של המהרל"ב ח"דוק.

ומעתה לדעת השו"ע אם מוכרחים להתפלל מנחה קצרה בתענית ציבור (לפני מנהגינו השתא דלא נהגינן להתפלל מנחה קצרה כפי שמבואר בשו"ע ס' רל"ב האופן הנכון להתפלל מנחה קצרה הוא באופן שהש"צ מתחיל להתפלל לבדו ואומרים קדושה ושאר הציבור מתחילים להתפלל דזהו "עובר לפני התיבה") לא יאמר הש"צ ענוו.

העולה לדינא מהנ"ל בדעת השו"ע:

א) אין לצרף ישר ומתפלל שאינו יכול לענות לחזרת הש"צ ובעי תשעה מכוונין.
ב) לפורס על שמע ולעובר לפני התיבה וכן לקדיש ולשאר דברים שבקדושה אפשר לצרף ישר ומתפלל.

ג) גם כשיודע שאין תשעה שיכוונו לברכותיו צריך הש"צ להתפלל כתקנת חז"ל דהיינו שיתפללו הציבור בלחש ויחזור הש"צ תפילתו ואינו צריך לעשות התנאי שמוכא במשנ"ב.

ד) צריכים הציבור לכיון לכל מלה ומלה של הש"צ ולא סגי לכיון לענות אמן בסוף כל ברכה וברכה וכמובן שאסור גם ללמוד.

ה) ראוי מאוד מדינא שיעמדו הציבור בעת חזרת הש"צ וכן פסק הרמב"ם.

אם הוצרכו הציבור להתפלל מנחה קצרה בתע"צ באופן שהשעה דחוקה לא יאמר הש"צ ענוו בתפילתו. (ודלא כמהרל"ח).

ו) אם הוצרכו הציבור להתפלל מנחה קצרה בתע"ד באופן שהשעה דחוקה לא יאמר הש"צ ענוו בתפילתו. (ודלא כמהרל"ב"ח).

בדעת האחרונים:

א) דעת המ"א דישן ומתפלל מצטרף לחזרת הש"צ וכן לקדיש וקדושה.
דעת הט"ז והפר"ח דאין ישר ומתפלל מצטרף אפילו לקדיש וקדושה ואצ"ל לחזרת הש"צ.

ב) גם בתענית ציבור יכול הש"צ לעשות התנאי שהובא במשנ"ב.

ג) אפשר להקל לכיון רק בסוף כל ברכה וברכה וכן אפשר להקל שלא לעמוד.

ד) במקום שחושש שלא יכוונו לברכותיו יש להקל להתפלל מנחה קצרה.

ה) כשעושה התנאי עדיף לא לפרט בתנאו דאם אין תשעה מכוונין אלא ותנה ואמר בטלות דאם לא תחול על תפילתו שם חזרת הש"צ תהא תפילתו נדבה.

1. והנה בב"י הביא מקור לדבריו מהשבולי הלקט בשם רב האי גאון והמעין יראה שבא להפקיע דבאופן שדחיקא להו זימנא לא יעשו חזקת הש"צ בלחוד באופן שהציבור ייצא בשמיעה או יאמרו עם הש"צ מלה במלה והטעם דבאופנים אלו חשיבא תפילתם תפילת הציבור ובעי כל אחד ואחד להתפלל תפילת לחש לבקש רחמים ע"ע וזהו כדברי חכמים שנחלקו על רבן גמליאל.

גנדי הלכה

הגאון רבי שמשון כ"ץ זלה"ה

נכד הגה"ק רבי נפתלי כ"ץ בעל סמיכת חכמים

שהוא חוקר כל המחשבות שיסדר תפלתו בכוונה שלימה^א. ולא כהמוני עמינו שאינם מבינים מה שידברו, כמו שהזהרתי אתכם לעיל שכל מי שמכונה בשם ישראל מחויב ללמוד פירוש המלות לכל הפחות. ובאמת כן אירע מעשה כזה ששאל השרר"ה יר"ה אדון גויניץ באונגרש ברודא לאדוני דודי הרב הגאון המפורסם מהר"ר יעקב מרדכי כץ זלה"ה שהי' אב"ד דק"ק ברודא ובק"ק פוזנ, למה לא נדפסים סידורים שלנו בלשון אשכנז כדי שיבינו וידעו כל באי עולם. והשיב על זה מה שהשיב ואין נכתב התי' פה מה שהשיב עפ"י שכל גדול וחסידים הראשונים ואנשי מעשה היו מתבודדים ומכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלות הנבואה. ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה. וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בו קלות ראש. ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו. ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ב"ה^ב. ושל"ה^ג קורא תגר על המביאים ילדים לבית הכנסת. ולבטל מחשבה רעה בתפלה יאמר ג' פעמים פ"י פ"י פ"י, ואח"כ ירוק ג' פעמים, ולא ירוק לגמרי רק בנחת, והלשון תהא בין השפתים בשעת הריקה^ד. אבל אין לעשות כן בתוך תפלות י"ח דהוי הפסק ומי יודע אם רפואה בדוקה^ה. ולי נראה שלחש זה ג' פעמים פ"י גימטריא ר"ע, היצר הרע נקרא ר"ל, מכח זה סור מר"ע ועשה טוב.

ולא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כוונתו, כגון שכר חדש שמריח^ו. ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים בתפלה כ"כ^ז.

יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו כמשא ומבקש לפטור ממנה^ח.

הנכנס לבית המדרש יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו'. וה"ה מי שיושב ללמוד אפילו ביחידות ובפרט אם הגיע להוראה^ט. וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות.

וכתב אא"ז בספרו סמיכת חכמים^י וז"ל, כל ימי הייתי מצטער על נוסחא זאת דמודה אני, שאמר ולא שמת חלקי מיושבי קרנות וכו' ומסיים והם רצין לבאר שחת, והוא נגד השכל וכי בשביל שהם יושבי קרנות ירוצו חלילה לבאר שחת. וגם מצינו שגדול הנהנה מיגיע כפ^{יא}. גם מצינו בגמרא^{יב} דאמר ליה מה שמך המנונא קרנונא, ופירש רש"י ז"ל מיושבי קרנות, א"כ קשה וכי בשביל שאמר לו דבר שאינו מתקבל יאמר לו שהוא מיושבי קרנות הרצים לבאר שחת. ונ"ל לתרץ, דהרי קשה קושיא אחרת למה אמר זה המודה ביציאתו מבית המדרש הלא יותר טוב לומר זאת בכניסתו שהוא הולך לבית המדרש, וביציאתו הלא גם הוא עכשיו אינו מיושבי בית המדרש, וגם כל הלישנא הכי משמע אני רץ וכו'. על כן נ"ל דבדודאי לא קאי על עמי הארצות וכי בשביל שלא למד ירוץ לבאר שחת, כי כל העושה מצוה אחת וכו'^{יג}, רק קאי על תלמיד חכם הפורש מן התורה, שזוה נקרא מעוות אשר לא יוכל לתקון^{יד}, ועל זה הקב"ה בוכה שיכול ללמוד ואינו לומד. וזה שאמר ששמת חלקי רצה לומר החלק תורה שיש לי שמת אותי שאני יושב בבית המדרש ולומד, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות להיות חלילה פורש מן התורה, כי בודאי אלו רצין לבאר שחת. לכך אומר ר' ביציאתו מבית המדרש, שלא יהא נראה כאלו ח"ו אף הוא פורש מן התורה, רק שהולך לצרכו ודעתו לחזור כי טוב תורה עם דרך ארץ, משא"כ הפורש לגמרי חלילה, וק"ל. ע"כ פי חכם חן ושפתותיו דובבות בקבר.

ויקבע עצמו לקרות בכל יום תורה נביאים וכתובים קבלה משנה תלמוד, וסדר למודי' וכוונותי' עיין במשנת חסידים מסכת תלמוד תורה דף ע"ז. ולעולם ירבה אדם תלמודו במקום שלבו חפץ יותר, כי שמא נתגלגל לתיקון הלמוד ההוא שחושק הן מקרא הן מדרש הן תלמוד הן קבלה ולא לתיקון לימוד האר.

המתפלל ובא כנגדו עכו"ם ויש לו שתי וערב והגיע למקום ששוחין בו לא ישחה אעפ"י שלבו לשמים^{טז}. ואם הוא שר צ"ע^{טז}. והנה עי"ז פרשתי פי הפסוק בפ' וישלח^{טז} וז"ל והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו וכו', ויש לדקדק ל"ל למימר עד גשתו עד אחיו, כך היה לו לומר וישתחו ארצה שבע פעמים ותו לא. ונ"ל דאי ב"י"ד סי' קנ"ב בהגה"ה, שרים או כהנים שיש להם שתי וערב בבגדיהם אסור להשתחוות להם או להסיר הכובע לפניהם, רק בדרך שאינו נראה כמו שנתפזרו שוועותיו, וכן יסיר הכובע וישתחוה קודם בואם וכו'. ובהז' יובן והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים, וע"ז קשה האין השתחוה יעקב לעשו, ולזה מתרץ עד גשתו עד אחיו, כלומר עד טרם וקודם שהוא בא אליו ואז מותר, וק"ל.

אין להוסיף על תארוי של הקב"ה יותר מהאל הגדול הגבור והנורא. ודוקא בתפלה מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים, אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו לית לן בה. ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותו בפסוקים^{טח}.

לפי זה קשה לי קושיא עצומה על מה דאי' בברכות בפ' אין עומדינ^ט, ההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול וכו', כי סיים א"ל סיימתיהו שבחי דמרך וכו'. וקשה הא אמרינן דוקא בתפלה אין לשנות אבל בתחנונים ובקשות וביחידות לית לן בה, והאי דאתי דקמ"י דרבי חנינא יחיד הוה ולא התפלל בצבור^י. ודוחק לומר פי' של דנחית משמע שירד לפני התיבה ודו"ק.

אח"כ לפי שעל ידי העמידה שבאצילות מזווג חו"כ ובעת זווגם צריך שיתרחק משם, וזה יעשה בג' פסיעות אשר יפסע זה אחר זה, לא יריחי הרגלים בהם אלא פסיעה דווקא, בראשונה יכוין להוריד מאצילות שהוא בו לבריאה, ובשניה מבריאה ליצירה, ובשלישית מיצירה לעשיה^י.

הגאון המקובל רבי שמשון כ"ץ זצ"ל נולד בשנת תס"א לאביו הגאון רבי פנחס יצחק זצ"ל אב"ד פולדא וקרעמזיר, בנו בכורו של הגאון הקדוש המקובל רבי נפתלי כ"ץ זלה"ה אב"ד אוסטראה פוזנא ופרנקפורט דמיין, בעל סמיכת חכמים (פפד"מ תס"ד). בצעירותו קיבל תורה מפי אביו ומפי זקינו, עד היותו בן י"ח שנים, אז נפטרו עליו שניהם ביום אחד [יום כ"ד טבת שנת תע"ט]. זה בעירו קרעמזיר שבאשכנז, וזה בקושטא בדרכו לארץ ישראל. על כך מקונו רבינו בהקדמת ספרו 'מסכת שמשון כת', וז"ל: "כד הוינא בר תמנסרי שנה נגע בי יד ה' אשר ממרום נגזהר גזירה על נשמתו הטהורה לעלות למתיבתא דרקיע במהרה, ונפל מראשי עטרה, שהי' בן י"ח שנה, ה"ה אדוני אבי הרב הגדול החסיד מהר"ר פנחס יצחק כץ זלה"ה שהי' אב"ד דק"ק פולדא והמדינה ובק"ק קרעמזיר, והוה על הוה ושבר על שבר יחדיו ידבוקו, שגם א"א זקני הגאון המפורסם מהור"ר נפתלי כץ זלה"ה באותו יום ובאותו פרק בקושטאנדינא בן שבעים שנה הלך לעולמו, ואבילות עלי תקפו, המקום יסיר חרון אפו מכל ישראל, שלא תהא יוצאת ברחובותנו צווחה ופוקה וכו', פניתי לימין ואין עוזר, ולשמאל אין תומך לגורלי, כי נפל עלי זיקת צרות על צרות וכו', והייתי נע ונד על הארץ נודד מעיר לעיר וממדינה למדינה, ולא ידעתי במה אפתח ובמה אסיים, ואשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי, עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ".

לאחר פטירת זקינו נתמסר רבי שמשון ז"ל לעריכת והדפסת כתבי זקינו אשר הותיר אחריו, מהם זכה להוציא לאור עולם: 'צוואת הגאון הגדול המפורסם מהר"ר נפתלי הכהן זצ"ל, ובסופו הוסיף כמה חידושים ממנו ומאביו, ברלין תפ"ט; 'בית רחל ושער הלל יה', תפלות תחינות ופיוטים, אמשטרדם תק"א; 'הלל יה', כנ"ל, פיורדא תק"ט.

בשנת תק"ט החל רבינו בכתיבת חיבורו 'מסכת שמשון', אשר בו סידר ההלכות הנחוצות ע"פ סדר שו"ע או"ח, עליהם הוסיף מוסרים והנהגות ושמועות רבות מאת גאוני משפחתו לדורותיהם, ומשאר גאוני דורו'. לפנינו מעט מהלכות תפלה מתוך חיבור כת"י זה העתיד לראות אור בקרוב בעזה"י ע"י מכון אהבת שלום.

ספר מסכת שמשון כת"י

למען ילמדו את בני ישראל כל הדינים מש"ע עפ"י מוסר גדול מסי' א' הלכות הנהגות אדם בבוקר עד סי' רמ"ב הלכות שבת. ובו יבואר כמה פשטים ורמזים ומדרשים עפ"י גלגל לנו ולבנינו, ועפ"י נסתרות לה' אלהינו וכו', ויתורץ כמה גמרות בשם גאוני ארץ המפורסמים אשר בארץ המה בארץ החיים, ומחיים אשר חיים עודנו לאורך ימים, ועל כל ברכה וברכה יושב תהלה ופירוש וטעם אמיתי על הנוסחא ע"ד פשט או רמז או ע"י דבר פלא עפ"י נסתר ונגלה, וכל זאת חיבור וצירוף וליקוט בעיין אחר עיין. שמשון בהרב הגדול החסיד מ' פינחס יצחק כ"ץ זלה"ה שהי' אב"ד ור"מ דק"ק פולדא והמדינה ובק"ק קרעמזיר נכד הגאון המפורסם מ' נפתלי כ"ץ זלה"ה שהי' אב"ד דק"ק פפ"ד ונתקבל לנשיא לק"ק צפ"ת. לסדר ולפרט מיה' ה' שיואל מ'עמ"ך כי אם ליראה לפ"ק.

הלכות תפלה

ישהה שעה אחת דהיינו שעה מועטת^א קודם שיקום להתפלל כדי שיכוין לבו למקום, ושעה אחת אחר התפלה שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה^ב.

לא יעמוד להתפלל אלא באימה והכנעה, לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך לנאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו רצון יראוי יעשה שומר ה' את כל אוהביו^ג.

אין עומדין להתפלל מתוך דין ולא מתוך הלכה שלא יהא לבו טרוד בה אלא מתוך הלכה פסוקה^ד. ואם עסק בפלפול והתחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם^ה.

העוסק בצרכי ציבור כעוסק בתורה דמי, פי' לענין לעמוד מתוכו להתפלל, שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור. וי"מ דהיינו לענין דאינו צריך לפסוק להתפלל^ו. וצ"ע בט"ז ומג"א^ז אם צריך להתפלל מנחה שתיים.

נחזור לענייננו, מה דאמרינן שצריך לשהות שעה אחת קודם ולאחר תפלה, אבל רעה ראיתי רעה אחת ושתיים, ואין חילוק בין בני הכפרים ובין בני העיירות גדולות ובין מוקפים חומה, ולא רעה זה כרעה זה, אלו ואלו נצרפים לרעה ולא לטובה, לא די שלא ישאה שעה אחת קודם התפלה כדי שיכוונו לבם, אלא אפילו בבית הכנסת מדברים קודם אשרי ובתוך תפלות ח"י מה שחוזר הש"ץ מדברים מבהמות טמאים וטהורים ושאריו נבול פה, אוי לאזנים שכך שמועות, וכן לאחר תפלה טרם שיכלו לומר קדיש יתום ורגליהם ממרהים לרוץ לרעו"ת בשדות אחרים, ועושים חוצפות כלפי שמים כל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב מחשבות און, ויש נכנסים יחד קודם שבאו לבית הכנסת ומספרים מעניינא מלחמה ומו"מ שלהם, ויש מדברים בגנות דברי נבלה ושחוק, ולתשוק זה אמרתי מחולל בפשעים, מה לי להאריך בגנותם השתא אפילו בגנות בהמה טמאה לא מדבר הכות"ב, אך במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב או למעט.

המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות מה שמוציא בשפתיו, ויחשוב כאלו שכינה כנגדו, ויסיר כל המחשבות הטרודות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זהה בתפלתו. ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו והיה מכוין בהם יפה לכל יכשל בגרונו, ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה

תשובות וחיידושים מכת"י רבותינו נ"ע

עורך: הרב שלום הלל

כורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת^א. דבזכות ג' פסיעות זכה נבוכדנצר להחריב בית המקדש^ב, לכן אנו פוסעים שלשה ומתפללים שיבנה בית המקדש ב"ב אמן^ג. וי"א דכתיב ורגליהם רגל ישרה, וכתיב וכף רגליהם ככף רגל, הרי ו', ואף שלא מצינו אלא ג', בשבוב אל מקומו הוי עוד ג' שיש לחזור ג' פסיעות. ומטעם זה מקפידים שלא ילך אדם לפניה עד שישובו. ומכל מקום לא ימהרו לשוב למקומם טרם שממתנינן שיעור המפורש. ואם ילך הוא עושה שלא כהוגן ולא העומד.

ואחר שפסע ג' פסיעות ולא קודם בעודו כורע קודם שיוקוף, כשיאמר עושה שלום במרומי הופך פניו לצד שמאלו, וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו, ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרב^ד.

במקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ויכוין רגליו כמו בתפלה ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"ץ לקדושה ולפחות עד שיתחיל הש"ץ להתפלל בקול רם^ה. וכשיאמר פיוטים חוזר כשהש"ץ מתחיל תפלת י"ח^ו.

והש"ץ יעמוד כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם. וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור הזה קודם שיחזור למקומו. ולא יאמר תחנון תיכף אלא ימתין כדי הילוך ד' אמות^ז. יחיד שמתפלל בצבור וסיים תפלתו קודם לש"ץ, אסור להחזיר פניו לצבור עד שסיים ש"ץ תפלתו^ח.

כשפוסע עוקר רגל שמאל תחילה, ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא כדי שיתן גודל בצד עקב. ולכתחילה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה^ט. אפילו הוא אטר רגל עוקר רגל שמאל תחילה. וקצת נוהגין לפסוע רגל הימיני אל השמאלי ואח"כ פוסעין בשמאל^י. ואם יש דוחק בבית הכנסת רשאי לפחות משיעור גודל בצד עקב^{יא}.

גם ש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש, וכשחוזר התפלה בקול רם אינו צריך לחזור ג' פסיעות. ואם לא התפלל בלחש רק בקול רם, פוסע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם^{יב}.

כשיחזור הש"ץ התפלה יאמר ג"כ ה' שפתי תפתח^{יג}. אבל אינו אומר בסוף התפלה יהיו לרצון, דלא שייך והגיון לבי לפניך, שלא התפלל על עצמו^{יד}.

קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה, אעפ"כ ירד ש"ץ וחוזר להתפלל כדי לקיים תקנות חכמים. ואם יש יחידים בקהל מאריכים בתפלתם אין לש"ץ להמתין עליהם אפילו היו חשובי העיר. וכן אם היה מנין בבית הכנסת אין להמתין על אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא^{טו}. ועכשיו נהגו להמתין על הרב. ואם צריך להאריך וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחריו בשעה שמתחיל החזן אעפ"י שעדיין לא גמר תפלתו ויחזור למקומו ויגמור^{טז}.

כשח"ץ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולא לזמר עם הש"ץ אפילו באמצע הברכה, ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן. ואין ללמוד בשעת חזרת התפלה. ואם אין [ט] מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ולכן כל אדם יעשה עצמו כאלו אין ט' זולתו ויכוין לברכת החזן^{יז}. מזה נראה שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע, אע"ג שהוא פיקח^{יח}. י"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"ץ התפלה^{יט}.

על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו^כ, ולא יאמר הגדול^{כא}. ואם עסק במקום שאסור להפסיק אסור לאומרו^{כב}. ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו, ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בה^{כג}.

לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו^{כד}.

וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא^{כה}. ויחנכם שיעמדו באימה ויראה^{כו}.

לא יענה אמן חטופה, דהיינו כאלו אל"ף נקודה בחט"ף שב"א, וכן שלא יחסוף וימחר לענות אותו קודם שייסיים המברך. וכן לא יענה אמן קטופה, דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא נכרת. גם לא יפסיק באמצע המלה. ולא יענה אמן יתומה, דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"ץ מברך אותה וזה אינו שומעה אעפ"י שידוע איזה ברכה מברך הש"ץ, מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה. ויש מחמירין דאפי' אינו מחויב באותה ברכה לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ש"ץ, דזה נמי מקרי אמן יתומה. ולא ימתין עם עניית אמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן. ואם הש"ץ מנגן ואמרו אמן יענה מיד. ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר לא מלך נאמן. ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדא^{כז}. אם יש קצת מהעונים שמאריכין יותר מדאי אין צריך המברך להמתין להם^{כח}. וברכה שמוציא רבים ידי חובתם צריך להמתין.

מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בר"ח או בחול המועד או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכוין דעתו וישמע מהש"ץ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו, ולא יפסיק ולא ישיח, ופוסע ג' פסיעות לאחריו, דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר אעפ"י שהוא בקי ש"ץ מוציאו^{כט}. ואם אין יכול לכוין יחזור ויתפלל.

אין הצבור אומרים עם הש"ץ נקדישך אלא שותקין ומכוונין למה שש"ץ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הצבור קדוש^ל. וגם קדיש אין לומר עם הש"ץ^{לא}. והאר"י ז"ל כתב^{לב} שיאמר כל הקדושה בלחש.

טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ^{לג}. ויש לישא עינים למרום בשעה שאומרים קדושה, דהיינו שהיה סגורות^{לד}, ויכוין לקיים מ"ע ונקדשתי בתוך בני ישראל. וכן מנענים גופו ונושאים אותו מן הארץ. וגם בשעה שאומרים ברוך וימלוך ה' ג"כ ירים גופו ועקבו למעלה כמו בקדוש. ובתנחומא בפרשת צו^{לה} [ובשתיים] יעופף מכאן תקנו לעוף על רגליו בשעה שהש"ץ אומר קק"ק, ולא כאותן שדולגין וקופצין.

- בהקדמתו מביא רבינו את רשימת הגאונים אשר הביא שמועות מהם בספרו, וז"ל: "אלו הן גאוני ארץ המפורסמים הנזכרים בספר הזה בדול בין חיים למתים, א. אדוני אבי הרב הגדול החסיד מ' פנחס יצחק כץ זלה"ה שהי' אב"ד דק"ק קרעמזיר. ב. אא"ז הגאון מ' נפתלי כץ זלה"ה שהי' אב"ד דק"ק פוזנ ובק"ק פ"פ דמיין. ג. אבי אבי זקני הרב הגאון מ' יצחק כץ זלה"ה שהי' אב"ד דק"ק פוזנ. ד. אבי אבי אבי זקני הגאון מפורסם בתפוצות ישראל מ' נפתלי מלובלין. ה. דודי הרב החסיד מ' ישעיה ז"ל חתן הגאון מהר"ן שהי' אב"ד דק' העלישויא. ו. ש"ב הגאון מ' ברוך כהנא רפאפורט שהי' אב"ד דק' פיורדא והראדני. ז. ש"ב הגאון מ' חכם צבי שהי' אב"ד דק' אמשטרדם. ח. מחו' הגאון מ' הילמן אב"ד דק"ק מיץ. ט. מ' הגאון מפורסם מ' יהושע אב"ד דק"ק פ"פ דמיין וק"ק בוירימיישא. יו"ד. הגאון מ' יעקב באקאוין שהי' אב"ד דק"ק רישא ובק' מיץ. י"א. הגאון מ' יעקב כהן שהי' אב"ד דק"ק קאפלענץ ובק' פ"פ דמיין. י"ב. ש"ב הגאון ר' העשיל שהי' אב"ד דק' קראקא. י"ג. מחו' הגאון ר' ר' שעפטל. י"ד. הרב הגדול מ' יודא מילר אב"ד דק' בונא. ט"ו. הרב הגדול ר' שמואל הלברשטט אב"ד דק"ק האגיט' במדינ' עלזוס. ט"ז. מ' הרב הגאון מפורסם חיים בר בצלאל שחיבר ספר אבינו מלכנו. י"ז. התורני מופלג מ' הירש קירך האן. י"ח. הגאון מהר"ל מפרגא שחיבר ספר גבורת ה' הוא אבי אבי אבי זקני. י"ט. הגאון מחו' אב"ד מפרגא מ' דוד אופנהיים זלה"ה. כ'. מחו' הגאון מ' בעריש זלה"ה אב"ד דק"ק נ"ש והמדינה. כ"א. בש מחו' הגאון מ' יוחאאל אב"ד דק"ק ה"ב". ע"י תהר"י ברכות כ"א ע"א ד"ה חסידים, ובמג"א סי' צ"ג סעי' א'. 3. שו"ע סי' צ"ג סעי' א'. 4. שם סעי' ב'. 5. מג"א שם סעי' ג'. 6. שם סעי' ג'. 7. שם סעי' ד'. 8. סי' ק"ח. 9. סי' צ"ג סעי' א'. 10. שם. 11. סוף עניני תפלה ד"ה אסור לישן. 12. מקור סגולה זו בספר הגן, פריאג שני"ז, (סוף יום ב'), משם מהר"ר משה בן הר"ר בער דרשן. 13. מג"א שם. 14. מג"א שם ס"ק ב'. 15. שם סעי' ב'. 16. שם סעי' ג'. 17. סי' ק"י סעי' ח'. 18. ט"ז שם ס"ק ח'. 19. ברכות כ"ח ע"ב ד"ה ולא שמת (בהנד"מ הוצאת אהבת שלום עמ' רמ"ז). 20. ברכות ח' ע"א. 21. קידושין כ"ה ע"א. 22. אבות פ"ד משנה י"ג. 23. חגיגה ט' ע"א. 24. סי' ק"ג סעי' ח'. 25. עיי' תרומת הדשן סי' קצ"ו, ומג"א שם ס"ק ז'. 26. בראשית ל"ג ג'. 27. סעי' ג'. 28. שם סעי' ט'. 29. דף ל"ג ע"ב. 30. עיי' מגיד תעלומה ע"ד הרא"ש ברכות פ"ה סי' ט"ז. 31. שער הכוונות דף ל"ח ע"ב. 32. סי' קכ"ג סעי' א'. 33. סנהדרין צ"ו ע"א. 34. מג"א שם ס"ק א'. 35. שם סעי' א'. 36. שם סעי' ב'. 37. מג"א שם ס"ק ר'. 38. ט"ז שם ס"ק ג'. 39. ומ"א שם. 40. שם סעי' ג'. 41. מג"א שם ס"ק י'. 42. עיי' מג"א שם. 43. שם סעי' ה'. 44. שם סעי' ו'. 45. רמ"א שם ומג"א ס"ק ט'. 46. סי' קכ"ד סעי' ג'. 47. מג"א שם ס"ק ז'. 48. שם סעי' ד'. 49. ט"ז שם ס"ק ב'. 50. רמ"א שם סעי' ד'. 51. שם סעי' ה'. 52. באר היטב שם ס"ק י'. 53. מג"א שם ס"ק ט'. 54. שם סעי' ו'. 55. שם סעי' ז'. 56. רמ"א שם. 57. מג"א שם ס"ק י"א. 58. שם סעי' ח'. 59. שם סעי' ט'. 60. שם סעי' י'. 61. סי' קכ"ה סעי' א'. 62. מג"א שם ס"ק א'. 63. פרי עץ חיים שער חזרת עמידה פ"ב. 64. שם סעי' ב'. 65. עיי' ט"ז שם ס"ק ב'. 66. סי' י"ג.

תשובות ופסקים

מה יעשה ש"ץ שאינו יכול לפסוע משום שאחד מתפלל מאחוריו

בשו"ע (סי' קכ"ג סעי' ה') איתא: גם ש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש וכשיחזור התפלה בקול רם א"צ לחזור לפסוע ג' פסיעות.

ובמ"ב (ס"ק י"ח) כתב: דסומך על הפסיעות של הקדיש שאחר ובא לציון אע"פ שמפסיקין בקריאת התורה והלל ואבינו מלכנו כולוה לסדר התפלה באים וקדיש של אחריהם חוזר עיקר על תפלת י"ח.

בשו"ע (סי' ק"ב סעי' ה') איתא: אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל.

בשו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ד סי' ע' אות ח') כתב: הנה ג' הפסיעות הוא חייב להתפלה וכיון שתיקנו שהש"ץ יתפלל גם בלחש אף שהוא רק כדי להסדיר את תפלתו, מ"מ לא שייך תפלה בלא ג' הפסיעות וכמו שצריך הכריעות, ולכן מוכרח גם הש"ץ אחר תפלתו בלחש לפסוע הג' פסיעות, ולכן מה שהש"ץ לא פסע ג' פסיעות אחר תפלתו בלחש ואמר תיכף אחר תפלתו בלחש חזרת התפלה בקול רם עשה איסור, אבל מ"מ יצא בחזרת הש"ץ וקדושה ומודים.

ובשערי זבולון (דיני ש"ץ שער א' פרק ד') כתב: ש"ץ שגמר תפלת לחש ואינו יכול לפסוע מחמת שעומד מאחוריו מתפלל, אם מותר לו להתחיל בחזרה לפני שפסע על תפלת לחש. שמעתי בשם מרן החו"א זצ"ל דלא יתחיל עד שיפסע ומרן הגרי"ו מבריסק זצ"ל לא הסכים שיתחיל בחזרה, ואמר דאם אין המתפלל עומד מאחוריו ממש שיפסע לצדדים. ובפשטות סברתם דמאחר דגמר שמו"ע מחייב פסיעות ונתינת שמותר לענות אמן ושאר דברי קדושה כ"ז שלא פסע סדר תפלה אחר אינו יכול. ועדיין יש לדון בזמן שאחד עומד אחורי הש"ץ ומאריך בתפלתו ואין לש"ץ אפשרות לפסוע לצדדים מה על הש"ץ לעשות.

בהליכות שלמה (ח"א פרק ט' סעי' א') כתבו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: שליח ציבור שסיים תפלתו וצריך להתחיל חזרת הש"ץ, אך מאחוריו עומד אדם שעדיין מתפלל, לא יפסע ג' פסיעות, אלא יאמר עושה שלום וכו' ויתחיל החזרה [דאמירת עושה שלום היא לסיום התפלה, גם אם אינו פוסע עתה] ויצא ידי חובת פסיעה בפסיעותיו בסוף חזרת התפלה, ויאמר יה"ר שיבנה ביהמ"ק וכו' אחר הפסיעות ואם גם בסיום החזרה וקדיש תתקבל עדיין מתפלל אדם מאחוריו, יגמור הקדיש ויאמר עושה שלום וכו' ויפסע אחר שיסיים הלה תפילתו.

וכן בשו"ת שו"ץ אליעזר (ח"ז סי' כ"ג) כתב להגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א להביא סייעתא לדבריו שכותב בספרו זה השלחן בח"ב לסי' קכ"ג, דבמקום שיש מי שמתפלל עדיין אחורי הש"ץ שאסור לש"ץ לפסוע לתוך ד' אמותיו, ואם ימתין ש"ץ מלפסוע עד שהלה יגמור יהיה טרחה דצבורא טובא, דאזי כדאי הם האהל מועד בדעה קמיתא שהובא בב"י סי' קכ"ג והר"ץ גאות בהל' ר"ה דסברי שאין לש"ץ לפסוע בתפלה בלחש, לסמוך עליהם בשעת הדחק.

וז"ל: ואבאי סייעתא לו מדברי ספר פקודת אלעזר על אור"ח, שמביא שעשה בכזאת מעשה רב בעצמו, וז"ל: הנה כמה פעמים בתפלת מנחה כשהשעה דחוקה אני רגיל שלא לפסוע שלש פסיעות אחר תפלה דלחש אלא תיכף אחר אמירת פסוק יהיו לרצון אני מתחיל בחזרה בקול רם וסומך על ג' פסיעות שלא"ח שיעלה לכאן ולכאן ודעתי שבשעת הדחק א"צ לזה כיוון דבאמת עיקר שמתפלל ש"ץ בלחש הוא כדי להסדיר תפלתו. ואחרי שמה"ע פסקו דבריו שם ממשין להאריך לבאר דין ההמתנה והפסיעה של הש"ץ מסיים פקדיו בזה"ל: אבל בנד"ל שדעתו לפסוע ג' פסיעות בשביל תפלה אלא דלסיבה הוא ממתין מלפסוע תיכף עד אח"כ ביני ביני מתעסק בעניני תפלה סגי בכך כשיש סיבה או שמתפלל אדם לאחוריו או מפני דוחק השעה וכיוצא כנ"ל עכ"ל. הרי סייעתא לכת"ר שהש"ץ יכול להקל שלא לפסוע כל שמתפלל אדם לאחוריו, וגם בכל כיוצא של איזה סיבה, ולסמוך על הג' פסיעות שיפסע אית"כ עם גמר החזרה בקול רם והקדיש. וראה זה דגם הבעל פקודת אלעזר כיון בפסקו למי שגדול ה"ה המהר"ש גאראמזיאן ז"ל (שהיה רב בירושלים לפני למעלה משלש מאות שנה) שנשאל ג"כ על כך בשו"ת משפטי צדק סי' ב' והשיב באריכות וזאת הלכה העלה דמשום טורח דציבורא מותר לו להתחיל החזרה אחרי שהיה של כדי הילוך ד' אמות מבלי שיפסע ג' פסיעות לאחוריו ויש לו תיקון לפסוע ג' פסיעות בחזרה ובפרט כי בוחן ולבו וכליות אלקים צדיק ויודע כי כוונתו רצויה שלא לעבור איסור דאמרו אסור לעבור לפני המתפלל. ובדבריו שם מזכיר גם מרח דברי האוהל מועד שסובר בכלל דש"ץ א"צ לפסוע ג' פסיעות כלל אלא בסוף כל תפילתו אחר הקדיש עיי"ש. וכן כתב בשו"ת אז נדברו ח"ח סי' מ"ה.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון בעל משנה הלכות שליט"א שמעתי דש"ץ שעומד מאחוריו מתפלל, המונע ממנו לפסוע לאחוריו בסיום תפילתו בלחש שיעקור קצת רגליו במקומו ויתחיל חזרת הש"ץ מבלי לפסוע ג' פסיעות כדי לא לגרום טירחא דצבורא. [וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א לגבי האומר קדיש ואחד מתפלל שמו"ע מאחוריו שיעקור רגליו במקומו ויאמר עושה שלום].

וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ד סי' ל"א): מעשה בכל יום שהש"ץ מסיים תפילה בלחש ואינו יכול לפסוע מאחוריו מחמת אדם שמתפלל שם תפלת שמו"ע, וע"כ נשאר במקומו ולא פוסע ומתחיל להתפלל חזרת הש"ץ. וראוי לעורר בזה דאיתא בשו"ע (סי' קכ"ג סעי' ה') וז"ל גם ש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש. ונראה הטעם דאילו לא יפסע לאחוריו הוה כהמשך תפלה ראשונה, ולא יצאו ידי חובת התפלה המיוחדת דש"ץ, וע"כ צריך לעקור רגליו ולסיים בכך תפילת היחיד, ואז יתחיל תפלה לש"ץ. וכן מפורש במ"ב ק"ה ס"ק ב' לענין מש"כ השו"ע שצריך להמתין בין תפלה לתפלה כדי הילוך ד' אמות, שצריך להמתין אחר שנקר רגליו ואמר עושה שלום, וכ"כ במ"ב סי' קכ"ב סק"ה, "דאע"פ שאמר יהיו לרצון כ"ז שלא פסע הוי כעומד לפני המלך". וביותר מצאתי בכתבים וחיידושים בשם החו"א זצ"ל שנשאל בש"ץ שאחד מאחוריו ואינו יכול לפסוע אם יכול לסמוך על הפסיעות שלאחר קדיש תתקבל, והורה לש"ץ שיפסע מן הצד ויסמוך על המקילין בזה, אבל לא יתחיל בלי פסיעות, והיינו טעמא כמ"ש.

בס' שייח הלכה (סי' קכ"ג אות ט"ו) כתב יש להסתפק בש"ץ שלא יכול לפסוע בסוף תפילתו שבלחש משום שהמתפלל מאחוריו עדיין לא סיים תפלתו, האם חל עליו החיוב המבואר ברמ"א סי' קכ"ג סעי' ה' שיפסע בסוף חזרת הש"ץ כדי לקיים פסיעותיו שלאחר תפילתו שבלחש, והפסיעות של הקדיש יעלה לחזרת הש"ץ. (ברמ"א שם איתא: אם לא התפלה בלחש רק בקול רם פוסע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם. ובמ"ב סי' ק"כ: כתב: דמתחלה צריך לפסוע ולהפטר על התחנונים של עצמו כגון אלקי נצור ואח"כ צריך אחר הקדיש על התפלה שמתפלל בעד הצבור].

וכתב שם הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק שליט"א: בפשטות הדבר נראה דהדבר ניתן לתיקון, ויכול לתקנו עכשיו שיפסע אחרי התפילה שבקול רם. וכן צריך לעשות, מאחר דגם המתפלל בלחש ופסע אם יפסע אחרי התפלה שבקול רם אין כאן פגם אלא דאין צורך אבל אינה עבירה, מסתבר דגם בלא פסע אחרי תפלת הלחש יפסע אחרי תפילת קול רם.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דלאחר חזרת הש"ץ שיפסע ג' פסיעות על שמו"ע שבלחש והג' פסיעות שפוסע בקדיש תתקבל עולה בשביל חזרת הש"ץ ואינו אומר עושה שלום רק כשפוסע לאחר חזרת הש"ץ. אמנם יעיון לעיל מש"כ בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שיאמר עושה שלום לפני חזרת הש"ץ וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שיאמר עושה שלום לפני חזרת הש"ץ אף שאינו פוסע אז ג' פסיעות.

תשובות ופסקים מגדולי דורנו

וכן כתב בשו"ת אז נדברו (שם): שהש"ץ לא יפסיע ג' פסיעות אלא יעשה ג' פסיעות לאחר חזרת הש"ץ ויעלה לו לתפלת לחש, והג' פסיעות של קדיש תתקבל לאחר ובא לציון יעלה לו לתפילת ש"ץ כמו תמיד ואם זה בתפלה שאין אחריו ובא לציון הפסיעות של הקדיש יעלה לתפילת ש"ץ ובדיעבד הג' פסיעות יכול לעלות לב' התפילות. ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דבג' פסיעות שפוסע לאחר קדיש תתקבל יכוון שיעלה גם על שמו"ע שבלחש.

ובשערי זבולון (דיני ש"ץ שער ח' פרק א') כתב: ויש לעיין דיתכן דדוקא בכה"ג שגמר תפילתו בתפילת עצמו וכגון שלא התפלל בלחש לעצמו ואומר בחזרה אלקי נצור הוא תפילת עצמו שייך ליחס הפסיעות רק לתפלת עצמו, אבל בכה"ג דמקודם התפלל בלחש ואח"כ חוזר לתפילת הציבור אולי לא שייך ליחס הפסיעות שאחרי התפלה רק לתפילת הלחש שאמר קודם תפילת החזרה. אמנם לפי מש"כ הרדב"ז בטעם האבודרהם דסובר דעל תפילת הציבור לא נתקן כלל פסיעות וסובר ג"כ דהפסיעות של הקדיש לא מתייחסת לתפילת י"ח, א"כ בנדו"ד ברואי על הש"ץ לפסוע תכף אחרי החזרה על תפלת לחש שלו, ואולי יש לדון דאחרי שהתעסק כבר בענין צורך לחזור על התפילה לא שייך כלל ליחס פסיעות לתפילה הקודמת וצ"ע. ובשו"ת שו"ץ אליעזר (שם) כתב: עם כל הנ"ל לא אמנע בזה אבל מלומר מה דלפענ"ד נראה שאפשר גם להקל להתיר לש"ץ לפסוע הג' פסיעות נגד המתפלל לאחוריו, ובפרט היכא דבביהכ"נ נמצאים גם פשוטי עם (מה שהדבר כן עפ"י רוב) ולא יבינו על לומר בדעת רש"י דמשמע מדבריו דס"ל דמותר בכלל לפסוע הג' פסיעות לאחוריו רק שאסור לעבור לפני המתפלל לשוב למקומו ע"ש. ויש להסביר מפני שבהיות שהג' פסיעות הוא מחיוב התפלה לא אסרו בכה"ג, וידעתי מה שחולקים על המג"א וכותבים לפרש אחרת בכונת רש"י, וגם בשו"ע הרי לא נפסק כן, אבל אני כותב זה לסניף למה שאכתוב עוד בזה, והוא דכידוע ההמון וגם הרבה מבני תורה לא מדקדקים כיום בכלל בזה שלא לעבור כנגד המתפללים, וכמה מהפוסקים כבר הרגישו מזה, וראיתי באשל אברהם (מבוטשאטש) שכתב להל"ץ על ההיתר הזה מכמה אנפי, א. דאם המתפלל עומד לפני שטענדר מסתלק חשש בלבול הדעת ומותר לעבור בכה"ג לפי כל הטעמים, כיעוין בדבריו ב. לא מצינו שיהיה אסור לעבור לפני המתפלל כשעיניו עצומות ובדרבנן הבא להחמיר עליו הראיה וכו' וכן מותר כשמעוטף בטליתו וכו', ג. כי ללמוד זכות על סוגיא דעלמא דלית דחש ועוברים לפני העומדים בכיוון רגלים, כי כיון דספקא דרבנן לקולא וזהו ספקא דרבנן שאולי הוא בתחנונים שלאחר התפלה עיי"ש ביתר אריכות. וכמו"כ ראיתי בדעת תורה למהרש"ם ז"ל על אור"ח שמביא מה שמצא עוד בכתבי הד"ק ז"ל שכתב דלעבור תוך ד' אמות של המתפלל אם שוהה אז אף באמצע ברכה קיל, גם בשוהה כדי לכיון לבנו, ועי"ז יש זכות על שאין נזהרים בכך כמעט לית דחש לה, וי"ל דהוי ספק דרבנן אולי הוא משתהה אז, והאיסור הוא רק כשראוה שפתיו נעות בתפלה, ויודע שבאמצע תפלה הוא, ולא בתחנונים, ובכמה סידורים נדפסו ותוספות תחינות באמצע תפלה וגם ידוויים ועי"ז יש גם ספק אולי עיי"ש ביתר אריכות. ומסתמא אין איסור רק בתפלה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה בעירן, והמהרש"ם משתיק שתיק ליה ומשמע דגם הוא אודאי אודי ליה בזה. כן עיין בערוך השלחן בס"י ק"ב סעי' י"ג שפוסק דנ"ל דהרב שסיים התפלה והש"ץ ממתין עליו כנהוג מותר לו לפסוע אף שיש מי שמתפלל אחוריו משום טרחה דציבורא ע"ש. לפי כל הנ"ל נלפענ"ד דשכיח יכול הש"ץ למיסמך לפסוע הג' פסיעות נגד המתפלל מאחוריו, בדבידה הרי איתא תמיד כמעט כל ניומקי היתר המאורים, ועל אחת כמה דאינו מחויב להסתכל לפני שפוסק לאחוריו לראות אם מי שהוא עומד שם ומתפלל אלא יפסע את פסיעותיו ויחזור לפניו לחזרת התפלה בקול רם.

בס' תפלה כהלכתה (פרק י"ג ס"ק ס"א) ובס' ד' אמות של תפלה (ח"ב סי' ה' סעי' ח') כתבו בשם הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דאם העומד אחרי הש"ץ מתפלל מילה במילה כדין והציבור התפללו במרוצה מותר להש"ץ להמתין עד שיוכל לפסוע הג' פסיעות ואין בכך משום טירחא דציבורא.

עמידה בחזרת הש"ץ

ברמ"א (סי' קכ"ד סעי' ד') איתא: וי"א שכל העם יעמדו כשחזור הש"ץ התפלה. ובמ"ב (ס"ק כ') כתב: טעמם כיון שמכוונים ושמעתי מש"ץ ושומע כעונה וכו'אלו מתפללים בעצמם דמאי וכן היה מנהג הקדמונים ועכשיו בעו"ה כל אחד עושה כפי דעתו ומהם יושבים ומשיחים [פמ"ג] ובתוך ד"א לש"ץ לכו"ע אסור מדינא לישב בעת חזרת הש"ץ.

ובערוך השלחן (סיע' ט') כתב: וי"א שכל העם יעמדו בעת חזרת הש"ץ וכן יש לנהוג ואכ"כ אינו בבריאיותו דאז מותר לו לישב וכן נוהגים כל יראי ד'.

[ויש לציין שמרן הגר"ש אלישיב שליט"א בימים נוראים יושב בכל הפיוטים אף כשארון קודש פתוח מ"מ בחזרת הש"ץ מקפיד לעמוד. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דעדיף לעמוד בחזרת הש"ץ מלעמוד בפיוטים אף שארון קודש פתוח].

ככף החיים (ס"ק כ"ד) כתב: עיין בהלק"ט ח"ב סי' פ' שמצדא אדם מותר לישב בחזרת העמידה וכתב שראה בק"ק אשכנזים בוירונה יושבים ובק"ק של ספרדים כולם מעומד בחזרה והכי מסתבר ועיי"ש עוד בשם החיד"א ועוד אחרונים שכתבו דיש לעמוד בחזרת העמידה.

בשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סי' תקס"ב אות ג') כתב: ונראה שבזמנינו שאין מוציא את הציבור ידי חובתו אין חיוב לעמוד. ועינין מש"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ב סי' נ"ט) שלמעשה אף שאין הש"ץ מוציא ידי חובתו יש לעמוד בחזרת הש"ץ.

אמנם יש לציין דבלקט הקמחא חדש סק"ט כתב דבשו"ת יוידב יוסף סי' ל"ט כתב שראה שמקילים שלא לעמוד היה מזהיר על זה ואחר שראה גדולים וצדיקים יושבים חדל מזה. וכן בדרכי חיים ושלום (אות קע"ח) כתב שהבעל מנחת אלעזר נשאר בעמידה עד שגמר הש"ץ ברכת הא' הקדוש ואח"כ ישב על כסאו.

ובהליכות שלמה (ח"א פרק ט' ארחות הלכה 35) כתבו דהעיר מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דמלשון המאירי בסוטה מ" ע"א נהגו ברוב מקומות להיות הכל עומדים בשעה זו [-] לא אמירת הש"ץ אור"א ברכנו וכו' כשאין כהנים] שהרי במקום נשיאת כפים הוא, וכ"כ במגילה כ"ד ע"ב, מבואר דבכל חזרת הש"ץ לא נהגו לעמוד, וגם בחי' אור גדול על המשניות סוף פ"ד דר"ה הביא הרבה ראיות לכך. עיי"ש שסיים דאולי גם בהגהות מנהגים (שהוא מקור דברי הרמ"א) לא כתב זה אלא לחומרא בעלמא. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דהא דכתב הרמ"א לעמוד בחזרת הש"ץ זה רק דין לכתחילה.

נוסח קדושה למתפלל בבית הכנסת שמתפללים בו בנוסח שונה מנוסחו

בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' י"ז) כתב לגבי המתפלל בבית הכנסת השונה מנוסחו: בקדושות שבקול רם וכדומה ודאי אסור לשנות מנהגו שהוא שם מפני המחלוקת ולהרמב"ם יש בזה משום לא אתתגודדו. ובס' זכרון שיח תפלה (עמ' ש"ב) מובא מהגר"י קלוטנ' סד"ק י"א דאפי' אם הציבור בלחש כל אחת נהמי אסור לדעת הנצי"ב דמשמע שם בתשובה דכיון דקדושה זה דבר שאומרים בקול רם לכן אף אם יאמרו בלחש איכא קפיידא. ומסיים שם: לכן הייתי מציע שכולם יאמרו מה שהחזן אומר אם הוא אומר נקדישך שכולם יגיזו נקדישך ואם החזן אומר נקדש כולם יגיזו נקדש. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דהעיד לפניו אחד ששמע מבנו של החפץ חים בשם אביו דקדושה יש לומר כנוסח הציבור.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ב סי' כ"ג): הנה דבבר אחד שמתפלל בביהכ"נ

הרה"ג יוסף זונדל שוב

קרית ספר

שהציבור מתפללים בנוסח אחר מכפי שהוא מתפלל הנכון לע"ד שבדברים שצריך דוקא בציבור כמו קדושה מוכרח לומר הנוסח של הציבור, ואף כשיאמר בלחש אינו יכול לומר נוסח אחר, דהא כל האמירה עשה הציבור שהוא בעצמו לא היה יכול לומר כלל דאין אומרים קדושה ביחיד, ואף שהעיקר מה שהציבור צריכים לומר בקדושה הוא קדוש וברוך וימלוך, ושינוי הנוסחאות נקדש או נקדישך וכדומה הוא רק חיוב להש"ץ מ"מ למנהגנו שאומרים הציבור גם זה כהכתבים שהביא המג"א בסימן קכ"ה סק"ב ורעק"א שם היו גם זה מהקדושה.

וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ה') כתב: בנוגע לקדושה, חוץ מטעמו של המשיב דבר, משום דאומרים בקול רם, דאלו משום זה, יש לומר דיאמר בקול דממה דקה, אבל העיקר מה שראיתי בשם הגאון מאונסדארף ז"ל, שהקדושה צריכין לומר בנוסח של הקהל, דאם לאו, הוי כמו ביחיד, ונראה טעמו, מהמבואר בכתבי האר"י ז"ל, והובא בס' נזירות שמשון וחי' רעק"א (אור"ח סי' קכ"ה), שיש לומר כל הקדושה עם הש"ץ מילה במילה עכ"ל. ואולי תשמעון עכ"ד, א"כ ממילא צריך לומר כמו שאומר הש"ץ.

וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סי' ל"ה) כתב דראה את הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק שליט"א כשהתפלל במנין שהי' נוסח ספרד ואמר בקול רם נקדישך.

וכן כתב הגאון בעל הבצל החכמה זצ"ל בספרו אהלך באמיתך (פרק כ"ו סעי' י"ד): מי שמתפלל נוסח אשכנז ונודמן בדרך לבית הכנסת שמתפללים בו נוסח ספרד כשיגיע הש"ץ לומר קדושה בתפילת שחרית, יאמר גם הוא עם הציבור, נקדישך ונעריצך וכו' נוסח שהספרדים אומרים אותו. גם אם איחר לבוא לבית הכנסת, ומתוך כך יצא לו להתפלל י"ח ביחד עם הש"ץ בעת החזרת הש"ץ, אעפ"י שהוא לעצמו מתפלל אותה תפלה בלחש בנוסח אשכנז, יאמר הקדושה של נוסח ספרד, כפי שהציבור אומר.

ובסעי' ט"ו כתב: מי שמתפלל בנוסח אשכנז, ואיקלע למקום שמתפללין בנוסח ספרד, בקדושה של תפלת מוספים לא יאמר נעריצך וכו' כפי שאומרים בנוסח אשכנז, אלא יאמר, כתר יתנו לך וכו' כנוסח שהציבור אומרים אותו. גם אם יצא לו להתפלל מוסף ביחד עם הש"ץ בעת החזרת הש"ץ, אע"פ שלעצמו מתפלל תפלה זו בלחש בנוסח אשכנז, יאמר הקדושה בנוסח ספרד, כתר יתנו וכו', כפי שהציבור אומרים. ובסעי' ט"ז כתב: מי שמתפלל נוסח ספרד, ונודמן בדרך למקום שמתפללין נוסח אשכנז, כשמגיע ש"ץ לומר קדושה בתפילת שחרית, יאמר גם הוא עמהם, נקדש את שמך וכו' בנוסח האשכנזים. איחר לבוא לבית הכנסת, או ע"י שהוא מתפלל לאטו וכוה"ג, יצא לו להתפלל י"ח ביחד עם הש"ץ בעת החזרת הש"ץ. אעפ"י שהוא לעצמו מתפלל תפלה זו בלחש בנוסח ספרד, יאמר הקדושה בנוסח אשכנז, נקדש את שמך וכו' כפי שהציבור מתפלל עמהם אומרים. ובסעי' י"ז כתב: מי שמתפלל נוסח אשכנז, ואיקלע למקום שמתפללין נוסח אשכנז, יאמר הקדושה בנוסח אשכנז, נקדש את שמך וכו' כפי שהציבור אומרים אותו, ועי' בשו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' ע"ד אות ג'.

וכו', כפי שהציבור אומרים אותו, ועי' בשו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' ע"ד אות ג'. וכן, כפי שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דקדושה יש לומר כנוסח הציבור. וכ"כ הגאון רבי חיים כניבסקי שליט"א בס' דולה ומשקה לידידי הרה"ג ר' אברהם חיים שצי"ג שליט"א דיש לומר קדושה הכציבור. וממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמעתי דיש לומר קדושה כנוסח הציבור ונתבקשתי ע"י בחור בישיבת קול תורה שמתפלל נוסח ספרד וקשה לו לשנות הנוסח לשאול למרן זצוק"ל מיה עליו לעשות והשיב לי מרן זצוק"ל שדביעבד כול לומר קדושה כנוסח, כיון שיעקיר דין קדושה שדינו בציבור, זה קדוש וברוך ובהא אין נפק"מ בין נוסח אשכנז לנוסח ספרד, אבל במוסף שבנוסח ספרד אומרים קדושת כתר שיאמר כנוסח הציבור.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי דהמתפלל בבית הכנסת השונה מנוסחו יכול לומר קדושה כנוסחו, כיון שאין נפק"מ לבין נקדש ונקדישך, ובין לעומתם משבחים ואומרים ולעומתם ברוך יאמרו. וכן במה שמוסיפים בשבת, רק במוסף שבנוסח ספרד אומרים כתר, אין לומר קדושת כתר כשמתפלל במקום שמתפללים נוסח אשכנז. אבל המתפלל נוסח אשכנז שמתפלל במקום שמתפללים נוסח ספרד, אין צריך לומר כתר ויכול לומר נעריצך ונקדישך.

ולמעשה עפ"י רוב מורה מרן שליט"א לומר קדושה כנוסח הציבור וכ"כ בשם מרן שליט"א בס' תפלה כהלכתה (פרק ד' ס"ק כ"ג): דקדושה ושאר אמירות שהציבור גורם להם יש לומר כנוסח הציבור. ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דהמתפלל בבית הכנסת השונה מנוסחו יכול לומר קדושה כנוסחו ואף בתפילת מוסף יכול המתפלל נוסח ספרד שמתפלל במקום שמתפללים נוסח אשכנז לומר קדושת כתר.

וכן שמעתי מהגאון רבי מאיר בראנדסדארפער שליט"א דיכל לומר קדושה כנוסחו בלחש. ועי' בס' שערי זבולון (דיני ש"ץ שער ה' פרק א'). וכן כתב רה"י הגאון רבי יעקב הלל שליט"א בגליון 43 במדור הנפלא "לאמתה של תורה". שספרדי המתפלל עם מנין אשכנזים, כאשר יגיע הש"ץ לקדושה ויכל לומר כנוסחתו, הגם שאינו כפי הנוסח שאומר הש"ץ, ואין קפיידא, ובלבד שלא יגיבה קולו במה שאומר שלא כפי נוסחתם, ונלפענ"ד שהראיות שהביא לאסור בזה בשו"ת אגרות משה אינן מוכרחות.

ובתשובות והנהגות (ח"ד סי' כ"ט) כתב: הנצי"ב במשיב דבר (י"ז) פוסק גבי קדושה, שאם אומר בקול "נעריצך" ואחרים אומרים "נקדש" בקול רם או איפכא, יש בזה לא תתגודדו, ונלפענ"ד דהאחרונים החמירו בלא תתגודדו דוקא במקומות שהמנהג קבוע כמו בביכ"נ דיוצאי אשכנז, או בישיבות בנוסח אשכנז, או במנהג חסידי קבוע, שהם מקפידים לא לשנות, וכל המשנה ידו על התחתונה, אבל בשטיבלעך שבאים מכל החוגים, אם כל אחד משתפל כפי הנוסח שיש אין קפיידא ואין לא תתגודדו, וכדאשכחן במשנה פ"ב דחגיגה שבמקדש אחד היה סומך ואחד לא ולא הקפידו, ומסתברא שגם במקומות שהמנהג קבוע ואסור לשנות, ה"מ גבי הש"ץ, אבל כלפי יחיד, אם ספרדי במנין אשכנזי ומתפלל לעצמו בקול כספרדים או להיפך אין קפיידא, דבזמנינו אחרי החורבן הנורא באירופא אין מדקדקין זב"ז על כך, והוכרע שיתפלל כל אחד כפי הנוסח שלו ולכן שרי, אבל הש"ץ אין רשאי לשנות במקום הקבוע לנוסח מסוים דע"ז מקדישים.

נוסח הקדיש למתפלל בבית הכנסת שמתפללים בו בנוסח שונה מנוסחו

שמעתי מרביתינו מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א דהאומר קדיש בבית כנסת שמתפללים בו בנוסח שונה מנוסחו שיש לו לומר קדיש כנוסח הציבור וכן מבואר בשו"ת שיבת ציון סי' ה' שו"ת משיב דבר סי' י"ז ושו"ת שואל ומשיב תליתיא: ח"א סי' רמ"ז.

וכן כתב בס' אהלך באמיתך (פרק כ"ו סעי' י"ב): אשכנזי שאיקלע למקום שמתפללין בנוסח ספרד, והוא בתוך ימי אבלו וכוה"ג, בכל קדיש יתום שהוא אומר - שבהכרח עליו לאומרו בקול רם - יאמר ויצמח פורקני ויקרב משיחי, הכל בנוסח ספרד. ובסעי' י"ג כתב: ספרדי שאיקלע למקום שמתפללין בנוסח אשכנז, והוא בתוך ימי אבלו וכוה"ג, כל קדיש שהוא - שבהכרח אומרו בקול רם - יאמרנו בנוסח אשכנז, וידלג על המילים ויצמח פורקני ויקרב משיחי".

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א הגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דקדיש יש לומר כנוסח הציבור.

וכן כתב בתשובת הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א בס' יוגל יעקב (עמ' ע"ד): מי שנוהג כפי נוסח הגר"א ובקדיש אינו אומר ויתהלל, וכמעשה רב אות נ"ז, מכל מקום זה דוקא כשמתפלל במנין ששם נהנין כן, או שמתפלל בביכ"ס שאין שם נוסח

האיר המזרח

שינויים בפסיקה

בסדר עשיית השלש פסיעות שלאחר העמידה
כתב מרן (סימן כקג סעיף א' וז"ל, "כורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת, ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע קודם שיזקוף כשיאמר עושה שלום במרומיו הופך פניו לצד שמאלו וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרביו" ע"כ. א"כ דעת מרן שהנתינת שלום היא רק בהטיית הראש. אמנם בזוהר (פרשת פנחס דף רכט ע"א) מבואר דהנתינת שלום לרבו אינו רק בהטיית הראש בהיותו כורע כבר וכדעת הש"ע, אלא צריך כריעה וזקיפה והב"ד השלמי צבור (דף קלה ע"א) וכבר דיבר בדין זה באריכות הגרי"מ הלל שליט"א הובאו דבריו בעלון אליבא דהלכתא (גליון מספר 41), ושם הביא שהגם שבזוהר לא הזכיר הג' פסיעות אכן בתיקונים (דף כו ע"א וול"ז ע"ב) נזכרו. ולאחר שהאר"ך בדברי הש"ס הפוסקים והזוהר בזה ובישוב דעת הזוהר ע"פ שיטת התלמוד הביא שבספר חסד לאלפים (סימן קיד אות כד) ובסידור בית עובד, ובסידור חוקת עולם כתבו כדברי השו"ע. אולם בספר בא"ח (ש"ר פרשת בשלח אות כד) פסק כדעת מרן הרש"ש ז"ל ע"פ הזוהר וז"ל, "אחר יהיו לרצון האחרון, יפסע שלש פסיעות לאחריו, ולא ירחיק רגלו יותר משיעור עקב בצד גודל ממש דיש סוד בדבר דאלו הם כנגד שלש עולמות ביי"ד ההאדם בעמידה חושב כאילו עומד באצילות, ואם המקום צר יקצר הפסיעות וכו', ויכרע מעט קודם הפסיעות ובעודו כורע אחר השלש פסיעות יפנה לשמאלו ויאמר עושה שלום במרומיו, ויזקוף ויפנה לימינו ויכרע קצת ויאמר הוא יעשה שלום עלינו, ויזקוף ויכרע לפניו ויאמר ועל כל ישראל. ויזקוף וכנזכר בסידור הרש"ש ז"ל, וכשעוקר רגליו עוקר רגל שמאל תחילה וכו'" עכ"ל. וכן נהג גם הגאון ר' אליהו מני ז"ל כמבואר בתשובתו שהובאה בעוד יוסף חי (פרשת בשלח אות טז). וכן מסקנת הגרי"מ הלל שליט"א וכתב שבעיקר הדבר לענין נתינת שלום לשמאל ולימין, יש לנהוג כמש"כ להדיא בזוהר שהוא ע"י כריעה ממש ולא הטייה בלבד. וע"ע בכף החיים (סימן כקג אות ז) שכתב שנראה דאע"ג דבזוה"ק לא אמרו כ"א כריעה וזקיפה לשמאלו וכריעה וזקיפה לימינו, בכריעה לפניו אין זה כמוסיף על הכריעות שכתוב בזוה"ק אלא זה הכריעה הוא כעבד הנפטר מפני רבו, ע"ש.

נוסח יהי רצון שתבנה בית המקדש שאומרים אחר התפילה

כתב הרמ"א בהגה (סימן כקג סעיף א') וז"ל "ונהגו לומר אח"כ יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו' כי התפילה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש" עכ"ל. אמנם הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות ב) הביא לדברי המהר"ם די לונזאנו בספר עבודת מקדש שכתב דהכי גריסין "שתבנה בית המקדש", והטעם כתב כי הבית השלשי הוא מעשה ידי יוצר כווננו ידיו יתברך, ולכן יש לדקדק ולומר שתבנה בית המקדש. וכן הוא בסידור החיד"א, וכ"כ השלמי צבור, והפתח הדביר, הביא דבריהם הכף החיים (אות ט). וכן הוא בעוד יוסף חי (פרשת בשלח אות יז) אלא שבסידור החיד"א הנוסח המובא הוא "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך לעשות חקי רצונך ולעבדך בלבב שלם" ע"כ. ואילו בעוד יוסף חי הנוסח הוא "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן" ע"כ. ע"ש מש"כ בזה.

הדין לומר תחנון תיכף לאחר שעקר רגליו מתפלת י"ח

כתב הבה"ל (סימן כקג ד"ה "ולא יחזור") לדברי הט"ז שכתב דאפי' אם אין חוזר תיכף למקומו לא יאמר תחנון תיכף אחר שעקר רגליו אלא ימתין כדי הילוך ד' אמות, והביא שהבאר היטב (ס"ק ה) פקפק בדינו, ושכן הפמ"ג כתב שאינו יודע מנ"ל הא ושמדברי המהרי"ל לא משמע כן, ע"ש. כונתו שהמהרי"ל היה נוהג כדשהיה מסיים י"ח והש"ך כבר הגיע לנפילת אפים אז היה נשאר במקומו שפסע שם ונפל ג"כ על אפיו עם הצבור בשוה ולא היה חוזר תיכף למקומו, וכמש"כ במ"ב (ס"ק ט). אמנם הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות ד) כתב לחלק דבגדון המהרי"ל כל העם רואים דלומר תחינה וכיוצא עם הצבור מה"ר ימהרנ"ה ומשום הכי לא שהי כלל, וכתב שכ"כ בספר באר היטב חדש בדרך אפשר, ושהוא פשוט. והביאו דבריו השלמי צבור, והכף החיים (אות יט). א"כ לדינא נקטינן כדעת הט"ז.

בדין חזרת המתפלל למקומו כשאמריכם בפיוטים

כתב מרן (סימן כקג סעיף ב') וז"ל "במקום שכלו ג' פסיעות ועמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"ץ לקדושה ולפחות עד שיתחיל ש"ץ להתפלל בקול רם" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י) שבזמן שאומרים פיוטים בודאי יש להקל ולחזור תיכף כשמתחיל הש"ץ י"ח, ע"ש. ובכף החיים (אות יג) הביא לדברי השער הכוונות שכתב וז"ל "ובהגיע הש"ץ אל נקדישך וכו' צריך האדם לחזור ולפסוע ג' פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בהיותו מתפלל בלחש" עכ"ל. וכ"כ בפרי עץ חיים דאין לחזור למקומו עד שיגיע הש"ץ לקדושה. ושכ"כ הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סימן טוב אות יח) לפ"ז כתב דגם כשאומרים פיוטים וא"א לו לעמוד במקום שכלו פסיעותיו יותר טוב לילך למקום אחר אם אפשר אלא יחזור למקומו עד הקדושה.

בענין השלש פסיעות שלאחר העמידה

שלא ירחיק רגלו יותר משעור עקב בצד גודל

דעת הש"ע (סימן כקג ס"ג) שכשפוסע ה-ג' פסיעות ששיעורם הוא לכל הפחות כדי שיתן עקב בצד גודל, וס"ל שפסיעות גסות יותר עדיף. דעת הרמ"א (שם) שלכתחילה לא יפסע פסיעות גסות יותר מזה. וכתב המ"ב (ס"ק ג), וע"ע בבה"ל ד"ה "ושיעור פסיעות" שסדר ה-ג' פסיעות אלו הוא תחלה יפסיע ברגל שמאל פסיעה קטנה, ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה, ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוים, ע"ש. הנה לעיל הבאתי לדברי הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח, שכתב לדברי הרש"ש שלא ירחיק רגלו יותר משיעור עקב בצד גודל ממש דיש סוד בדבר, והבאתי שכן הסכים להלכה הגרי"מ הלל שליט"א, וכ"כ הכף החיים (אות כד). ומקורם הטור בשער הכוונות (סוף דרוש ו דעמידה), וכ"כ בפרי עץ חיים (סוף שער ר' העמידה) וכתב הכף החיים שע"כ נוהגים בפסיעות אלו דתחלה עוקר רגל שמאל תחלה ומניחה בסוף רגל ימין גודל בצד עקב ואח"כ עוקר רגל ימין ומניחה בסוף רגל שמאל גודל בצד עקב ואח"כ חוזר ועוקר רגל שמאל ומניחה אצל הרגל ימין שוה בשוה כדי שיהיו שווין, ע"ש. אמנם בהגהת חכמי ורבני בית ההוראה ציינו ללשון הבא"ח (פ' בשלח אות כד) שכתב שלשה פסיעות "שכל פסיעה"

היא עקב בצד גודל ודייקו שגם הפסיעה השלישית דהיינו עקירת רגל שמאל בפעם השניה גם אותה יש להביא גודל בצד עקב ואח"כ עוקר רגל ימין ומניחה אצל רגל שמאל שוה בשוה. ודלא כהכף החיים.

דין תפילת עמידה בצבור ללא חזרת הש"ץ

כתב מרן (סימן כקד סעיף ב') ש"ץ שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעמוד לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור וא"צ לחזור ולהתפלל בלחש" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה "וכן אם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבור זמן התפלה יוכל להתפלל מיד בקול רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר הש"ץ" ע"כ. כתב הבאר היטב (ס"ק ד) בשם הל"ח, והעולת תמיד שאם אין השעה דחוקה כ"כ לא יתחילו הציבור רק לאחר שאמר הש"ץ האל הקדוש, הביא דבריו המ"ב (ס"ק ח). אבל הא"ר (אות ד) חלק ע"ז וכתב דאף אם אין השעה דחוקה כ"כ יתחילו תכף וכתב כמדומה שכן נוהגים, ע"ש. וכן הסכים הרב בנימין חיים פונטריומלי זצ"ל בספרו פתח הדביר (אות א) הביא דבריהם הכף החיים (אות י) וכתב טעם לזה מפני שכיון שכל הצבור מכוונין עליו ועדיין לא התפללו לחש נראה כמו שאומרים חזרה קודם הלחש ושדעת האר"י שאין לומר חזרה בלא לחש, ועוד כיון שעדיין הצבור לא התפללו בלחש ואין מועיל חזרה בלא לחש הרי הוא כמתפלל ביחיד ע"כ לא נהגו כן אלא מתפללים כולם ביחד והש"ץ בלבד מגביה כולו ב-ג' ראשונות בלבד מפני ש-ג' ראשונות חשובים כאחד עד לאחר האל הקדוש כדי לענות קדושה ואח"כ מסיים בלחש עם הצבור.

דין הכונה בעניית אמן דקדיש

כתב המ"ב (סימן כקד ס"ק כה) שבקדיש צריך לכיון על העתיד לבא שיאמנו דבריו מה שהוא מבקש שיתגלה מלכותו בעגלא ובזמן קריב דעיקר הענין בודאי יקויים לבסוף כמו שכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, ע"ש. אמנם רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת ויחי הלכה טז) כתב שבקדיש באמן של יתגדל ויתקדש שמיה רבא יכוין באמן פרושו אמת כי כאן יש שבח דוקא, אבל באמן של "ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה" יכוין פרושו כן יהי רצון, וכן "בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן" יכוין פרושו כן יהי רצון, אבל באמן של "ויתעלה ויתהלל שמיה דקדושא בריך הוא" יכוין פרושו אמת, וכן "דאמירן בעלמא ואמרו אמן" יכוין פרושו אמת. ושאר אמנים של "על ישראל" ו"יהא שלמא" יכוין פירושו כן יהי רצון.

הדין בעניית אמן מהש"ץ בחזרת הש"ץ כשלא שמע סיום הברכה

דעת מרן (סימן כקד סעיף ח) דדוקא אם רוצה לצאת באיזה ברכה שהוא חייב אין לו לענות כשלא שמעה ולדעתו זה מקרי אמן יתומה אבל אם אינו חייב כגון כשכבר התפלל ושומע ברכה בחזרת הש"ץ מותר לענות אף כשהוא אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה. והרמ"א בהגה פליג וס"ל שאפילו כשאינו מחויב באותה ברכה אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה אסור לענות דזה נמי מקרי אמן יתומה. וכתב המ"ב (ס"ק לג) שאם יודע על איזה ברכה הוא עונה מותר לענות בכל הברכות אפילו בחזרת הש"ץ כיון שכבר התפלל ואינו מחויב בעצם שיחזר, והביא שדעת הב"ח להחמיר בחזרת הש"ץ וס"ל דמכיון דתיקון רבנן שיחזור ש"ץ התפילה אפילו כולם התפללו כאילו מחוייבים באותה ברכה קרינן להו ואין להם לענות אפילו יודע באיזה ברכה קאי הש"ץ אם לא שמע סיום הברכה מהש"ץ גופא. והעלה המ"ב שיש לחוש לזה לכתחילה לשמוע כל ברכות י"ח מפי הש"ץ גופא אבל בדיעבד אפילו אם לא שמע רק שידע איזה ברכה מי"ח מסיים הש"ץ יענה אמן כיון שכבר התפלל בעצמו, ע"ש. אמנם הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סימן ט אות ה) פסק כדעת הב"ח שכל ברכה שהיא להוציא את הרבים ידי חובתם לא יענה אמן כשלא שמע את הברכה אפילו כשאינו מחוייב. הביא דבריו הכף החיים (אות מז) והביא שכן דעת החיי אדם והחסד לאלפים.

בדין עצימת העיניים בעת אמירת קדושה

כתב הרמ"א בהגה (סימן קכה סעיף ב') "ויש לישא העינים למרום כשאומרים קדושה". וכתב המ"ב (ס"ק ו) דהיינו שיהיו סגורות אבל לא בעינים פתוחות ושכ"כ הט"ז, וסיים "אבל הרבה אחרונים חולקין ע"ז ופסק המגן גבורים כמותם" עכ"ל. משמע שמסקנתו כדעת האחרונים הנ"ל שהעינים צריכות להיות פתוחות בעת אמירת הקדושה. אמנם רבינו האר"י (שער הכוונות דרוש ג דחזרת העמידה) כתב וז"ל צריך שתאמר עם הש"ץ כל סדר הקדושה מלה במלה מן נקדישך ונעריצך עד סיום כל הקדושה כולה, ואמנם ב' תיבות של נקדישך ונעריצך צריך שתאמר אותם בקול רם ושאר התיבות עד עניית קדוש קדוש קדוש תאמר אותם בלחש עם הש"ץ, ואח"כ כשתענה קדוש קדוש קדוש וכו' יהיו בקול רם "ובעינים סגורות" ובדילוג כלפי מעלה עכ"ל. וכ"כ הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (אות ג) להלכה כדעת הטור בשם ספר היכלות והט"ז, וכ"כ בספרו קשר גודל (סימן יח אות יח), וכ"כ הכף החיים (אותיות בט), בשם האחרונים, ע"ש. וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פרשת תרומה אות ב) בשם החסד לאלפים, וכ"כ בספרו עוד יוסף חי (פרשת תרומה אות ב) לדברי השער הכוונות, ע"ש.

שליח ציבור שטעה ודילג ברכת מחיה המתים וברכת בונה ירושלים

כתב מרן (סימן ככו סעיף א') ש"ץ שטעה ודילג אחת מכל הברכות וכשמוזכרין אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו, אבל אם דילג ברכת המלשינים מסלקין אותו מיד שמא אפיקורוס הוא, ואם התחיל בה וטעה אין מסלקין אותו" ע"כ. כתב המ"ב (ס"ק ב) שאפילו אם טעה ודילג ברכת תחיית המתים או בונה ירושלים אין מסלקין אותו ואח"כ ידעינן שהוא כופר בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולה העתידה. והביא שדעת הט"ז דאם השמיט שתי הברכות הנ"ל מסלקין אותו, והביא שיש שחולקין עליו, ע"ש. הנה הטור כתב בשם הירושלמי (ברכות פרק ה' הלכה ג) "שליח צבור שדילג שתיים או שלש ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים שמא כופר הוא בתחיית המתים, ומכניע זדים שמא מין הוא, ובונה ירושלים שמא אינו מאמין בבאיית המשיח ואני אומר מין הוא" ע"כ. וכתב על דבריו מרן בב"י (ד"ה ירושלמי) "ואיני יודע למה כתבו רבינו מאחר שהוא חולק על תלמוד שכן דסתם ואמר טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו חוץ מברכת המינין, ולכן כתבו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ולא הזכירו הירושלמי הזה כלל", ע"כ. הט"ז (ס"ק א) תירץ דהירושלמי מיירי בדילג ב' ברכות בפעם אחד דהיינו שתיים

הרב חיים פרזון - כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

עבר את שבת ביקורתם של רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

מתוך אלו השלשה, מחיה המתים, ברכת המינים, ובונה ירושלים. ואע"ג דבברכת המינים לחוד נמי מסלקין אותו מ"מ חשיב אותו בהדי אינך תרתן, ועוד דבזה אפי' התחיל בה מסלקים אותו כיון שיש עוד רעונא שדילג עוד ברכת מחיה המתים או בונה ירושלים (משא"כ בברכה אחת אם מכניע זדים בהתחיל אין מסלקין ובלא התחיל מסלקין, ותחיית המתים או בנין ירושלים אפילו לא התחיל אין מסלקין, פמ"ג), ע"ש. הנה מדברי מרן הנזכרים לעיל רואים שלא ס"ל בדעת הירושלמי כפרושו אלא שיש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי שלדעת הבבלי אין שום ריעונא בברכת מחיה המתים. או בברכת בונה ירושלים משאר ברכות ודלא כהירושלמי ונקטינן כהבבלי. והביאו הבה"ל (ד"ה ש"ץ שטעה") שבארו האחרונים בדעת מרן שה"ה אפילו אם טעה ודילג שתיים ושלש ברכות גם כן דינא הכי שאין מסלקין אותו. וכך ביאר המאמר מרדכי בדעת מרן. וכ"כ הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות ב). "ומאי דתריץ הרב ט"ז עש"ב לא שמיע ל"י ע"כ. וכ"כ הרב מרדכי כרמי זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (אות א) לדחות את דברי הט"ז ושמשמע בירושלמי דבחזא מסלקים אותו וכפי זה פליג על תלמודא דידן וכמש"כ מרן ז"ל, ועוד דלו יהי כדבריו בפירוש הירושלמי מ"מ מאחר שהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל לא הביאוהו ממילא משמע דס"ל דתלמודא דידן פליג עליה וא"כ מנ"ל להטור להביאו להלכה, והביא דבריהם הכף החיים (אות ג), ע"ש.

טעה בשחרית של שבת ויום טוב ולא הזכיר תפלת שבת ויום טוב

כתב מרן (סימן ככו סעיף ג') "כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל ש"ץ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ר"ח שאם שכח ש"ץ ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח, אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרצה ואין בזה טורח צבור" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה י"א שאם טעה בשחרית של שבת ויו"ט דינו כמו בר"ח והכי נהגו" ע"כ. וכתב ע"ז המ"ב (ס"ק טו) שהלבוש הביא דיעות בזה ולא הכריע אבל האחרונים כתבו כהרב, ע"ש. הנה כן פסק הב"ח והביאו השיירי כנה"ג (אות ב) וכ"ד הא"ר הפמ"ג והח"א. אמנם מרן ז"ל פסק בב"י (סוף הסימן) דדוקא בשחרית של ר"ח הוא דאינו חוזר אבל בשחרית של שבת ויו"ט אם לא הזכיר בהם תפלת שבת ויו"ט אפי' כשהשלים תפלתו צריך לחזור. וכ"פ המאמר" (אות ז) והפ"ח (אות ג) וכך ביאר הכף החיים (אות יט) שכן הוא לפי דעת רבינו האר"י ז"ל.

בדין שחיה במודים דרבנן

כתב מרן (סימן כקז סעיף א') "כשיגיע ש"ץ למודים שוחין עמו הציבור ולא ישחו יותר מדאי ואומרים מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו אלהי כל בשר וכו' וחותם ברוך אל ההודאות בלא הזכרת השם, ויש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף טוב לחוש לדבריו", ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה "יש אומרים שאומר הכל בשחיה אחת וכן המנהג" ע"כ. הנה בדברי רבינו האר"י לא נזכר מזה כלום אלא רק שצריך לשחות בתחלת מודים דוקא, הביא דבריו הכף החיים (אות ב), וכתב (אות י) שגם לפי סודם של דברים אין מקום לשחיות אלו ושכ"כ השלמי ציבור על דברי מרן ומורם ז"ל הללו דאין כן דעת הרב זלה"ה. ושהביאו היפה ללב.

ש"ץ ששכח ברכת כהנים

כתב מרן (סימן כקז סעיף ב') "אם אין שם כהנים אומר ש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המושלשת וכו' ואני אברכם. ואין הצבור עונין אחריו אמן אלא כן יהי רצון" ע"כ. כתב המ"ב (ס"ק ז) שבדיעבד אם לא אמר אין מחזירין אותו. ובבה"ל (ד"ה "אומר ש"ץ") נשאר בצ"ע לענין נזכר קודם שאמר ברוך אתה ה' אם חוזר, ע"ש. הנה כבר כתב בזה הרב יצחק טייב זצ"ל בספרו ערך השלחן (סימן כקז אות א) בשם המאירי בשם הגאונים שש"ץ ששכח ברכת כהנים אם לא סיים הברכה חוזר וסודרה ואם סיים אינו חוזר אף בזמן שיש שם נשיאת כפיים. והביא הכף החיים (סימן ככו אות טו) שכ"כ הבארות המים, ושהביאו הי"א, הזכ"ל והבית עובד.

הנוסח שאומר הש"ץ כשאין שם כהנים

הנה דעת הרמב"ם (הלכות תפלה פרק טו הלכה י) שכשאין שם כהנים אומר השליח צבור "אלהינו ואלהי אבותינו, ברכנו בברכה המושלשת בתורה הכתובה ע"י משה עבדיך, האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושיך, כאמור, יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, ע"כ. וכ"כ ההגהות מיימון בשם הרוקח, וכתב ודלא כרש"י שכתב שאין לומר "ושמו את שמי וכו'", וכ"כ הרד"א שבסדר רב עמרם ורב סעדיא כתוב "ושמו את שמי וכו', ושעליהם סמכו באלו הארצות לאומרו. וכתב ע"ז מרן בב"י (סימן כקז ד"ה "אבל רב עמרם") שכן נהגו. וכ"כ בש"ע (סימן כקז סעיף ב). אמנם המנהיג כתב ש"ושמו את שמי" וכו' אין המנהג בצרפת לאומרו, וכ"כ הלבוש, העולת תמיד, המ"א, הא"א, והגר"ז, וכ"כ המ"ב (ס"ק ט) שמנהגם כיום שלא לומר רק עד שלום. עכ"פ בק"ק הספרדים נוהגים לאומרו וכדברי הרמב"ם והרב דוד אבודרהם ומרן ז"ל. וכ"כ הכף החיים (אות טו) ושכ"כ בספר החסידים (סימן תתד) הביאו הכנה"ג (ס"ס כז) שהראשונים היו אומרים אותו. ושכ"כ השלמי צבור.

שעונים כן יהי רצון אחר כל פסוק שאומר הש"ץ כשאין שם כהנים

כתב מרן בש"ע (סימן כקז סעיף ב) שכשאין שם כהנים שאומר הש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו וכו'. אז אין הצבור עונין אחריו אמן אלא "כן יהי רצון". וכתב המ"ב (ס"ק יא) שר"ל אחר סוף ברכה ג' דהכל ענין אחד הוא שמסדר הש"ץ בתפלתו מה שהכהנים אומרים, ושיש עונים כ"ר אחר כל ברכה, ע"ש. הנה הרב מרדכי כרמי זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (סימן כקז אות ה) לאחר שהביא לדברי האחרונים שס"ל שאין עונין כן יהי רצון אלא בסוף, כתב ולא ידענא מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם דלפי הנראה אין שום משמעות לזה מדברי הש"ע, ושהרי משמע בב"י שעונים אחר כל פסוק ופסוק ושכן אנו נוהגין ושהוא דעת מרן ז"ל לדעתנו עש"ב. וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פרשת תצוה אות ב) שהצבור עונים "כן יהי רצון" אחר כל פסוק. וכ"כ הכף החיים (אות יח) שכן עמא דבר לומר כן יהי רצון אחר כל פסוק. וסיים הבא"ח בדברי הרב אליעזר אפאפו זצ"ל בספרו חסד לאלפים שכתב מנהג ותיקין לומר אחר פסוק ראשון "כן יהי רצון בזכות אברהם", ואחר פסוק שני "כן יהי רצון בזכות יצחק", ואחר פסוק שלישי "כן יהי רצון בזכות יעקב ובזכות משה ואהרן ויוסף ודוד" ע"כ.

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו של מרן ה"בן איש חי"

בדין שומע כעונה בחצי תפילה או בחצי ברכה

דיכולה האשה לומר נוסח ברכת הקידוש בלי פתיחה וחתימה, ואת הפתיחה והחתימה תשמע מהבן י"ג, שמדין תורה יוצאת במה שאומרת את נוסח הקידוש, ולגבי חיוב הברכה שהוא מדרבנן סמכינן שהביא ב' שערות. ומבואר דיכול אדם לצאת ידי חובה ברכה אחת חצי ע"י דיבור וחצי ע"י שמיעה. [וכ"כ הרע"א בדרוש וחיודש ברכות דף כ' דלדעת הגהת אשרי פ"ק דמגילה סימן ד' נשים חייבות בברכת המזון מן התורה, ויכולות להוציא את האנשים ידי חובתן, חוץ מהמילים "ברית ותורה" שבזה אין הנשים חייבות, והאנשים יאמרו ברית ותורה בעצמם ובשאר ברכת המזון יצאו ע"י הנשים]. ותמה על זה הרב פעלים מהא דאיתא בשו"ע סימן קצ"ד ס"ג גבי ברכת המזון שאם אחד יודע חצי ברכה וחבירו יודע חצי ברכה, אין הברכה מתחלקת לחצאים ע"ש. וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ד סימן ל"ג. הרי דנקט בפשיטות שא"א לחלק ברכה אחת לשתיים ולצאת י"ח חצי ע"י דיבור וחצי ע"י שמיעה. וע"כ לחלק בין חצי ברכה לחצי פסוק.

חילוק בין היכא שהמשמיע אומר את כל הברכה להיכא שגם המשמיע אומר רק חצי ברכה

ג. וראיתי בקהלות יעקב ברכות סימן י"א שהביא את שיטת הרע"א הנ"ל דיכול אדם לצאת ידי חובה חצי ברכה ע"י שמיעה וחצי ברכה ע"י דיבור. והביא שהחזו"א או"ח סימן כ"ח סק"ו וסימן כ"ט סק"ו הקשה ע"ז מהא דברכות דף מ"ו. והיא קושית הרב פעלים הנ"ל. ועוד הוסיף להקשות בשם האחרונים מהא דאיתא בסוכה דף ל"ח גבי קריאת ההלל הוא אומר ברוך הבא והן אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה. הרי דגם בפסוק אחד מהני חציו באמירה וחציו בשמיעה. והיא הוכחת התורה לשמה הנ"ל. וכן מבואר במ"ב סימן תר"צ ס"ק י"ט בשם הפמ"ג גבי קריאת המגילה, דבאותן תיבות שלא ישמע מן הש"צ, יאמר אותן בעצמו. וכתב ליישב דתקנת חכמים היא שאין אדם מוציא את חבירו, אלא א"כ המוציא אומר דבר שלם, אבל אינו יכול לומר חצי ברכה בשביל להוציא את האחרים בחצי הברכה הזאת, אבל כשהקורא קורא דבר שלם והמברך מברך ברכה שלמה, אז ישנו בתורת להוציא לאחרים, ואז אפילו אם האחרים יצאו לצאת רק חצי הברכה והשאר להשלים בעצמם שפיר דמי, כיון שעכ"פ זה המוציא אותם אומר בעצמו ברכה שלמה. ולכן בההיא דדף מ"ו דבהמ"ז מירי נמי התם שיאמר רק חצי ברכה וזה אינו ראוי להוציא. אבל בנידון רע"א דמירי שהמברך מברך ברכה שלמה, רק שזה השומע אומר לעצמו קצת דברים מהברכה, בזה שפיר סובר דיוצא ג"כ לחצאין, כיון שעכ"פ האדם המוציאו אומר ברכה שלמה. ומיושב נמי האי דאמירת ההלל, דלכאורה פשוט שהחזן אחר שאמר ברוך הבא היה גומר לעצמו כל הפסוק, שהרי החזן ג"כ מחויב בקריאת ההלל כולו. ואין לומר שהוא יוצא תיבות אלו בשם ה' בשמיעה מהציבור מדין שומע כעונה, שהרי אין הציבור מתכוונים להוציא את החזן. ולמבואר אתי שפיר דכל היכא שהוא אומר דבר שלם שפיר יכול להוציא גם לעצמו ע"ש.

אולם הטור או"ח סימן רפ"א כתב שאביו הרא"ש ז"ל תמה על מה שנהגו בזמנו בברכת יוצר אור בשבת, שהקהל אומרים מקצת הברכה ושליח ציבור גומרה. (היינו מתחילת הברכה ברוך אתה וכו' והכל יודוך וכו' עד תתברך היו אומרים כל הצבור, והשאר היה אומר החזן בלבד כמש"כ בפרישה). ובפנ"י ברכות דף ל"ד ע"א ביאר דתמיהת הרא"ש היא משום דחדא ברכה בתרי גברא לא עבדינן. והקה"י כתב דלכאורה החזן היה אומר בעצמו בקשט עם הצבור תחילת הברכה, דלמה ידלג החזן תחילת הברכה הלא גם הוא מחויב בברכת יוצר, ואעפ"כ תמה הרא"ש על מנהג זה. ומוכח דסבירא ליה דגם מתיי שהמשמיע אומר כל הברכה, אין השומע יוצא ממנו ע"י שמיעת חצי ברכה ודלא כמש"כ בדעת הרע"א ז"ל ע"ש.

ונראה ליישב דמה שתמה הרא"ש על מנהג זה אינו משום שומע כעונה בחצי ברכה אלא מטעמא אחריתא, דיעיין בטור או"ח סימן נ"ט שהביא בשם הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן י"ט שכתב, ברכת יוצר אור וערבית אני אומר עם שליח ציבור בנחת, כי אין אדם יכול לכון תדיר עם השליח ציבור בשתיקה. וגם אם היה מכוין לדברי שליח ציבור בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים, הרי הפסיד (הכוונה) [הברכה] כי הפסיק באמצעיתה. אבל כשאדם קורא בפיו אף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא. וכשאני מגיע לסוף הברכה אני ממחר לסיים לענות אמן אחר ברכת החזן ע"ש. הרי דהרא"ש חשש בשומע כעונה לחסרון הכוונה, וא"כ אפשר שזה גם טעמו במה דלא ניחא ליה במנהג שנהגו בברכת יוצר בשבת שחלק מהברכה הציבור יוצאין ידי חובה ע"י שומע כעונה. [ובברכת יוצר בימי החול כולם נהגו לומר לבד, ורק הרא"ש היה חפץ לשמוע מהשליח ציבור וכדמוכח בב"י שם שחפש טעמים למה שהרא"ש

שו"ע סימן קכ"ד ס"א. לאחר שסיימו הצבור תפילתן, יחזור השליח ציבור התפילה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל, יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו. וצריך אותו שיוצא בתפילת שליח ציבור, לכוין לכל מה שאומר שליח ציבור מראש ועד סוף. ואינו מפסיק, ואינו משיח, ופוסע ג' פסיעות לאחריו כאדם שמתפלל לעצמו.

שומע כעונה בחצי תפילה

א. בשו"ת תורה לשמה סימן מ"ו נשאל אם אחד אינו יודע להתפלל בעל פה תפילת ערבית של יום טוב או של ראש השנה, ואין בידו ספר להתפלל בו, ורוצה לומר ג' ראשונות וג' אחרונות בעל פה הוא בעצמו, ורק האמצעיות ישמע משליח ציבור שמתפלל בקול רם ומוציא ידי חובה, וזה מתכוין לצאת בשמיעה. והסתפקנו אם יש בזה חשש משום דהוי מקצת התפילה בשמיעה ומקצתה בהזכרת פיו, או"ד אין חשש בזה. והשיב דאין בזה חשש כלל והוא דבר פשוט, וראיה לדבר מהא דאיתא בירושלמי סוכה פ"ג ה"י בעון קומי רבי חייא בר אבא מניין שאם שמע ולא ענה יצא [מדין שומע כעונה]. אמר אין מה שאנו רואים חכמים שעושים כן שנמצאים בציבור שאלו אומרין בהלל ברוך הבא ואלו אומרין בשם ה', ואלו ואלו יוצאין ידי חובה ע"ש. נמצא אע"פ שהם יוצאים ידי חובה קצת באמירה וקצת בשמיעה, ולא הכל באמירה או הכל בשמיעה, עם כל זה אין בזה חשש כלל ועושין כן לכתחילה ע"ש.

וכן מבואר מדברי המ"ב סימן ק"א ס"א בב"ה ד"ה והאידנא, שכתב דהמתפלל ולא כיון בברכת אבות, לא יצא ידי חובתו. ולכן מי שלא כיון באבות ונזכר אחר סיום הברכה כשהגיע לאתה גיבור, יפסיק עתה מתפילתו וימתין לש"צ שיאמר ברכת אבות ויכוין לצאת, וכשיגיע הש"צ לברכת אתה גיבור יתחיל בעצמו ע"ש. ומבואר דיוצא י"ח ברכה אחת בשמיעה ושאר ברכות באמירה.

אולם האדו"ת בספר עובר אורח (כת"י נדפס בגליון אליבא דהלכתא מס' 14) סימן קכ"ד ס"י נשאל, גבי מש"כ השו"ע דמי ששכח יעלה ויבוא בר"ח יכוין דעתו וישמע מהש"צ כל י"ח ברכות מראש ועוד סוף. וית להסתפק אם יכול אדם להתפלל חצי תפילה בפני עצמו וחצי תפילה ע"י שמיעה מהש"צ. והשיב מהא דאיתא בגיטין דף ט"ז ע"א אמר רב פפא הרי אמרו בעל קרי חולה שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור. בעי רב פפא חציו בטבילה וחציו בנתינת ט' קבין [שנכנס חציו לתוך המיקוה ועל חציו נתן ט' קבין שאובין, רש"ן] מאי, תיקו ע"ש. וצ"ע. הרי שצייד לאסור לצאת חצי תפילה ע"י שמיעה וחצי ע"י דיבור, ודלא כתורה לשמה.

ודבריו צ"ב, דהנה השו"ע סימן קצ"ד ס"ג כתב וז"ל, שלושה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון, אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השניה ואחד השלישית, חייבים ביזמון, וכל אחד יברך הברכה שיודע וכו'. אבל לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה, שאין ברכה אחת מתחלקת לשתיים. ומקורו מגמ' ברכות דף מ"ו ע"א ברכת המזון שנים ושלשה, וביאר הר"ף והביאו דבריו הראשונים דהכי פירושו, ב' וג' שאכלו ואין אחד מהן יודע לברך ברכת המזון כולה, אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע ברכה השניה והשלישי יודע לברך ברכה השלישית חייבין בברכת המזון, וכל אחד יברך את הברכה שיודע ויפטור את השאר. אבל לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כ"א חצי ברכה ע"ש. ועיין במ"א סימן קצ"ד סק"ג שכתב בדעת הר"ף דברכות דברכת המזון מעכבות זו את זו, ולפיכך מי שיודע רק ברכה אחת לא יברך ע"ש. ויוצא דאף דברכות ברהמ"ז מעכבות זו את זו, מ"מ אפשר לצאת ברכה אחת ע"י שמיעה וברכה אחת ע"י דיבור. ולפי זה גם גבי ברכות תפילת העמידה, יכול לצאת ברכה אחת ע"י שמיעה וברכה אחת ע"י דיבור. והביאור בזה דאף דהברכות מעכבות זו את זו, מ"מ כל ברכה היא דבר שלם בפני עצמו, ורק שנאמרה הלכה לומר את כל הברכות יחד. ולא דמי לדין טבילה, שהטובל חצי גוף אין בזה שם טבילה כלל, ולכן שייך לומר שצריך שכל הגוף יטהר או בטבילה או בט' קבין.

שומע כעונה בחצי פסוק או בחצי ברכה

ב. אולם באמת שהתורה לשמה כתב להוכיח מדין ההלל, שמהני לצאת חצי פסוק בשמיעה וחצי פסוק בדיבור. חזינון שגם דבר שהוא לכאורה אחד, מכל מקום מהני לצאת בו י"ח ע"י ב' ענינים שונים. וצ"ב מאי שנא מהא דגטיין דחציו בטבילה וחציו בט' קבין, וי"ל.

ועוד יש לעיין דבשו"ת רב פעלים ח"א סימן י' הביא בשם שו"ת רע"א מה"ק סימן ז' גבי אשה שרוצה לצאת ידי חובת קידוש מנער בן י"ג שנה שיש ספק אם הביא ב' שערות, והרי גבי דין תורה לא סמכינן על חזקה דרבא שהביא ב' שערות. וכתב

היה חפץ לשמוע מהש"צ]. ויש להביא קצת הכרח לזה, דהנה הב"י בסיומן נ"ט כתב ע"ד הרא"ש בתשובה הנ"ל, דנראה שטעמו שהיה רוצה לענות אמן אחר ברכות ק"ש. ולענות אמן אחר ברכת עצמו אי אפשר. ולשמעה מפי השליח ציבור כדי לענות אחריו אמן, היה חושש שמא לא יכוין ויפסיד הברכה. וכבר היה אפשר לו לעשות בדרך אחרת שיאמר עם החזן תיבה תתיבה עד שיגיע לחתימה, ואז ישתוק, ויענה אחר חתימת החזן אמן, וכמו שכתבו תלמידי ה"ר יונה בברכות דף ל"ה מדפי הר"ף. וע"ש מה שתר"ץ. ומוכח דהבין הב"י דהרא"ש ס"ל דשרי לצאת ידי חובה חצי ברכה באמירה וחצי בשמיעה, וכ"כ להוכיח בשו"ת הר צבי או"ח סימן ס'. (ועמש"כ בזה בספר שומע ומשמיע סימן ל"ו סק"ז). ולדברי הקה"י הדבר היפך שיטת הרא"ש המובא בטור סימן רפ"א, דסבירא ליה דא"א לצאת ידי חובה חצי ברכה באמירה וחצי בשמיעה וכדעת החזו"א. ועל כרחק לומר דמה שלא ניחא ליה הרא"ש במנהג שנהגו בברכת יוצר בשבת, הוא מטעם אחר וכמו שכתבנו.

חילוק בין חצי בשמיעה משני בני אדם לחצי בשמיעה וחצי באמירה

ד. עוד כתב הקה"י ליישב בשם קונטרס פותח דברים (הנדפס בסו"ס אהל משה), דודאי חצי באמירה וחצי בשמיעה מהני כדמוכח גבי קריאת ההלל. אבל חצי בשמיעה מזה וחצי בשמיעה מזה, לא מהני. ומהאי טעמא לא מהני לחצאין בברכות דף מ"ו דהתם באים לצאת בשמיעה משני אנשים קצת מזה וקצת מזה, ואין הדעת סובלתו ואינו יכול לכוין כראוי. אבל בצירוף קצת משמיעה וקצת מאמירת עצמו שפיר יכול לכוין ע"ש. אולם הקה"י הקשה ע"ז מדברי הרא"ש המובא בטור סימן רפ"א הנ"ל דמוכח מדבריו דגם בשומע רק מאדם אחד חצי ברכה, וחצי ברכה אומרה בעצמו, לא מהני. ודלא כפותח דברים ע"ש.

ולפי מה שביארנו ניחא שפיר, דהא דלא ניחא ליה הרא"ש במנהג שנהגו בברכת יוצר בשבת, אינו משום חיסרון בשומע כעונה, אלא מחשש שלא יכוונו היטב, דמדין שומע כעונה אין בזה שום חיסרון דשפיר יוצא אדם י"ח חצי ברכה באמירה וחצי ברכה בשמיעה.

חילוק בין חצי ברכה בשמיעה וחצי באמירה בדברים שהם מעיקרי הברכה לדברים שאינם מעיקרי הברכה

ה. ובספר שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק מ"ז הערה ק"ע כתב בשם הגרש"ז אוירבאך ז"ל דגם רע"א מודה דא"א לצאת חצי ברכה ע"י שמיעה וחצי ע"י דיבור וכדמוכח בברכות דף מ"ו, ומש"כ בדו"ח גבי אמירת ברית ותורה, הוא משום שאין בזה חיסרון בעצם הברכה ואינו אלא כדיון הזכרת מעין המאורע. וכן מש"כ בתשובה גבי שמיעת קידוש, צ"ל שהאשה שומעת את עיקרי הקידוש ולא רק ממש את הפתיחה בשמיעת בא"י, והאשה אומרת רק את שאר הדברים שבקידוש ע"ש. וכעין זה כתב נמי באשר לשלמה ח"ג סימן ט"ז שברית ותורה אינו מגוף הברכה ואינו נחשב כחצי ברכה באמירה וחצי בשמיעה. וכן בהאי דקידוש האשה שומעת את כל הברכה מהמקדש ויוצאת בכל הברכה ע"י שומע כעונה, ורק אומרת נמי בפיה את גוף הנוסח כדי לצאת מדאורייתא ע"ש.

ולפי זה יתיישב נמי הא דלא ניחא ליה להרא"ש במנהג שהקהל אומר מקצת הברכה ושליח ציבור גומרה, דסו"ס הציבור יוצא י"ח חצי ברכה עיקרית באמירה וחצי ברכה עיקרית ע"י שמיעה, וזה לא מהני לכר"ע.

אולם יעייין בפמ"ג או"ח סימן רי"ד משו"ז סק"א שכתב גבי השומע ברכה מחבירו כדי לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה, וחבירו דילג ולא אמר "מלך העולם", וכתב הטור דהשומע יברך בינו לבין עצמו. ויש לפרש כוונתו דישלים הדילוג ויאמר מלך העולם ויוצא עם צירוף הברכה וז"א. ויש לומר דכוונתו דיחזור ויברך כל הברכה. שאלה רבים ישבו לאכול ונתנו לאחד רשות לברך ברכה ראשונה ולהוציא אותם, ובירך בספק באופן שזכרתי בסיומן רי"א בט"ז בפרי"י שם הדמיון על מי פירות פרי העץ ויש ספק בסיומן ר"ב סו"א יש אומרים שהכל, ועל אורז שלא נתמער בסיומן ר"ח ס"ז וכדומה. מיהו אסור לברך שנית מספק, השומעים אם רשאים. תשובה. לכאורה י"ל דרשאים כי הרישו אותנו להיות שליח לברך כראוי ולא בספק וראיה מכאן דהשומע יתקן. וי"ל יתקן מיד בשומע הדילוג קודם שסיים הברכה וכעת צ"ע ע"ש. ומבואר דיש צד לומר דאפשר לצאת חצי ברכה ע"י שמיעה וחצי ע"י אמירה אף בדבר עיקרי בברכה. ועיין עוד בחכמת שלמה סימן תכ"ו ובאשל אברהם (מבוטשאטס) סימן תצ"ה.

הוראת הלכה המשך מעמך ה'

עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש. כבר עמד ע"ז במג"א (שם סק"ח) וכתב ז"ל, דבמקום דאפשר לתקן מודה הרב"י דמתקנינן כל דאפשר, ודו"ק].

אמנם אף לדעת רמ"א נראה דכיון שאינו מכלל הקדושה, וגם אין מהציבור שעונים אמן מכוון להוציאו, אינו צריך להמתין עד סיום הברכה דהאל הקדוש.

שאלה: בשו"ע ס"י קכ"ו ס"ד: אם טעה ש"ץ כשהתפלל בלחש לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח הציבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם, ועיין במ"ב שהביא מהפוסקים דאיירי בעומד באמצע תפלתו ע"ש, ויל"ע בש"ץ שדילג ברכה האם גם בכה"ג אית ליה דין טעה שסומך על חזרת הש"ץ, ועוד יל"ע אם הכוונה שיגמור תפלתו אף דטעה בכה"ג שמעכב התפלה או שיפסיק תפלתו דהוי לכאזי ברכות לבטלה, וירוננו מיהויר לצדקה ושכמ"ה.
תשובה: פשוט שגם בדילג ברכה אית ליה דין טעה שסומך על חזרת הש"ץ, וגם יפסיק מיד ולא יסיים דאי לאו הוו ברכותיו לבטלה, וכ"ה בתהלה לדוד (שם סק"ז). אמנם עפ"י הקבלה שאין חזרה ללא לחש, צריך אחר להתפלל חזרת הש"ץ והוא יחזור ויתפלל בלחש. עיין כה"ח (ס"ק כ"ד כ"ה).

שאלה: בשו"ע ס"י קכ"ז ס"א לענין מודים דרבנן כ' ויש מי שאזי שצריך לשחות גם בסוף וטוב לחוש לדבריו, ויש לעיין היכן השחיה בסוף האם הוא בעל שאנחנו מודים לך, או הכוונה בברוך אל הוהודאות, וכן רצינו לדעת המנהג שנהגו למעשה בזה האם שוחין בסופו.

תשובה: דעת החי"א (בכלל ל' סעיף י') דהשחיה בסוף היינו בברוך אל הוהודאות. אבל דעת שו"ע הרב בסי' קכ"ז סעי' א' דהשחיה בסוף היינו בעל שאנחנו מודים לך. ומנהג העולם לשחות רק בתחילת מודים כמ"ש הכה"ח (ס"ק י') בשם האר"י ז"ל וכמה אחרונים.

שאלה: עיין בפוסקים ס"י קכ"ז דדנו בענין השחיה במודים דרבנן בשעה שאזי שאתה הוא ה', דברמ"א כ' ששוהה מתחילת מודים דרבנן ועד סופה, וכ"כ בד"מ בשם תרומ"ד דאין דין לזקוף בשם רק בסוף ברכה, אך המהרש"ל וב"ח חלקו ע"ז ועיין גם בהגר"א שם, ונפק"מ בכ"ז לדידן לענין אמירת ויעבור דנהגו לכרוע האם צריך לזקוף בשם או אי הכל בכריעה עד על פניו ויקרא.
תשובה: המנהג לזקוף בשם. ואפשר דגם הדרכי משה ותרומ"ד לא אמרו שצריך לכרוע בכולו רק היכא שמדינא צריך לכרוע, אבל באמירת י"ג מדות הכריעה בה אינה אלא מנהג להראות הכנעה לפניו יתברך יש לזקוף בשם.

עיניך, שמח ובטח על דברו של מקום, ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה עליו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך משען ומבטח לצדיקים. (מדרש אגדה, המובא בשב"ל) • וכשאמר שלמה באותה התפלה, "ולהצדיק צדיק לתת לו צדקדתו", אמרו ברוך אתה ה' משען ומבטח לצדיקים. (מנורת המאור, לר"י אלאנקאווה).

מקור התפלה: מנין שהבטחת הצדיקים קרויה תפלה, שנאמר "ותפלת צדיקים ישמע" (משלי טו, כט), מנין שכוללין עמם את גרי הצדק, שכן שלמה אמר בתפלתו 'וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך. כי ישמעון את שמך הגדול ואת ירך החזקה וזרועך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה. אתה תשמע השמים מכון שבתך" (מלכים א' ח, מא-מג). (מדרש מנין).

מנין התיבות: בעל הצדיקים יש כל האלפא ביתא לפי שמקימין כל התורה, ויש בו מ"א תיבות כנגד מ"א אותיות שיש בפסוק ואברהם מברך. (כל בו).

להתפלל על זקני ישראל: ועוד יש להתפלל מאד על ישראל כשהם זקנים בימים ואין כח בידם. דאמרין בתנחומא (מקץ י') על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא. הזקנה [הזקן] צריך להתפלל לעת זקנותו שתהא עינו רואה, ופיו אוכל, ורגלו מהלכת. ועוד בויקרא רבה [יום ח'] מה העוף אינו יכול לעוף בלא כנפים, כך ישראל אינם יכולים לעשות שום דבר בלא זקנים. ונראה שאלו זקנים הם דיינים גדולים ותכמים שמתפללים בתקנות ישראל. דאמרין בפסיקתא בענין החרוב, "וכל מתרי נתקין" אלו סנהדרין שהם דומים לעולם כמיתרים, שאין האהל יכול לעמוד בלא מיתרים. כך אלמלא זקנים של סנהדרי גדולה שמתקנים מועדים ומעברים השנים והחדשים, ומיתרים המותר ואוסרים האסור, אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת. (פי התפלות לר"י בר יקר).

שבע תיבות של צדיקים: ועכשיו נפרש על דרך המאמר בברכה זו שבע כתות. על הצדיקים א', על ההסדלים ב', על זקני עמך ישראל ג', ועל פליטת בית סופריהם ד', ועל גרי הצדק ה', ועליו ו', לכל הבוטחים בשמך ז'. והוה דאמרין בספרי [דברים י'] והנכם היום ככוכבי השמים לרוב הרי אתם קיימים כיום. מכאן אמרו שבע כתות של צדיקים בגן עדן זו על למעלה מזו. ראשונה, אך צדיקים יודו לשמך. שניה, אשרי תבחר ותקרב שלישי, אשרי יושבי ביתיך. רביעית, מי יגור באהליו. חמישית, מי ישכון בהר קדשך. ששית, מי יעלה בהר ה'. שביעית, מי יקום במקום קדשו. (פי התפלות לר"י בר יקר). **מעלת גרי הצדק:** בברכת על הצדיקים ישים אל לבו להתפלל בטובת הצדיקים כי בטובתם אנו חיים. וכל זמן שהצדיקים בעולם ברכה טובה בעולם. וביחוד להתפלל על טובות גירי צדק. וישים ללבו לאהוב אותם כנפשו ולקיים מצות "ואהבתם את הגר", ומכ"ש בזמן הזה שאנו בתכלית השפלות ושחים עד לעפר, כמעט לא נשאר בנו עוד רוח חיוני, ורשעים בתכלית הרוממות, והוא הכיר האמת, הרי זה ממש מעשה אי אפשרי שהכיר ה' בתוך עולם חשוך, הלא חיוב עלינו לאהבו ולנשק רמיסת רגל, והמרבה לאהוב הגר, אוהב ה' ותורתו, כי אהבתו לגר תלוי באהבת המקום ותורתו ה' הלא זה סיבת אהבתו, ולכן מאד יש לשים ללבו להתפלל מאד בטובתו, ולבל יחזור לסורו ח"ו מחמת כובד הגלות ועניו, וחובה עלינו להרבות בתפלה בעבורם שיתן ה' להם לב טהור. (יערות דבש).

יד. בונה ירושלים

יסוד הברכה: כשבנה שלמה את בית המקדש, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך בונה ירושלם. (מדרש אגדה, המובא בשב"ל) • וכשאמר הקב"ה על ידי ישעיהו הנביא [ציון] במשפט תפדה ושביה בצדקה, אמרו ברוך אתה ה' בונה ירושלים. (מנורת המאור לר"י אלאנקאווה).

מקור התפלה: ומנין ששאלת בניו ירושלים קרויה תפלה, שכן דניאל אמר בתפלתו "והאר פניך על מקדשך השמם" (דניאל ט, יז). ואף לראותה קרויה תפלה שנאמר "ואתחנן אל ה'" וגו' "ה' אלהים" וגו' "אעברה נא" וגו' (דברים ג, כג-כה). (מדרש מנין). **מנין התיבות:** בוליוירושלם יש בו כ"ד תיבות כנגד כ"ד אותיות שיש בפסוק בונה ירושלים. (כל בו).

יוריד כנחל דמעה: אין צורך להאריך כי צריך להוריד דמעה מאין הפוגות על בניו ירושלים והחזרת קרן דוד כי הוא תכלית שלימות אנושי, ואם אין לנו ירושלים ומלכות בית דוד למה לנו חיים וכו', ואם מלאכי מעלה קוראים בבכי וקניה על חורבן ירושלים יום לילה אל ה'" וכן יחשו והם אבילי ציון, איך נחשה אנו ולא נבכה על חלול השם שנתחרב בחורבן ירושלים ואבדן מלכות בית דוד. וחייב כל איש לומר בלבו: "רבעש"ע הריני מוסר נפשי על קדושת שמך ואם אין אני כדאי לראות בבנין ציון והחזרת מלכות בית דוד, אמות על קדושת שמך ועיני לא יהיו ראוות, אפס בנה ירושלים והצמיח קרן דוד למען יתקדש שמך ותרחם על בניך העלובים, נטושים בגולה הסובלים על יחודך ומקדשים שמך בריבים, היות כי בעוה"ר חורבן ושוממות מקדש תפארתנו ואבדן מלכות בית דוד ידוע לכל כמה העדר וחסרון טובה שגורם לנו, וממש ירדנו מחיים למות. וכן להיפך בשוב ה' שיבת ציון נהיה עולים ממות לחיים. ולכן אין צריך להאריך בזה, ומי אשר לו רק נשמת ישראל הלא ללבו נשבר בקרבו בזכרו חורבן ירושלים וזכרון מלכות ב"ד אשר נפסק בעוה"ר. (יערות דבש, שם).

יתעורר לתשובה: בברכה זו ובזו שלאחריה את צמח דוד, ישבור ויכניע לבו, כי הקב"ה אומר לו כיצד אתה מבקש שאבנה את ירושלים ואכין כסא דוד, והרי כך רצוני למען כבוד שמי, ומי מעכב, הלא מעשיםיו הרעים שאדם מעתיף עליו תמיד, ואם נתעניו בעיו שובו אתיו וזא אבנה את ירושלים וארומם כתר ישועה, וכך ישבור לבו ויהרהר ההורי תשובה ויאמר, בטח גלויים לפניך עוונותינו, אבל עשה לכבוד שמך הגדול. (בית תפלה לר' אליעזר פאפו, בעל הפלא יועץ).

טו. את צמח דוד

יסוד הברכה: כשנושעו ישראל ועברו בים סוף ואמרו שירה (שמות י"ד, ל') ויושע יי, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך מצמיח קרן ישועה. (מדרש אגדה, המובא בשב"ל). • וכשאמר הקב"ה על ידי ישעיהו הנביא, "ביום ההוא יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד לפליטת ישראל", אמרו ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה. (מנורת המאור, לר"י אלאנקאווה).

מקור התפלה: מנין ששאלת ביאת המשיח קרויה תפלה, שכן אמרה חנה בתפילתה "ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו" (שמואל א' ב, ז). (מדרש מנין).

מנין התיבות: באת צמח יש בו כ' תיבות. כנגד כ' אותיות שיש בנחם ה' את ציון. (כל בו).

יכוון לצמות לישועה: ובאומרו לישועתך קוינו יכוין למה ששואלים אחר מיתתו צפית לישועה ולכן נחזין שאתה מן המקיים לישועתו, וכבת מהר"י צמח ז"ל וגם אני מכוון לצפות לישועת ה' שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע. ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים לעתות בצרה בזה. (שערי תשובה, סוף סי' קי"ח).

טז. שמע קולנו

יסוד הברכה: כשאנחנו ישראל וזעקו לאל ושמע צעקתם, כמה שנאמר (שמות ב', כ"ג) "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שוועתם אל האלהים מן העבודה", מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך שומע תפילה. (מדרש אגדה, המובא בשב"ל) • וכשהתפלל אליהו הנביא לפני הקב"ה בהר הכרמל, ואמר ענני ה' ענני, ונענה באש, אמרו ברוך אתה ה' שומע תפלה. (מנורת המאור, לר"י אלאנקאווה).

מקור התפלה: ומנין ששואלין לשמוע תפילתן ולעשות בקשתן שנאמר "שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי" וגו' (תהלים לט, יג). (מדרש מנין).

מנין התיבות: בשמע קולנו ל"ה תיבות כנגד ל"ה תיבות שיש מתפלה לדוד שמעה ה', עד יעבור פי'. (כל בו).

שומע תפלת ישראל ברחמים: כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים, ע"ש שומע

תפלה עדיך כל בשר יבאו, פי לפי שאתה שומעם ברחמים, פי אפילו אין להם זכות, דאמרין באגדה כשיש להם זכות אני עושה להם כפי זכותם, ואם אין להם זכות והם באין ומתפללים לפני, אני עושה להם בחנם. והוה ברחמים. ברוך אתה ה' שומע תפלה. דאמר במדרש תלים את קול תחנוני אמרה כנסת ישראל אפילו כל העולם קורין אותך הנח אותם ושמע תפלתנו, כך כי הטא אזנו לי, אין האזנים נטויות אלא לשמוע תפלתי. שנאמר אזנים כרית לי. וכתבי הט אזנך לי. (פי התפלות לר"י בר יקר).

כוונה יתרה בברכה זו: יכוון יותר בברכת שמע קולנו מבשאר ברכות אמצעיות, כי זאת הברכה היא סוף אמצעיות, וצריך כוונה יתירה שישמע הש"י בקול תפלתו ויקבל ברחמים התפלה שהתפלל. (עמק ברכה לאבי השל"ה, הל' תפלה).

יז. רצה

יסוד הברכה: כשעשו ישראל המשכן וירדה שכניה ושכן בו בין שני כרובים, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך המחזיר מהרה שכיתו לציון. (מדרש אגדה, המובא בשב"ל) • וכשאמר הקב"ה על ידי זכריהו הנביא "כה אמר ה' שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלם", אמרו ברוך אתה ה' המחזיר שכיתנו לציון. (מנורת המאור לר"י אלאנקאווה).

מקור התפלה: ומנין ששאלת העבודה קרויה תפלה שנאמר "ויבין דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים ויעתר ה' לארץ" וגו' (שמואל ב' כד, כה). (מדרש מנין).

מנין התיבות: ברצה ל"ד תיבות, כנגד ל"ד כהנים שהיו מקריבים פר ושעיר ואיל. (כל בו).

תפלת ישראל על ביהמ"ק: ולכן נמי אמרו למעלה רצה ה' בעמך ישראל ותפלתם שעה והשב העבודה לדביר ביתך, לכן יש לך לקבל תפלתם, כי הם מתפללים לפניך בכל תפלה על בנין בית המקדש. אבל האומות אינם מתפללים כי אם על הקרקע, דאמרין בבראשית רבה וכל שיח השדה, שכל שיתן את בריית איןן אלא על הארץ, מרי תעביד ארעא, מרי תצלח ארעא, וכל תפלתן של ישראל אינה אלא על בית המקדש, מרי אימת יתבני בית מקדשא, אימת יתבני בית מקדשא. (פי התפלות לר"י בר יקר).

ואישי ישראל - נשמת הצדיקים: ואישי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון. לא גרסין מהרה, דהא על נשמת צדיקים שמקריב מיכאל בכל יום על מזבח של מעלה נתייסדה תפלה זו, כמו שמצינו באגדה דעשרה [הרוגין] מלוכה, כשעלה ר' ישמעאל מצא מיכאל המלאך מקטיר על המזבח, ואמר לו ר' ישמעאל וכי יש מזבח למעלה, אמר לו הן, אמר לו ומה אתה מקריב עליו, אמר לו נשמת צדיקים וכו', לכן ביטל רבינו הלוי לומר מהרה. (סידור חסידי אשכנז).

ענין הברכה: בברכת רצה ימסור נפשו לעבודת ה' ויעלה בלבו כאילו נעקד ע"ג המזבח, ויתאוו מאד שיהרג על קדוש השם שהוא עולה כולו כליל לה', וכשיכוון ליבא צריך שלא יהיה בו מום ואם חוטא באזיה אבר הרי זה מום לא ירצה. וקודם הקרבת הקרבן צריך תשובה, ולכן כל סדר ברכות ותפלה קודם לזה, שצריך לתקן עצמו בתשובה לכל יראה בו מום וכו', ויתפלל מאד לה' שיחזיר העבודה למקומו כי שם נעשה תיקון עולמית. ועל זה דוח לבנו על הר ציון ששםם שועלים הלכו בו ונשבת העבודה, ובשברון לבב יתפלל שיחזיר העבודה לירושלים כי היא תכלית השלמות. (יערות דבש).

כוונת "ותחזינה": ובאמרו ותחזינה ישים על לבו שיזכה שיהיה בזכותו, כי מה שהוא בזכותו יוכל לראות שמה שהוא בזכות אבות אינו יכול לראות, ולכן אשת לוט לא היתה יכולה לראות במפתל סדום שהיה בזכות אברהם, ולכן הבטיח הקב"ה לעתיד לבוא יגאלו ישראל בזכותם. וכן בקשתנו "ותחזינה עינינו". (יערות דבש).

יח. מודים

יסוד הברכה: כשהכניס שלמה הארון לפניו ולפנים, ואמר (דה"ב ו, מ"ב) יי אלהים אל תשב פני משייך וגו' ונענה, נתן הודאה ושבחה להקב"ה ואמר (מלכים א'; א, ז) ברוך יי אשר נתן מנוחה וגו', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך הטוב שמך ולך נאה להודות. (מדרש אגדה המובא בשב"ל). • וכשאמר "דניאל לך אלה אבהתי מהודה ומשבח אנא" אמרו ברוך אתה ה' הטוב שמך ולך נאה להודות. (מנורת המאור לר"י אלאנקאווה).

מקור התפלה: ומנין שההודאה על הטובה נקראת תפלה שנאמר "כי אתה ה' צבאות אלהי ישראל גלית את און עבדך לאמר בית אבנה לך, על כן מצא עבדך את לבו להתפלל אליך את התפילה הזאת. ועתה ה' אלהים אתה הוא האלהים ודברייך יהיו אמת ותדבר אל עבדך את הטובה הזאת" (שמואל ב' ז, כז-כח). (מדרש מנין).

מנין התיבות: מודים בגימטריא מאה כנגד ק' ברכות שחייב אדם לומר בכל יום, ויש בהן פ"ז תיבות כנגד פ"ז תיבות שיש בהודאת עזרא מן ובמנחת הערב עד ויט אלי חסד. (כל בו).

ענין הברכה: "מודים". זאת הברכה היא הודאה לשמו הגדול על כל הטובה אשר עשה עמנו, ומפילא לעשות בכל שעה ובכל שעה, והחינו לעבוד עבודתו ולהודות לפניו. כי מה אנו ומה חיינו שנוכה לעמוד לפניו ולהתחנן אליו, ולהודות לשמו הגדול יתברך ויתעלה על כל הטוב והגמול שהטיב עמנו ומטיב, גמלנו וגומלנו ומציל אותנו מכל צרה וצוקה, ועושה עמנו נסים ונפלאות לאלפים ולרבבות. שאין אנו מכירים בהם, בכל עת ועונה, ובורס להתקיים בגלותנו, כי כמה עכ"ם, ואיבם ודובים ואריות, המבקשים את נפשנו ואורבים לנו להחליט ולהתעולל עלינו, לולי ה' שהיה לנו כמלט מחשבותם ולהפך עצתם ולהשיב גמולם בראשם. (סדר היום) • כשיאמר מודים יכוין בכל כוחו לעבוד בריאה לשם, וימשך מודים אנחנו לך, כי ההודאה אין לה שיעור. (סידור הרוקח).

הטעם שנקבע לכסוף: ועוד יש לומר כי הודאה דווי היא שמודה על הטובה שעשה לו הקב"ה. כמו כן צריכים להודות שמביאים קרבן תודה, ואומר מזמור לתודה. ולכן נקבעה אחר התפלה והקרבות, כדאמרין בגמרא. ועוד דאמרין בויקרא רבה [ט' ד'] לעתיד כל הקרבות בטלין וקרבן תודה אינו בטל. ואם כל התפלות בטלות תפלת הודאה אינה בטלה. (פי התפלות לר"י בר יקר). • מודים אנחנו לך מחשבותא על החסד שאתה עושה לנו, ומודים אנחנו לך על אלהותך שאתה ה' אלהינו, ועל כן נאה לך כשתשמע לקול תחנוני כשהתחננתי לך כשם שאמר דוד חלצני ה' מיד רשע מאיש חמסים תנצרי, אשר חשבו לדחות פעמי וגו', אמרתי לה' אלהי אתה האזינה ה' קול תחנוני, וזהו שמודה על אלהותו, ומתוך ההודאה שלי שישמע קול תחנוני. (שם).

מודים גימטריא מאה: וי"א כי מודים עולה מאה בגימטריא, כנגד מאה קרבנות ומאה ברכות, דאמרין בתנחומא [א] ראה משה שבית המקדש ועלך ליחרב, תקן לישראל שיהיו מתפללין שלשה פעמים ביום לפי שהברכה חביבה לפני הקב"ה יותר ממאה מעשים טובים, ומכל הקרבנות. (פי התפלות לר"י בר יקר).

נספר תהלתך - נעסוק בתורה: ועוד נספר תהלתך זו היא תורה שהיא כעין ספור וכו'. ונלמד אותה ונשמרנה בעבור נשמותנו אשר בידך. כדאמרין בתנחומא [תשא כ"ח] וגו' ר' תנחום אמר הקב"ה לישראל בלי בידך ובתך בידך, בתך בידך וי"א הנפש ובתי בידך זו היא התורה, אם אתה שומר את שלי לא אשמר את שלך, ועוד באלה שמות רבה אמר הקב"ה נרי בידך ונרך בידך, נר הקב"ה זו התורה, ונר האדם זו הנפש. (פי התפלות לר"י בר יקר).

יט. שים שלום

יסוד הברכה: כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים להם המקרא דכתיב (ויקרא כ"ו, ו') ונתתי שלום בארץ, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך עושה השלום. (מדרש אגדה, המובא בשב"ל) • וכשהקב"ה העלה את מרדכי לגאולה, בימי אחשוורוש והיה דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו אמרו ברוך אתה ה' המברך את עמו ישראל בשלום. (מנורת המאור ל"י אלאנקאווה).

מקור התפלה: ומנין ששאלת ברכה נקראת תפילה שנאמר "ועתה הואל וברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך כי אתה ה' אלהים דברת ומברכתך ברוך בית עבדך לעולם" (שמואל ב' שם, כט). וברכתו של הקדוש ברוך הוא קריביתך שלום, שנאמר "ה'

עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". (מדרש מנין)

מנין התיבות: שים שלום כ"ג תיבות כנגד כ"ג אותיות שיש בפסוק ישא ה', ובפסוק ושמו את שמי. (כל בו).

ענין הברכה: שים שלום וכו'. מאחר שהאדם הוא כעור המגשש בחושך, ואינו בא לא לידי אהבה, ולא לידי יראה, ולא לידי שמחה של מצוה, ולא לידי צער בשעת צער, ונפשו אינה חפצה בנועם תורה. ומפני שאינו רואה אינו יודע גדול ערך התורה ויפיה, ומתוך כך הוא יוצא מרעה לרעה. אבל ה' מאיר באור פניו את העולם ולדרים בו ברחמים, ואף על פי שאין אדם רואה אבל מזלו רואה (מגילה ג), והוא מתעורר לאהבה וליראה וללכת בדרך ישרה. (בית תפלה).

שלום - כולל הכל: כי שם שלום נגזר ממלת שלם שעניניו תמימות מלוי וכו', ולכן יאמר שלום על העדר מלחמה וקנאה וכו', וכן יאמר שלום על בריאות הגוף ועמידתו בשלוח והשקט, ועל דרך זה נאמר ואתה שלום וביתך שלום וכו', וכן יאמר שלום על מעלות שכליות ומעלות המדות וכו', ובעבור שמלת שלום תורה על שלום העולם ובריאות הגוף ושלמות הנפש, חתמו בתפלה דשים שלום, שאנו מבקשים ממנו יתברך שישלימנו מכל השלומות. (צדה לדרך, מאמר א'; כלל א', פרק ל"ו) • גדול שלום שכל הברכות וטובות ונחמות שהקב"ה מביאן על ישראל חותמין בשלום בק"ש פורס סוכת שלום, בתפלה עושה שלום וכו' (ויקרא רבה, פ"ט, ט'). שלום הוא כולל לכל טוב שבעולם ואין תכלית לתועלתו. (פי רבינו יונה, למס' אבות, סוף פרק א'). • כי שלום כולל הכל ובאמצעות השלום נזכה לכל ונתברך מהכל. (סדר היום).

שלום - תכלית הכל: בברכת שים שלום יש להתפלל על השלום כי אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום, כי הוא קשר החמד והוא אחדות גמור של ישראל, וכאשר יתפלל על השלום יתפלל שלא יהיה מחלוקת בישראל, ולא יהיה קנאה ושנאה ותחרות, כי כלם יל אוהבים אחוזים ואחודים בתכלית היחוד ואהבה ואהבה וריעות, והיו כל ישראל נפש אחת, ויכוון לקיים ואהבת לרעך כמוך שהוא כלל כל התורה, וזה יהיה בתכלית התפלה שהוא כלל כל התפלה. (יערות דבש).

ארבעה פעמים שלום: יש כאן ארבע שלומות והתחיל בברכה שלום, ע"ש דאמרין בתנחומא ארבעה רוב שלומות הן, אלו הן, "יפרח בימיו צדיק רוב שלום עד בלי יורח". "וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך". "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול". "ועינים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום". (פיוט התפילות לר"י בר יקר).

הטעם שנקבע אחר התפלה: והטעם שותקנו לברך את ישראל בסוף כל תפלה, לפי שהתפלות כנגד תמידים תקנום, וכמו שבכל פעם בהשלים העבודה היו הכהנים מברכים את ישראל, כמו שנאמר (שם ט, כב), "וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם", וכתב (במדבר ו, כג), "כה תברכו את בני ישראל וגו'". (באברהם). • שים שלום. אחר שהסדרנו שבח והודאה הראויה לנו לתת לאשר גמל עמנו חסדים וטובות ומספיק לנו כל צרכנו כרחמי וכר חסדיו, והיא עת צרון, אנו מתפללים לפניו שיתמיד אהבתו עמנו וישים שלום טובה וברכה עלינו ועל כל ישראל אחינו. וענין השימה, כמה דכתיב (במדבר ו, כז), "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם". (סדר היום).

תחנונים

אחר התפלה תקנו חז"ל לומר תחנונים, וכ' המ"ב (סי' קכ"ב ס"ק ח') בשם הח"א, שיכול להתפלל כאן כלל מה שצריך, ואם אינו יודע לדבר צחות בל"ק יאמרנה אף בלשון שויער, רק שתהיה מקביות לבו, ובספרים הרחיבו ושבחו את מי שמתפלל תמיד להשי"ת בפרטות על כל צרכיו, ובאירו שע"ז יכול לקיים מצוות תפלה מדאורייתא.

תפלה על כל דבר: יתפלל בכל יום כפי צחות לשונו על כל חולי עם קדוש שיתרפא, ועל הבראים שלא יחלו ח"ו ושינצלו מכל נזק, ושיציל הקב"ה את עמו ישראל מכל גוים ומרוח רעה, ומדקדוקי עניות, ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם, ושיחיה כל אסירי עמו, ושיחיה כל חבלי היולדות, ושישיב ליראתו כל האנוסים בידי הגוים, ועל חשוכי בנים שיתן להם זרע טוב וכשר, ועל אותם שיש להם בנים שיהיו כל ימיהם ביראת ה', ועל כולם, שישמור הקב"ה שארית פלסטו וינקום את נקמתם במהרה בימינו, ועל עם הקדוש שישונו בתשובה שלמה. (ספר היראה לרבינו יונה, אות של"א). • ישים כל מגמותיו לה' להתפלל לו על כל צרכיו אפילו דבר קטן או גדול לא יבצר דבר מה שלא יתפלל בו לה', אם צריך לעשות שידוך א"ע או בניו ובנותיו יתפלל לה'. לסחורה יתפלל שיעליו ויוליכו בדרך הישר. כללו של דבר, אין דבר מה שצרנו לעשות בו ביום, שלא יתפלל לה' להצליחו ולהוליכו בדרך הישר והנכון, ואצ"ל אם יש לו ח"ו איזה צרה בתוך ביתו שצריך להתפלל. וכן אם יש לו איזה שמחה, שיתפלל שלא יחסא בשמחה ולא יקרהו עון. שלא יהי ח"ו שמחה שאחריה תגוע. ועל כל ענין מה שעוסק יתפלל בלשונו, ואף כי לשונו לשון עלג, ואינו יכול להתפלל בלשון עברי כראוי, יהא חביב לפני הקב"ה כאלו הרבה להתפלל בלשון רחבה שפה ברורה ונעימה צחה. (יערות דבש, ח"א דרוש א', בברכת שמע קולנו).

תפלה על בניו ובנותיו: יתפלל על בניו ועל בנותיו שישאם על פרקם, ושהיו בהצלחה טוב וחיים טובים עם נשותיהם, ובנותיו עם בעליהן, והוא עם אשתו. (ספר חסידים, סוף סי' רמ"א). • ונכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו, ושלא תמוש התורה מפיו וזרעו וזרע זרעו, ושהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת, ושלא ימצא פסול ח"ו בזרעו וכל מה שיועד בלבו שצריך לו. (חיי אדם, כלל כ"ז, סעי' י"ט) • שתמיד יתפלל תפלת האב והאם שובת פניהם להשתפל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות. (מ"ב, סי' מ"ז, ס"ק י').

תפלה על הצלחה בתורה: אם שואל אדם דבר שהוא שבח לבוראו כגון על למוד תורה או דבר אחר מחפצי שמים ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפלתו אע"פ שאין ביזו מעשים טובים. (ספר חסידים, סי' קל"א).

גדל המעלה בזה: אל תאמרו את דעדיך זה מחבירו לרוב שכלו וצועם חכמתו ובינתו, לא כן הוא, שרק נחלתם, רק ממת ה' הוא כאשר נוחיל טובו וחסדו הגדול ברב תפלה ותחנונים, ואין לך דבר שמוזה לאדם להשיג ישירות התורה ולפענח מצפונים, בדרכי יושר ואמת אלא להתפלל לה' בדמע (יערות דבש, דרוש ד', ד"ה ולכן עם).

מקיים ע"י מצוות תפלה דאורייתא: ועל ידי תפלה זו ישמע ה' לקולנו, ויצא לנו תועלת כי תפלה זו וודאי בכוונה ולא יהיה פיו ולשונו מדבר ולבו בל עמו, כי מדבר בהרגל ובמצות אנשים מלומדה, כי אם מתפלל בכל יום דבר חדש מה שצריך לו באותו יום ועת וגם מסדר תפלתו בפיו, א"כ לזו צריך כוונה וודאי, וא"א להתפלל בלי כוונה מיוחדת וא"כ יצא ידיו על תפלה גמורה, כי זה העיקר, התפלה הלאה ממעמקי הלב דכתיב ממעמקים קראתיך ה' היינו ממעמקי הלב. (יערות דבש, חלק א', דרוש א', בברכת שמע קולנו). • והכוונה בזה כי באמת עיקר התפלה דאורייתא, אמנם סדר ונוסח התפלה מדרבנן שתקנו חז"ל. והנה איזה עבודה שבלב, זו תפלה, ונמצא שאם מתפלל נוסח התפלה בלא כוונת הלב, אינו יוצא חיוב התפלה של דאורייתא, ולכן אם מוסיף בכל תפלה דבר חדש, מה שצריך לו בכל יום דהו וודאי בכוונה, ונמצא דבזה מקיים ידיו תפלה דאורייתא כנ"ל. ומטעם זה אני מדקדק להזכיר בכל פעם איזה תפלה קצרה קודם עשה למען שמך מצורך היום, אף בזמן שאין פנאי להאריך כדי לקיים בזה חובת התפלה, בכוונה מיוחדת כנזכר ביערות דבש הנ"ל. (קונטרס הצוואה, להגר"ר שמואל תפילינסקי).

אף שלא בזמן תפלה, יתפלל על צרכיו: אמנם לבד זה צריך פעם ביום אף שלא בזמן תפלה, בכל עת ובכל שעה, שדרשו לו איזה ענין ושמעיק דוחק לו איזה דבר קטן וגדול, להתפלל להשי"ת באיזה לשון ובאיזה נוסח שיכול, בכל מקום ובכל זמן, ומהנכון להקדים תחלה איזה שבח להקב"ה כמו פסוק לך ה' הגדולה וכו' וכדומה, כמו שאחז"ל יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, ואחרי שהשיג מבוקשו ונעשית רצונו ומשאלתו, יתן שבח והודיה להשי"ת על כל דבר גדול וקטן, וכן להרגיל להילדים הן בנים הן בנות מקטנות, להתפלל ולבקש מהשי"ת על כל דבר גדול וקטן בכל עת ובכל שעה, וזה יסוד האמונה והבטחון בהשי"ת (קונטרס הצוואה, להגר"ר שפילינסקי).

שי"ח הלכה

לקט תשובות בכמה יסודות בתורה, מסודרים לפי סדר תפילת שמונה עשרה

ה' שפתי תפתח = המילים קצובות לכל אחד

א. שאלה: מפורסם בבי מדרשא, שלכל אחד ואחד נקצב משמים כמה מילים יאמר בחיים, וצריך להזהר לא לדבר סתם שמא יגמר לו ההקצבה של המילים. האם יש לזה מקור בספרים או לא, [וכן צריך לעיין האם זהו דוקא במילים, או גם בכל פעולה ופעולה שהאדם עושה יש לו קצבה כמה יעשה פעולה זו, וצ"ע].

תשובה: בס' חסידים סי' קס"א, (דולה ומשקה כת"י)

[א"ה: ע"ש בספר חסידים, שגם מאריך בשאלה השניה ששאלנו עי"י].

ופי יגיד תהלתך = בחיוב מאה ברכות בכל יום

ב. שאלה: חז"ל תיקנו שכל אחד יאמר מאה ברכות בכל יום, ונסתפקו בבי מדרשא, איך הדין כשלא יכול לומר מאה ברכות, האם לכל הפחות יאמר כמה שיותר, או שעד כמה שלא יוכל לומר מאה, אין ענין כלל, (ומפורסם בשם מרן הגרי"ז זצוק"ל, שאין ענין, וצ"ע).

תשובה: עי' לשון הרמב"ם בסוף ה' ברכות, (דולה ומשקה כת"י).

[א"ה: וז"ל הרמב"ם שם [פ"יא הט"ז] ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה, ו**ירבה בברכות הצריכות**, וכן דוד אמר בכל יום אברךך, עכ"ל הרמב"ם, ומבואר ברמב"ם שיש דין להרבות בברכות הצריכות, וזהו ע"י שיאכל מאכל ויברך עליו ויודה לה, וא"כ מכאן מוכיח מרן שליט"א שגם כשאין מאה ברכות, ולא יקיים את התקנה של מאה ברכות, מ"מ יש דין להרבות בברכות, ע"י שיאכל מאכל ויתחייב בברכה, והדברים נפלאים.]

מגן אברהם = שיברך כל אחד לבנו שיהיה כאברהם

ג. שאלה: איתא בחז"ל, שכל אחד מברך לבנו שיהיה כאברהם, ומאידיך איתא בחז"ל, שיעקב אמר ליוסף, שכל אחד יברך את בנוי שיהיו כאפרים ומנשה, וצ"ע שאיך למעשה צריך לברך את בנו, האם כאברהם או כאפרים ומנשה, וצ"ע.

תשובה: יכול לומר שניהם, (תשו' דולה ומשקה כת"י).

מחיה מתים אתה רב להושיע - סגולה לאריכות ימים

ד. שאלה: יש פתגם בעולם שאומרים, שלקנות קבר מחיים הוא סגולה לאריכות ימים, האם יש לזה מקור, או לא.

תשובה: כך אומרים, (דולה ומשקה, עמוד ש"ט).

[א"ה: מזה שלא כתב מרן שליט"א שהוא סתם פטפוטים, משמע שהוא דבר מקובל ומאומת].

תחיית המתים - האם מותר לכהן לטמאות למת כשיש ספק שיצליח להחיותו

ה. שאלה: כתבו התוס' בב"מ (ק"יד.): שמה שאליהו החיה את בן האשה הצרפתית, והרי היה כהן (דפנחס הוא אליהו), ואסור לו לטמאות למתים, וכתבו התוס' שמכיון שהיה יודע בודאי שהוא יחיה אותו, פקו"נ דוחה טומאה. וזהו חידוש גדול שגם להחיות מתים הוי בגדר פיקו"נ דוחה, והקשו בבי מדרשא מדוע כתבו התוס' שהיה יודע בודאי שיחיה, והרי ק"ל שספק פיקו"נ דוחה כל התורה. (ושמא חלוק חי שלא ימות, ממת כדי להחיותו, ששם צריך ודאי, ואולי מצד חזקת מת).

תשובה: כיון שכבר מת אין מותר רק בודאי. (דולה ומשקה, עמ' רפ"ד).

[א"ה: ועי' העמק שאלה להנצי"ב (שאלתא קס"ז אות י"ז) שהקשה כן ותייש ב' דינים, דין פיקו"נ, ויש דין לחלל שבת אחת כדי שישמור הרבה, ובמת אין דין פיקו"נ. ורק יש דין חלל שבת אחת וכו', ולכן צריך ודאי שישמור הרבה, ודו"ק. ועי' בספר דרך שיחה (עמוד צ"ח) שנקט מהלך מעניין, שבאמת על מת אין דין של פיקו"נ כלל, שכבר מת, רק אם ודאי יחיה הוי כמו חי, (מכח זה שודאי שיחיה) ולכן מותר להטמא לו, ע"ש].

האם יש דין קורבות בתחיית המתים

ו. שאלה: בתחיית המתים, האם יהיה איסור קרובות אשתו שמתה, (וחייתה בתחית המתים), או לא, והאם יחזור איסור אחות אשתו כשנשא אחותה (אחר שמתה), ועכשיו חזרה לחיות בתחית המתים, וצ"ע.

תשובה: עי' קונטרס הליקוטים, (בספר שיח השדה) סי' ד'. (דולה ומשקה, עמ' שצ"ד)

[א"ה: רבינו שם מאריך בכמה שאלות: א' באשה שמתה וחייתה בנס, אם פקע האישות או לא. ב' באיש שמת ואח"כ חי בנס, האם פקע האישות או לא. ג' במי שמת וחי בנס, אם נשאר אצלו קורבת משפחה, לענין ירושה ועריות ועדות, או שהוא אדם אחר, ד' מי שמת וחי בנס האם נשאר אצלו יחס לאביו לענין השבט של כהונה וכו"ב, ה' מי שמת וחי בנס האם נשאר יהודי, או צריך גירות, ו' אם אח"כ צריך מילה כמו נולד מהול. עי"ש באריכות דברין].

קדוש קדוש קדוש = עניני קדיש דרבנן

ז. שאלה: ידוע שקדיש מקפידים שיאמרו אותו רק יתום שאין לו אב ואם, ונסתפקו בבי מדרשא, איך הדין בקדיש דרבנן [שבסוף התפילה], האם גם צריך להקפיד על כך, שרק יתום יאמרנו, או שבוה יכולים להקל שכל אחד יכול לאומרו, [ובפרט שיש דין שיאמרו קדיש אחד בסוף התפילה, וכשאין יתום, יאמרו קדיש דרבנן, וצ"ע].

תשובה: להקפיד, (דולה משקה, כת"י)

[א"ה: ושמעתי שגם בקדיש דרבנן של סיום מסכתא, דעת מרן שליט"א להקפיד בזה].

והחזירנו בתשובה שלימה - כיצד הוא הדרך לעשות תשובה

ח. שאלה: שאל אחד, [להורות לו דרך תשובה], שהיה לו בכיסו פרשיות של תפילין ושכח מהם, ורח"ל נתכבסו בכביסה, ונמחקו, ושאלתו מהו הדרך לתשובה.

תשובה: יחזור ה' תפילין, (תשו' דולה ומשקה, כת"י)

ט. שאלה: (כנ"ל), אחד בשוגג נסתפר בג' שבועות, ושאלתו לסדר לו דרך תשובה, כיצד יעשה?

תשובה: יחזור הלכות אלו, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: וכן כתב מרן שליט"א, בהרבה חטאים, שתשובתם לחזור על ההלכות בדבר שחטא].

השיבנו אבינו לתורתך - ללמד תורה לתלמידים כיצד

י. שאלה: בחדרים כשבאים ללמד לתלמידים הלכות שביעית, באיזה ספר ילמדו הלכות אלו, שבאורח חיים יש קיצור שו"ע או חיי אדם, אבל בה' שביעית אין ספר קיצור לתלמידים ללמדם בהם, [ולאחרונה יצא ספר ע"י דגל ירושלים].

תשובה: שערי צדק מהחיי אדם, (תשו' דולה ומשקה, כת"י)

יא. שאלה: קיי"ל משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ה' שבת בשבת, וה' חג בחג, ונסתפקו בבי מדרשא בשבת חוה"מ, איזה הלכות ילמדו, האם ה' שבת, או ה' החג, או שניהם יחד, וצ"ע.

תשובה: ה' חג, (דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: מסתמא הטעם, שה' שבת יודעים יותר, [מכל שבת ושבת], משא"כ ה' החג, לא יודעים כל כך].

רפאנו ה' ונרפא = בעניני רפואה ועקרות

איך להתנהג עם אנדרוגינוס כשהרופאים רוצים לנתחו ולהופכו לבת

יב. שאלה: כתוב בפסקי זקננו הגאון הגדול ר' שמחה קפלן זצ"ל הרב של צפת, שאלה מענינת שהרעישה בזמנו (לפני ארבעים שנה) את צפת. שנולד בצפת אנדרוגינוס שהיו לו אברי זכר ואברי נקבה, והרופאים אמרו שיעשו אותו נקיבה, וישאר נקיבה גמורה, ויוכל לינשא בתורת נקיבה גמורה, ולהוליד כנקיבה, כך היה רצון הרופאים, והגיע השאלה להג"ר שמחה, ודנו שיש כאן חשש של סירוס ע"י חיתוך אברי האיש, ורעשה הארץ בשאלה, האם קיים כאן איסור סירוס, שיש סברא להתיר, מטעם שתמיד ע"י סירוס לא יכול להוליד, אבל כאן נשאר איברי נקיבה, ותוכל להוליד כנקיבה, א"כ אפשר שאין כאן איסור סירוס. ויש שטענו שהרי אסור גם סירוס אחר סירוס, וא"כ מוכח שגם כשאין ביטול ההולדה אסור, ודנו בזה גאוני הדור בזמנו. והיו בזה מכתבים בין הגאון ר' שמחה קפלן זצוק"ל לגאוני הדור בזמנו. ושלחתי שאלה זו קמיה מרן שליט"א לדעת מה דעת מרן שליט"א בענין זה. האם מותר לחתוך איברי הזכר, שישאר נקיבה או לא, וצ"ע.

תשובה: ד' תוס' ביבמות פ"ב ב' דמצוה על פו"ר, אלמא דמוליד כזכר, בודאי שאסור לסרסו, ולד' הרמב"ם פ"ו מיבום ה"ב שאינו מוליד, לא יועיל הניתוח, והוי כמסרס המסורס שאסור. (דולה ומשקה, עמוד רפ"ז).

ותן טל ומטר לברכה = מברך השנים

יג. שאלה: נסתפקו בבי מדרשא, איך הדין כששכח ותן טל ומטר, וכבר סיים ברוך אתה ה', ועדיין לא אמר מברך השנים, מה יעשה, האם יסיים למדני חוקיק, ויחזור לותן טל ומטר, או יסיים מברך השנים, וישלים אותו בשמע קולנו, וצ"ע.

תשובה: יאמר למדני חוקיק, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ (לארצנו) - דין מצוות יישוב א"י, ואיסור יציאה מא"י

האם מותר לצאת לחו"ל לקברי צדיקים

יד. שאלה: מי שפועל לחיזוק קדושת בית הכנסת, האם מותר לו לנסוע לחו"ל לקבר התו"ט, להתפלל לישועת הכלל והפרט, ובמיוחד לישועת המתחזקים בקדושת ביהכנ"ס.

תשובה: אסור לנסוע לחו"ל רק ללמוד תורה ולישא אשה. (דולה ומשקה, עמוד ש"ס).

[א"ה: בשערי תשובה (סו"ס תקס"ח) מביא שהברכי יוסף כתב בשם פרי הארץ שאם יושב בא"י ונפשו אוותה להשתטח על קברי צדיקים בחו"ל שרי לילך שדעתו לחזור, וכן שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, (הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א). ובספר נזר החיים (תשו' קפ"ב) כתב רבינו שלצאת לחו"ל לקברי צדיקים הוא היתר קלוש מאוד].

טו. שאלה: האם מותר לצאת מא"י לזמן מועט ולחזור מיד, או לא, (שיש שרצו להתיר, כשיוצא וחוזר מיד, שרק לדוירים מועטים, אסרו, ולא ליציאה מועטת ממש).

תשובה: לכתחילה אין לצאת כלל, (תשו' דולה ומשקה, כת"י)

טז. שאלה: האם מותר לצאת לחו"ל, בשביל להתפעל מפלאי הבריאה, שע"ז מתעורר לאהבת ה' [כידוע מהרמב"ם], ויחשב זאת כמו יציאה לחו"ל לדבר מצוה, שמותר, וצ"ע.

תשובה: קשה להקל, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

מצוות יישוב א"י

האם קיי"ל כמו הרמב"ן שיש מ"ע של יישוב א"י גם בזה"ז

יז. שאלה: הרמב"ן כותב בספר המצוות, בהשמטות (מצוה ד'), שיש מ"ע בישיבה בא"י, גם בזמן הגלות. האם קיי"ל להלכה כרמב"ן, או כהראשונים החולקים, וצ"ע.

תשובה: יש לחוש להרמב"ן. (דולה ומשקה, עמוד ש"ה).

[א"ה: וכן פסק החזו"א באגרותיו, ומטעם זה החזו"א עלה לא"י, וכמו שאמר להגר"מ בלוי כשביקרו ביולנא, שרוצה לנסוע לא"י מחמת מצוות יישוב א"י. (מלבד המעלה שיש בקדושת א"י, עי' אגרת הגר"א).

האם מצוות יישוב א"י היא בכל רגע ורגע

יח. שאלה: האם כל רגע ורגע שגר בא"י, מקיים מ"ע לדעת הרמב"ן. או שרק בבא להתיישב מקיים מ"ע, וצ"ע. (דהיינו האם המצוה הוא להתיישב בא"י, ואז רק בהתיישבות מקיים מ"ע, או שהמצוה עצם הדיוירן בא"י, ואז אולי כל רגע ורגע מקיים מ"ע).

תשובה: כל רגע. (דולה ומשקה, עמוד ש"ה)

הדר בא"י, הייפטר מן המצוות מדין עוסק במצוה (להו"א בתוס')

יט. שאלה: כשהקשו התוס' (בב"ק נ"ו ב' ד"ה בההיא) קושייתם המפורסמת, שאדם שיש לו מוזהה בפתחו, יפטר מכל המצוות, מדין עוסק במצוה, האם לרמב"ן יכלו לשאול הדר בא"י יפטר.

תשובה: נכון. (דולה ומשקה עמוד ש"ז)

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

עורך: הרב אברהם חיים שציגל - מודיעין עילית

האם יש דין מצוות צריכות כוונה במצוות יישוב א"י

כ. שאלה: האם יש בכזה סוג מצוה, שלא עושה מעשה, ומקיים המצוה ממילא, דין מצות צריכות כוונה, או לא. ונפ"מ האם מפעם לפעם שנזכר במ"ע של ישיבה בא"י, שיכוין הנני מכיון לקיים מ"ע של ישיבה בא"י.

תשובה: יתכן שטוב לעשות כן.

[א"ה: וכמה ספרים שנתחברו לאחרונה על מצוות יישוב א"י, האריכו בזה בראיות לכאן ולכאן, האם בכזו סוג מצוה יש דין מצוות צריכות כוונה, או לא].

השיבה שופטינו כבראשונה = בגודל כחו של פסק ב"ד

ב"ד שפסקו שחייב מיתה ויודע שאינו חייב, אם מותר לו להרוג השליח ב"ד
כא. שאלה: אדם שפסקו דינו בב"ד למיתה ע"פ עדים, והוא יודע את האמת שאין מגיע לו מיתה, (כגון שהעידו עליו עדי שקר, שחילל שבת וכיו"ב), האם מותר לו להרוג את השליח ב"ד, שבא להורגו ע"פ פסק ב"ד, מדין הבא להורגך השכם להרגו.

תשובה: הראשונים כתבו בסנהדרין [פ"ב א'] שזהו דוקא בבוועל ארמית דרשות להרגו, אבל בשאר חייבי מיתות שחייב להרגו ע"פ ב"ד אין יכול הנידון להרגו.

תשו' מרן שליט"א שאין יכול המחוייב מיתה להרגו,

האם מטעם שחל עליו באמת חיוב מיתה

כב. שאלה: בתשובה הקודמת שפסק מרן שליט"א, שאין יכול הנידון להרוג את השליח ב"ד, יש להסתפק מהו הטעם, האם מצד שיש בפסק ב"ד חיוב מחודש, גם אם באמת אין חייב מיתה, או מטעם שמכיון ששליח ב"ד עושה ע"פ ב"ד, הוי כמו רודף באונס ואינו נחשב רודף.

תשובה: שני הדברים נכונים. (דולה ומשקה, עמוד רצ"ה)

[א"ה: מבואר ברבינו שרודף באונס אינו רודף, ומקשים בבי מדרשא מעובר שכתוב בגמ' שאינו רודף מצד משמאי קרדפי ליה, ומדוע לא אמרו מטעם רודף באונס, ועי' בספר חסד ומשפט למרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א שם בגמ' שהקשה כן בגמ', וצ"ע].

וכל הרשעה כרגע תאבד = דיני החפשיים בזה"ז

דין מחללי שבתות בזמנ"ז האם נחשבים תינוקות שנשבו או לא

כג. שאלה: נסתפקו בבי מדרשא, בדיני התייחסות התורה למחללי שבת בזמנינו, בפרטים הבאים.

א. **ברכה:** האם יכול לברך ברכה, ולהוציא אחרים בברכתו. **ב. מנין וזימון:** האם מצטרף למנין (לכל דבר שבקדושה) והאם מצטרף לזימון. **ג. עליה לתורה:** האם בשבת כשמגיע לביהכנ"ס להתפלל האם אפשר לתת לו עליה לתורה. **ד. עשיית ציצית:** האם כשלימדו אותו דין קשירת ציצית ועמדו על גבו שיאמר שעושה לשמה האם קשירתו כשרה. **ה. פיקו"נ דוחה שבת:** האם מחללים שבת במקום פיקו"נ להצילם. **ו. ערבות:** האם יש דין ערבות עליהם, להוציאם גם כשהוא לא מחוייב בדבר. **ז. ברכת כהנים:** כהן מחלל שבת שמברך ברכת כהנים (כשמגיע לפעמים לבית הכנסת כמסורתיו) האם יש ענין לשמוע ממנו ברכת כהנים. **ח. חמץ לאחר פסח:** האם חמץ שלו נאסר בהנאה אחר הפסח. (ששמא ל"ג עליו). **ט. בישול ביו"ט:** האם מותר לבשל ביו"ט לצורך מחללי שבת. **י. אפיית מצות:** מחלל שבת שאפה מצות, (אחר שלימדוהו הזהירות מחמץ) ועמדו ע"ג שיאמר שעושה לשמה, האם אפייתו כשרה. (האם הוי עשייה לשמה). **יא. שחיטה:** האם שחיטתו הוי שחיטה, (כשעומד ע"ג ומלמדו ה' שחיטה). **יב. כיבוד אב:** לשיטות שאין כיבוד אב באביו רשע, מהו דין כשאביו מחלל שבת. **יג. וקדשתו:** בדין חיוב מסירות נפש בדבר של פרהסיא, (כפי הדינים המיוחדים בפרהסיא) האם דינם כמו י' ישראלים לחיוב מסיו"נ בפניהם. **יד. כתיבת ס"ת:** מחלל שבת שלימדו אותו דין כתיבת ס"ת, האם כשיכתוב ס"ת ועמדו ע"ג שיאמר שעושה לשמה יהיה כשר. **טו. זקן:** האם צריך לקום בפני זקן מחלל שבת. **טז. ייבום:** לשיטות שמשומד פסול לייבום, מהו דין מחלל שבת. **יז. קנאין פוגעין:** לשיטות שבמשומד פסול לייבום, מהו דין מחלל שבת. **יח. בין אדם לחבירו:** האם יש מצוה של השבת אבידה, והלואה, וצדקה, במחלל שבת. **יט. אהבת ישראל:** האם יש כלפיהם מ"ע של אהבת ישראל, ואיסור שנאת ישראל. **כ. עדות:** האם מחלל שבת כשר לעדות. **כא. אכילת קרבן פסח:** האם מחל שבת מותר באכילת קרבן פסח. **כב. הפרשת תרומ':** האם מחלל שבת שלימדו אותו הפרשת תרומ' והפריש תרומ' וראו איך שאומר את הנוסח האם חל הפרשתו. **כג. מתנות כהונה:** כהן מחלל שבת האם יש בו מ"ע של נתינת מתנות כהונה אליו, (בכאלו סוג מתנות כהונה שאין בהם קדושה. שאין חשש שיחלל קדושתם). **כד. וקדשתו:** כהן מחלל שבת האם יש בו מ"ע של וקדשתו, לכבדו. **כה. נתינת מעשרות:** לוי מחלל שבת האם יש מ"ע לתת לו מעשרות. וצ"ע.

תשובה: דין תינוק שנשבה כדין שוגג לכל דבריו, ומי שאינו תינוק שנשבה אם הוא אפיקורוס או מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי וגרוע ממנו, החפשים בזמנינו חוששין להם שמא לא הוכיחום כראוי, והם ספק תינוק שנשבה, לכן הולכין בהן לחומרא בכל דבר. (דולה ומשקה, עמוד שצ"א).

[א"ה: ועי' במ"ב (סי' שפ"ה ס"ק א'), עי' חזו"א יו"ד (סי' א' סק"ו) ובאו"ח (סי' פ"ז ס"ק י"ד) באריכות בכל דברים אלו. וידוע לדעת מרן החזו"א שהחילונים תינוקות שנשבו, ובזמנינו דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דאינם תינוקות שנשבו, שיודעים טוב מהחרדים (עי' התקשורת), ובכל זאת לא חוזרים בתשובה, ודעת מרן שליט"א שהם ספק תינוקות שנשבו גם בזה"ז (וכך מפרש בדעת החזו"א).

מחלל שבת כלפי עצמו

האם מותר לתת למחלל שבת לשתות יין

כד. שאלה: האם מותר לתת לחילוני לשתות יין, או שנחשב שמכשילו בלפני עור, ששוותה יין האסור. וכן חילוני שחזר בתשובה אם מותר לו לשתות יינו. [של עצמו], וצ"ע.

תשובה: עי' בכתבי אמו"ר זצ"ל החדשים סי' קע"א קע"ג. (דולה ומשקה, עמוד שצ"ב).

[א"ה: הנה מרן הסטייפלר זצוק"ל נכתב עם הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א (בשנת תשכ"ג), בענין בישול ביו"ט בבית מלון שיש גם אורחים מחללי שבת שדינם כעכו"ם, ואסור לבשל להם ביו"ט, והאריך בזה, ובסוף כותב מרן הקה"י זצוק"ל בזה"ל: והא דקדושויו קידושין (של מחלל שבת) וגטו גט, יל"פ משום דאינו כנכרי אלא לגבי שאר ישראל ולא לגבי עצמו, שהרי הוא מחוייב באמת בכל המצוות שבתורה, וה"ה שלגבי עצמו דינו כישראל

המשך בעמ' י"ג

שו"ת בהלכה

חובת תפלה בציבור

ראוי לפרש יסוד חובת תפלה בציבור, שהענין נעשה קל בעיני רבים ויש גם בני תורה שמזלזלין בה, ותולים באיזה גאון או אדמו"ר, ולכן מצאתי לנכון להאריך כאן ולבאר נחיצות תפלה בציבור, ומה שמפסידים הרבה מאוד כשמתפללין ביחידות.

ביסוד הדבר אם תפלה בציבור הוא חובה מדרבנן או לא, לכאורה הנה מהא דקאמר בברכות (ז): מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלוין, א"ל לא יכילנא, א"ל לכנפי למר עשרה וליצלי, א"ל טריחא לי מילתא ע"ש, משמע שאינו חיוב גמור דרבנן, שאם כן לא שייך לפטור עצמו משום שטריחא ליה מילתא, (עיין ב"עמק ברכה" שהוכיח כן והביא שם עוד הוכחות לזה עיי"ש).

ומיהו אף שאי"ז חיוב גמור ולכן א"צ לטרוח לקבץ מנין, מ"מ אם יש מנין בסמוך עד מיל חיוב ללכת, עיין בתוס' ברכות (טו) וברא"ש (סי' ז"א), וכן פסק השו"ע (סי' צ' סעיף ט"ז), ומה שאמר טריחא לי היינו לקרוא עשרה אנשים לבוא לביתו להתפלל, אבל כשיש מנין בסמוך חייב ללכת עד מיל מן הדין, (דאף שאינו חיוב גמור, מ"מ חייב לילך עד מיל, דבלא"ה הרי הוא כמזלזל במעלת תפלה בציבור), ומה עוד שכשיש בית הכנסת בסביבה ואינו נכנס שם נקרא שכן רע וגורם גלות לו ולבניו וכמבואר במחבר שם (סעיף י"א) וכדאיתא בגמ' (ברכות ח).

ויש מצדידן דתפלה בציבור היא חיוב גמור מדרבנן, אלא שכמו דבמ"ע יש שיעור עד חומש, כן נתנו חז"ל שיעור בתפלה בציבור דמחויב עד שיעור טריחא של הליכה יותר ממיל (ומה שאמר טריחא לי מילתא, היינו שהיה טריחא בשבילו כטריחא של הליכה יותר ממיל), וכן דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אג"מ או"ח ב' סי' כ"ז).

והנה התפלה הוא כקרבן וכמו שאמרו בגמ' ברכות (כו). ותפלה בציבור הוא כקרבן ציבור ומרצה ליחיד אף שלא כיוון כראוי, ולא בודקים כ"כ להתקבל, וכדכתב הרמב"ם "תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים", וזהו גופא סיבה דמי שרוצה שתפלתו תתקבל יתפלל דוקא בציבור.

ונראה דבר נפלא להסביר היאך לדידן ודכוותן תפלה בציבור בזמנינו היא חיוב כל יום, דבמאיירי (חיבור התשובה) כתב דמה שאמרנו בקצת מקומות דשעיר המשתלח מכפר על הקלות אף בלא תשובה, ביאור, אף על פי שלא התעורר תכלית הערה עד שיבואו ממנה לידי תשובה גמורה, וביארנו דבריו במוע"ז (ח"א סי' נ"ז), דהיינו דתשובה כדין הוא בקבלה להבא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, ושעיר המשתלח מכפר אף בלא תשובה גמורה, והיינו אף בלא קבלה להבא, וסגי בחרטה, (ואין כאן זבח רשעים תועבה, דמכיון שמתחרט תו אינו רשע, אף שלא עשה תשובה), ורק בלא חרטה דהוי רשע אינו מתכפר משום דהוי זבח רשעים תועבה, (ועיין מוע"ז שם סי' נ"ז שיישבנו ע"פ דבריו את שיטת הרמב"ם), הרי מבואר ששעיר המשתלח מכפר אף בלא קבלה להבא וסגי בחרטה (דתו אינו רשע), והיינו דבקרבן ציבור מתכפר אף בלא קבלה להבא, וא"כ ה"ה בתפלה בציבור שהוא כקרבן ציבור, מתקבלת תפלתו אף בלא קבלה להבא, וא"כ אנו שבעו"ה מלאי עוון עם לשה"ר ודברים בטלים וכדומה ועוד ועוד, רק שאנו מתחרטים תמיד, ולכן איננו נקראים רשעים ואין תפלותינו תועבה ומתקבלת, היינו כשהיא בציבור דזוקא, דרק בקרבן ציבור מתקבל הקרבן כשאינו רשע אף שלא עשה תשובה, אבל בקרבן יחיד צריך תשובה בכדי שיתקבל הקרבן.

וביותר יש לומר דבקרבן ציבור אין בו משום זבח רשעים תועבה, וראייה לזבר מהא דאמרו בגמ' (זבחים ד.) דלא שייך שינוי בעלים בקרבן ציבור, וביארו התוס' דה"ט, דאם הוא עכו"ם, הא אינו מחויב כפרה כמותו, ואם הוא ישראלי, גם הוא מתכפר בו ואינו שינוי בעלים, ותק' דאמאי לי שייך שינוי בעלים וכן דשחטו לשם רשע שאינו מתכפר בו משום זבח רשעים תועבה, וע"כ דבקרנ ציבור אין מעיינים על היחיד לומר רשע הוא וזבח רשעים תועבה, וא"כ ה"ה שהמתפלל בציבור (שהוא כק"צ) תפלתו מתקבלת.

אלא דיש להקשות על זה מגמ' שבועות (דף יב:) דאמרו גבי שעיר המשתלח, אי דלא עשה תשובה, זבח רשעים תועבה, אע"ז שהוא קרבן ציבור. וי"ל דבקרבן ציבור הקרבן מכפר אף בלא תשובה, דאין בזה משום זבח רשעים תועבה, אבל מיהו פשיטא דכיון דחסר לו המ"ע דתשובה, לא תגמר כפרתו

במה שהקרבן מכפר, ולא תגמר כפרתו אלא בתשובה, (וכפרת הקרבן מועיל שתולין לו עד שישוב, משא"כ בקרבן יחיד אין הקרבן מכפר כלל בלא תשובה), ושוב ל"ק מסוגיא דגמ' שבועות, דהתם משמע ליה לגמ' דהשעיר מכפר כפרה גמורה (דומיא דשעיר הפנימי דתני התם במתני' דמכפר על טומאה שהוא כפרה גמורה), וע"ז מקשי הגמ' דודאי בלא תשובה אינו מכפר דהוי זוכב רשעים תועבה שרצונם להיות רשעים ולהתכפר בזבח שהוא תועבה, וה"נ כאן א"א להתכפר לו כפרה גמורה אם רצונו להיות רשע, (אבל אין כוונת הגמ' דבשעיר המשתלח אית דינא דזבח רשעים, אלא כוונת הגמ' לדמות דכמו דזבח רשעים כיון שברצונו להיות רשע הזבח תועבה שאין מתכפר, ה"נ כאן לא יתכפר כפרה גמורה, (ע"ע מוע"ז ח"ו סי' ל"ב שבי' הדברים היטב ויישבנו בזה שי' הרמב"ם עיי"ש)), (ועדיין יש לפלפל אי בקרבן ציבור איכא זבח רשעים תועבה ואכמ"ל).

ועוד נראה דמעיקר חובת התפלה להתפלל בעת רצון, דהא תפלה כקרבנות וכמבואר בגמ' ברכות (כו). ובקרנן המצוה היא הריצוי, וכיון דמבואר בגמ' אימתני עת רצון בשעה שהציבור מתפללין, א"כ מעיקר חובת תפלה להתפלל בציבור, (עיין תוס' ע"ז ד: (ד"ה כיון) דהא דאמרו דעת רצון הוא כשמתפלל בשעה שהציבור מתפללין ואף שאינו מתפלל עמהם, היינו רק שתפלתו אינה נדחית, אבל אינה נשמעת אלא כשמתפלל עם הציבור, ועיין במג"א (או"ח סי' צ' סקי"ז) ובמחצה"ש שם).

ולפי זה נראה, דתפלה בציבור אף דאינו חיוב מדרבנן, מ"מ המזלזל בו מזלזל בעבודת התפלה, ולכן הרמב"ם מסיים שלא יתפלל ביחיד כשיכול להתפלל עם ציבור, (עיין עוד מה שביארנו בזה בח"א סי' צ"ז).

ומלבד כ"ז מובא ברמ"א (סי' צ' סעיף י"ח) מתשובות הרא"ש, שאם ת"ח אינו הולך לבהכנ"ס להתפלל, עמי הארץ לומדים ממנו ע"ש, וזבה עובר בעוון חילול השם, שלמדין ממנו לא להקפיד לבוא להתפלל בציבור, וגורם לציבור לזלזל והאיסור חמור, ואף שאינו חיובא, מ"מ נראה דדומה למונע רבים לעשות מצוה שחייב נדוי וכמבואר בשו"ע יו"ד (סי' של"ד), ועיין ביומא (פז) שרבי יוחנן אומר שאפילו אם הולך ד' אמות בלי תורה הוא חילול השם שיום הכיפורים אינו מכפר מפני שלא יבינו שהוא חלש וילמדו ממנו, אף כאן ת"ח או בן תורה שאינו בא להתפלל עם הציבור ילמדו ממנו לזלזל, וזהו גופא חילול השם שעוון חמור הוא, שדרכו לומדים להימנע לקיים מצוה, ואם איזה אדם גדול או אדמו"ר לא התפלל בציבור, הוא משום שהיה יכול לכוון יותר כשהוא מתפלל לבד, אבל לא כל הרוצה ליטול את השם יטול, ומי שאינו מתפלל בציבור וסומך על עצמו, עלול להפסיד הרבה מאד ברוחניות וגשמיות שאין תפלתו מתקבלת. ועיין בשו"ע הגר"ז (או"ח סי' צ' סעיף י"ז) שתפלת הציבור אף על פי שמצוה דחיוב היא וילמדו ממנו, ע"כ תורה שמקדשין השם ברבים, שהרי מותר לעבור על מצות עשה דאורייתא ולשחרר את עבדו כדי להשלימו לי, ואף שתלמוד תורה גדול מכולם ילמדו ע"ה ממנו וכמ"ש לעיל.

והנה אם מתבטל מתלמוד תורה בדרך הליכתו לביהכ"נ, כתב שם הרמ"א, דמי שתורתו אומנותו ואינו מתבטל מלימודו אף פעם מותר להתפלל באקראי ביחידות ע"ש. אבל נראה שבזמנינו שאני, דדינא דשו"ע שנכתב דלת"ח שתורתו אומנתו מותר לבטל תפלה בציבור באקראי, מיייר בת"ח שמתפלל בכוונה הראויה, שמותר לו להתפלל באקראי ובלבד שלא יהא בזה חילול השם, אבל מי שנכנסות אצלו באמצע התפלה מחשבות זרות ותפלתו מתפגלת בכך, בודאי ראוי לזוהר ביותר להתפלל בציבור שאז התפלה מקובלת טפי.

ובשו"ת "חתם סופר" ח"ו (פ"ו) ס"ל שתפלה בציבור היא חיוב גמור, ויש אומרים (כוזר) שתפלה בציבור כל יום היא דאורייתא, שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם ובייך את לחמך ואת מימך, ועבדתם לשון רבים, וברך את לחמך ואת מימך היינו בכל יום, וכמו שמירך לאכול לחם בכל יום, וכמבואר ב"קריית ספר" (ריש הלכות תפלה), וע"כ יש לזוהר מאד ולהשתדל להתפלל בציבור. והגר"א ותלמידו הגר"ח מוולז'ין זצ"ל החמיירו מאד בזה, ואף שהתפללו בכוונה גדולה, כשהיו בדרך שכרו עשרה אנשים למנין כדי שלא לחסר תפלה בציבור, ואילו היום בעו"ה שאנו זקוקים לרחמים גדולים מצוי גם אצל בני תורה שאינם באים להתפלל בבית הכנסת, ואפילו כשבאים אין מדקדקין להתפלל

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד "העדה החרדית" ירושלים

בעשרה, וראוי לעמוד על המשמר ולעורר ע"ז, שבעלי בתים רואים שבני תורה מזלזלין ונעשה קל אצלם, ויש בזה עוון חילול השם ר"ל, וכמבואר בקדמונים, ואם כי שמענו מכמה גדולים וצדיקים שלא התפללו בציבור, אינהו בודאי היה להם טעם וסיבה, אבל לדידן יש לזוהר מאוד בו ולא לחסר.

מחשבות זרות בתפלה

היום בעו"ה אפילו לצדיקים קשה להתפלל תפלה נקייה בלי מחשבות זרות, וסיבת הדבר מסביר הקדוש האריז"ל וכמובא ב"תפארת שלמה" (ליקוטים לסוכות) שמעשה בימי האריז"ל בשעת תפלת שמונה עשרה היה אז במנין שלו מהר"מ גאלנטי, והיה מאריך בתפלת שמונה עשרה וכל הקהל המתינו עליו, אמר הקדוש האריז"ל למה ממתינים עליו, הלא אינו חושב אלא על החמור ואוכף שעליו, והיה הדבר לפלא בעיניהם שאמר כך על רב חשוב וגדול כמוהו.

וביאר האריז"ל הענין, כי כל המחשבות והרהורים העולים בלב האדם באים מחמת הדבר אשר פגם בחטאיו, ואף שהיה בשגגה, ואפילו באונס נעשה רושם, שעיי"ז יוכלו לעלות במחשבתו בעוסקו בתורה ותפלה, וכן היה, כי מהר"מ גאלנטי בעש"ק העבר מיהר ללכת לברית מילה ורכב בשוגג על חמור אשר בתחתית האוכף שעליו היה בו שעטנז, לכן עלה החמור והאוכף במוחו בשעת תפלה (והיינו אף איסור דרבנן (שלא היה דרך לבישה), ובשוגג, ולא נהנה מהעבירה, והיה טרוד לדבר מצוה, מ"מ אם לא חזר עדיין בתשובה פוגם ואפילו מבלבל בתפלה).

ופירש שם את הפסוק בתהלים (נ"א) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, שדעת היינו מחשבה, וזה שאמר כי פשעי אני אדע, והיינו שידוע שיש לו חטאים בדעת המחשבה בתפלה, ולכן וחטאתי נגדי תמיד, כי יודע אני שלא נמחק לגמרי, וזהו מה שממשיך שם בתהילים לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי, והיינו שלא יהא לחטאי שום רושם כלל ולא יעלה על מחשבתי כלל, שבזה אדע כי הוא נמחק לגמרי.

ומהצדיק המפורסם רבי אליהו לאפיאן זצ"ל שמעתי דבר נפלא, שכיון אצל הקב"ה נחשב מחשבה כדיבור ממש, א"כ כשמהרהר במחשבות זרות יוצאת תפלה מעורבת ממש בדברי הבל, והגע בעצמך כמה מבולבלת תפלתו, והיאך יעלה לרצון תפלה כזו בשעה שהתפלה כולה מעורבת בדברי הבל עכ"ד. [וכן מצאתי בצוואת המגיד מפאלאצק מתלמידי רבינו הגר"א זי"ע וז"ל "ואתה בני, הרי לפניי יתברך הרהור כדיבור דמי, כי הוא צופה חדרי לב, וא"כ איך לא תחשב למשוגע ממש לפני בוראך בעמדך בתפלה לפניו, בהתהפכות מחשבותיך כל הרעיונים והרהורים, וכאלו אתה מדבר את כולם בפעם אחת לפניו, ואין לך משוגע גדול מזה, וממש כל הרהורים עולים לפניי יתברך בפעם ורגע אחד, ואיך יקובל תפלתך במרום כדברי השגעון הזה!"].

אמנם נראה דכשמתפלל בציבור מועיל אפי' כשמהרהר במחשבות זרות בתפלתו, דתפלה בציבור שענינו שרוצה לצרף תפלתו עם הציבור, אז הקב"ה מצרף לטובה ולא לרעה והיינו שמצורף לציבור רק תיבות התפלה שאמר ואלו המחשבות זרות שהרהר באמצע, וכ"ש אם מתפלל עם צדיק או צדיקים ומצרף תפלתו להם עדיף, אבל תפלה ביחיד כשמהרהר במחשבות זרות הרי זה פגום ואינו עולה לרצון וח"ו לא מתקבל כראוי.

ואעתיק את חידוש כוונות התפלה דהנה בסו"ס "אפיקי ים" מביא מאשר ליקט מפי ספרים וסופרים ובתו"ד כתב וז"ל ענין גדול הוא להתנות כשאזכיר בכל היום שם אד' ב"ה כוונתי שהוא אדון הכל ובמקום שנכתב שם הווייה כוונתי שהוא אדון הכל היה הוה ויהיה וכשאזכיר שם אלקוים ב"ה כוונתי שהוא השליט בכל העולמות כולן ותקיי ובעל כל הכוחות כולם עכ"ל. ואילוולא דמסתפינא אמינא דזהו נמי תקנה לדידן שבעו"ה איננו מכוונים בתפלה, והיינו שראוי לומר לפני כל תפלה שמכוון בכל התפלה כפי כוונת מתקני התפלה, והוי כאילו כיון כל התפלה (עיין תוס' זבחים ב' ד"ה הא).

ולפי זה תקנה גדולה לומר לפני תפלה "הריני מתפלל ומתכוון בה כפי שתקנו מתקני התפלה, ואני פוסל ומבטל כל מחשבה זרה", אבל לא נהגו כן.

- ישר כח להרב יונה שטרנבוך שליט"א על העין הטובה במסירת תורת סבו הגאון שליט"א שבכת"י.**

יודעים איך לעשות האבנט ארגמן.
טעם ח: קי"ל שטומאה דחויה בציבור, וצריך בקרבנות ציבור ריצוי ציץ, וציץ צריך כה"ג, וכה"ג אין לנו מכמה סיבות:
א' אין לנו תכלת לשמונה בגדים,
ב' אין לנו אפוד שאיננו יודעים האבנים, וגם אין לנו שמיר שיחתוך האבנים, וכשאין כה"ג אין ציץ, ובלי ציץ אין היתר טומאה.

ומסיים בלשונו: ע"כ אבקש את מנהיגי החברה יישוב א", שלא יעלה זאת על מחשבתם כלל לבנות עתה מזבח ולהקריב קרבנות עיי"ש בדבריו. וגם בספר ליקוטי הלכות (סוף זבחים) למרן הח"ח, עמד הח"ח על החסרונות שיש בזה"ז ע"ש, שכמעט מונה את אותם הדברים].

- כי באור פניך נתת לנו וכו' תורת חיים = בחיוב לשמוע קריאת התורה [שתיקנו שלא יהיו ישראל ג' ימים בלא תורה]**

כו. שאלה: פעם אחת הכריז הבעל קורא, לפני **פר' זכור** בזה"ל: צריך להתכוון לצאת בקריאת פר' זכור, כמו שבכל קריאת התורה צריך להתכוון לצאת בקריאה עכ"ל, ומחיתי מיד ברבים, שאינו כן, וכך צריך להכריז בפ' זכור צריך להתכוון לצאת, אבל שלא יוסיף שבכל קריאת התורה כן, [ובכל קריאת התורה אין כלל חיוב שמיעה, וכ"ש שאין חיוב להתכוון לצאת], וכל הבית כנסת היתה כמרחקה מי צודק, ויש שהביאו ראיות לכאן ולכאן, מה דעת מרן שליט"א בזה.

תשובה: נכון אמרת, (תשו' דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: כוונת מרן שליט"א, שבקריאת התורה אין חיוב להתכוון לצאת מהקריאה, [ויותר יתכן כוונת מרן שליט"א שאין כלל חיוב לשמוע, והוא רק חובת הציבור לקרוא] ומצאתי שמרן שליט"א גם האריך בזה בשיח השדה ח"א, וראיתי בספר אחד [איני זוכר שמו], שמאריך בשאלה זו [מאוד מאוד], ומביא עשרות ראיות לכאן ולכאן, ועוד חזון למועד].

- ע"פ בקשת מרן שליט"א "אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות"**

שי"ח הלכה
המשך מעמ' י"א

שקונה אשה ומגרש אשתו וכו', ומה"ט אפשר שהוא עצמו רשאי לשתות ממגעו, ולבשל ביו"ט לאוכל שלו, דרק לגבי שאר ישראל דינו להחשב כנכרי, (גם י"ל ממנ"פ דאי הוא כעכו"ם הא שרי לשתות וכו'). והצעתי ספיקי דפא"מ שליט"א בפני **בני מהר"ח שיחי** ואמר, דאת"ל דאסור לשתות ממגע עצמו, א"כ אסור לישראל ליתן לו יין לשתות, והרי בגמ' חולין (דפ"ז) נתן רבי לצדוקי כוס לשתות ע"ש, וצדוקי הא כופר בדחז"ל ומבואר ברש"י ז"ל שהביא בב"י (ס' קי"ט ביו"ד), דמי שאינו מאמין בדחז"ל אסור היין במגעו, עכ"ד הנעימים. עכ"ל מרן הקה"י, [ומה שמביא בשם בנו מרן שליט"א].

יוצא מתוך זה שדעת מרן הסטייפלר זצוק"ל ומרן שליט"א, שכלפי עצמו אין החילוני נחשב כעכו"ם, ולכן מותר לו לשתות יין עצמו, וממילא גם מותר לתת לו לשתות יין, ודו"ק. ושמעתי מהגאון הגדול ר' ברוך דוב פוברסקי שליט"א, שמעשה היה שנטע מרן הגאון ר' משה מרדכי אפשטיין זצ"ל מסלבודקא לאמריקה, ובא איליו תלמיד ישיבת סלבודקא שיצא לתרבות רעה והזמינו לביתו, ושאלו אח"כ שיש לו ספק איך להתנהג עם קידוש, שמצד אחד הוא מחלל שבת, אבל עושה קידוש וחושב שיינו יין נסך, ואולי לא לעשות קידוש, (זה שמעתי מהגרבוד"פ שליט"א), ולדעת מרן שליט"א צריך לעשות קידוש].

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח = מיתתו של דוד המלך ע"ה

כז. שאלה: כתוב בחז"ל שדוד ידע ביומו האחרון, שהיום צריך למות, וידע שכשילמד תורה המלאך המוות לא יוכל לשלוט בו, ולכן למד כל הזמן בלי הפסק, והמלאך המוות לא יכל להמית אותו, [כידוע מחז"ל].

וקשה, וכי דוד המלך כל היום לא עשה צרכיו (בבית הכסא), ובבית הכסא הרי אסור ללמוד, וגם לא להרהר בלימוד, וא"כ בזמן זה איך לא שלט בו מלאך המוות, וצ"ע.

תשובה: כמ"ז בירושלמי ע"ז (פ"ג ה"ד), מותר להרהר ה' ביהכ"ס בביהכ"ס, (אף שהמ"א בסי' פ"ה ס"ב לא פסק כן), תשו' דולה ומשקה, כת"י).

והשב את העבודה לדביר ביתך = דין הקרבת קרבנות בזה"ז האם אפשר בזה"ז להקריב קרבנות ציבור, [לרמב"ם, שפוסק מקריבים אע"פ שאין בית]

כה. שאלה: נסתפקו דהרמב"ם פוסק מקריבים אע"פ שאין בית, ובזה"ז אפשר להקריב קרבנות, ומאיךך ידוע יסוד החינוך, שאין חיוב להקריב קרבנות

מקור ההלכה

בענין אמירת יהיו לרצון לאחר י"ח ברכות

בגמ' ברכות (ט:): והא אמר ר' יוחנן בתחילה הוא אומר ד' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי וכו'. כיון דקבעוה רבנן בתפילה כתפלה אריכתא דמיא, מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא, א"ר יהודה בריה דר' שמעון בן פזי הואיל ולא אמרן דוד אלא לאחר י"ח פרשיות לפיכך תקינו רבנן לאחר י"ח ברכות.

ומבואר בגמ' שפסוק יהיו לרצון נחשב כחלק מהתפילה וכמו פסוק ד' שפתי תפתח שנחשב כחלק מהתפילה, ואינו חשוב הפסק בין גאולה לתפלה.

וגם בגמ' (י"ז:). מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי אלקי נצור לשוני מרע וכו' יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ד' צורי וגואלי.

ושם בגמ' (כ"ט:): איכא דאמרי אמר ר' נחמן בר יצחק הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש. ופירש רש"י, תחנונים, כגון אלקי נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה. אבל אם אינו רגיל, הוויא סיום תפלתו כעקירה אפילו לא עקר.

ובגמ' הנ"ל (דף י"ז) משמע לכאורה שאומר אלקי נצור קודם יהיו לרצון שהרי בסוף מזכירה הגמ' פסוק יהיו לרצון. אמנם הרשב"א בחידושיו שם כי "ומשמע מיהא שכל אותם תחנונים שאמרו כאן לאחריהן היו אומרים יהיו לרצון אמרי פי. והראב"ד ז"ל כ' שאין נכון לומר יהיו לרצון לאחר תחנונים אלו אלא קודם להן נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה. אבל אם אינו רגיל, הוויא סיום תפלתו כעקירה אפילו לא עקר. ובגמ' הנ"ל (דף י"ז) משמע לכאורה שאומר אלקי נצור קודם יהיו לרצון שהרי בסוף מזכירה הגמ' פסוק יהיו לרצון. אמנם הרשב"א בחידושיו שם כי "ומשמע מיהא שכל אותם תחנונים שאמרו כאן לאחריהן היו אומרים יהיו לרצון אמרי פי. וכן דייק רבנו יונה שם (דף כ') בדפי הר"ף ז"ה לא אמרן וכו') וז"ל, נראה מכאן שמנהגם היה לומר תחנונים אחר שהיו אומרים יהיו לרצון אמרי פי, שאם היו אומרים אותו בסוף התחנונים היה לו לומר לא אמרן אלא כשלא אמר עדיין יהיו לרצון אבל אמר יהיו לרצון שהוא סוף הכל כמאן דעקר רגליו דמי וחוזר לראש. ומדלא אמר הכי משמע שמיד שהיו מסיימים תפלת י"ח היו נוהגים לאומרו, וכן נראה יותר נכון מדחזוין שהתקינו לאמרו כנגד מה שאמרו דוד אחר שסיים י"ח מזמורים. ואם ירצה לחזור ולאמרו פעם אחרת הרשות בידו, ומה שאמרו בגמ' (זו) מר בריה דרבינא בתר צלותיה אמר הכי אלקי נצור וכו' עד יהיו לרצון אמרי פי דמשמע שהיה אומר יהיו לרצון בסוף התחנונים, אפשר לומר שלא אמר בתר צלותיה מיד שהיה מסיים התפלה בעמידה אלא אחר שהיה מתפלל היה אומר אלו תחנונים מיושב. ונראה שאפי' יאמר אדם יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור ואין חוששין לזה שהרי אנו רואין שאפי' בברכות עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר, ובודאי א"י עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן וכיון דבאמצע הברכות ימרו תחנונים כל שכן שיכול לאומרם קודם יהיו לרצון. מפי מורי הרב נר"ו, וע"ל. ויוצא מדברי הרשב"א בשם הראב"ד ור' יונה הנ"ל שהבינו שצריך לומר יהיו לרצון מיד בסיום י"ח ברכות דעמידה ולאחריהם אלקי נצור. אלא שר' יונה סיים שאין איסור לומר התחנונים לפני אלקי נצור, ומביא ראיה ממה שמותר להוסיף בברכות העמידה מעין כל ברכה וכ"ש שהיה מותר לומר תחנונים בסוף ברכת שים שלום לפני אמירת יהיו לרצון. ועיין בפמ"ג משבצות זהב (סי' קכ"ב סק"ב) שהקשה ע"ז ב' קושיות א. דמה שאפשר להוסיף בכל ברכה מעין אותה ברכה זהו דוקא לפני חתימת הברכה בא"י וכו' אבל לאחר חתימת הברכה נראה דאסור וא"כ אם יהיו לרצון מכלל הסיום היא אסור. ב. מה שמותר להוסיף זהו מעין אותה ברכה, ותחנונים אינם שייכים לברכת שים שלום. ונשאר בצ"ע. וזה נוסף לקושית הט"ז עצמו שהקשה שאסור להוסיף בקביעות על הברכות ואיך יאמרו תחנונים בקביעות קודם יהיו לרצון, וע"כ פסק הט"ז לומר יהיו לרצון לאחר ברכת שים שלום ואחרי אלקי נצור לומר פעם שניה יהיו לרצון. וכ"פ בשו"ע (סי' קכ"ב) אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון אלא אחר סיום י"ח מיד יאמר יהיו לרצון ואם בא לחזור ולאמרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו.

ביני עמודי המשך מעניי י"ד

לא יהי' חציצה, וכמו"כ נלמוד להכא דומיא דהתם דאחר דבעי קיר נמצא שזה כביכול "מקום העבודה" ובעי' דלא יהי' חציצה בין העובד לדבר שעובדים בו דומיא דמקדש.

ולפי"ז נמצא דאין ענין בפ"ע דלא יהיה חציצה בינו להקיר אלא דאחר דאיכא דין תפילה סמוך וכנגד הקיר עבדינן פעולה ענין המקדש.

ולפיכך ס"ל להפמ"ג דסגי שיעשה פעולה זו בעצמו ובמקומו שיפנה ויתקין מקומו לכך ויחוש בנפשו כעין העבודה שבמקדש ולכך סגי בתיקון מקומו לכך וז"ב. ולפי"ז י"פ בדאמת כל מה דילפי' מחזקיה דיש ענין בפ"ע להתפלל סמוך לכותל וממילא בעי' דלא יהי חציצה כעין מקדש, ובהכי מתיישבא מה דאקשי' לעיל דהלא חזקי' לא הו' בתפילה דקרינן בי' ונשלמה כו', ועוד מתיישב בזה דהלא לא חזי' בתוקף דלא היה חציצה בין פניו לקיר אלא רק דהסב פניו ותו לא, ולמשנ"ת ניחא, דבאמת מחזקיה ילפינן רק הענין דהתפילה סמוך וכנגד הקיר ותו לא. והחציצה ענין נוסף הוא וכשנ"ת.

ד. הנה מ"ל התוס': בסוגיין מבואר דשייכא חציצה אף במתפלל בביה"כ, ובפשיטות איירי אף בציבור, ואולם לולי זאת היה אפ"ל דבציבור א"צ להקפיד בזה דומיא דמש"כ הר"מ בתשובה [קמ"א, והובאה בכ"מ פ"ה ה"ן] גבי דין עשיית חלונות במקום תפילתו דאינו שייכא במתפלל בביה"כ אלא למתפלל בבית וביאר הפמ"ג (צ' א"א ד') דתפילה בציבור א"צ כ"כ זכות, משום דאיכא זכות הציבור, משא"כ ביחיד צריך שתהא כוונתו שלמה ביותר' והר"מ כתב ההלכה דתפילה נגד הקיר ופתירת החלונות בקיר בהדי הדדי ומשמע דתרויהו דין א' להם. וע"ע תענית ח' א' אר"א אין תפילתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו איני והא וכו' וליכם לא נכון עמו ואעפ"כ והוא רחום יכפר וכו' ל"ק הא ביחיד הא בציבור.

ומעשה דחזקיהו, דהוא מקור לדין זה באמת היה ביחיד [והנה עיי' בטורי אבן ר"ה י"ח שהק' על המבואר שם דליחיד אין קורעין גז"ד אחר שנגזרה הגזרה מהא דחזקיה דנקרע גז"ד ותירץ דשאני חזקיה דרב גוברי ותורתו ושקול כציבור. ועוד תירץ דמלך שאני ושקול כציבור ע"ש, ומבואר א"כ דאף חזקיה הוה ליה זכות דציבור ויש לחלק בין הענינים. ועוד נראה דלא קשיא מידי' דפשיטא דהנהגת חזקיה בתפילתו ביחיד היתה כהנהגת שאר יחידים וכדניאל שהתפלל ביחיד כנגד חלונות].

ואמנם כ"ז שייך לדמויי' [להענין דתפילה נגד החלונות] אי הוי ג"כ הכא דין ככוונה משא"כ אי הוי דינא בפ"ע מהל' תפילה אפ' דליכא לדימויי ושייכא אף במתפלל בציבור.

והנה בשו"ע (צ' כ"א) פסק דאדם אינו חוצץ וכתב דמ"מ יש לזיהר בזה ונראה לומר דאי"ז במתפלל בציבור שאז מאחר דתפילת הציבור אחת היא ל"ש בזה חציצה דכולהו כיחידה אחת דמי, [מלבד מה שיש לדון לצרף להקל כהמבואר בר"מ הנ"ל], ואם מתפלל ביחידות אחר אדם שאף הוא עסוק בתפילה י"ל דמאחר דתרויהו קדם

לענין עניית קדושה קדיש וברכות וכו' לפני ואחרי יהיו לרצון

כתב הטור (סי' קכ"ב): ולאחר שיסיים שמונה עשרה ברכות קודם אלקי נצור יכול לענות קדושה קדיש וברכו שאלקי נצור אינו אלא מתחנונים שלאחר התפלה. והב"י כתב: כ"כ המרדכי (ברכות סי' ע') וז"ל, ומיהו באלקי נצור עונה. וכן הביא מהגהות מיימון (פ"י מהל' תפלה אות ת). אע"פ שעדיין לא אמר אלקי נצור יכול לענות, ושכ"כ המרדכי בפרק לולב הגזול. כתב רא"ם שאם הגיע לעושה שלום יענה עמהם ושוב יחזור לאלקי נצור כי כבר נגמרו י"ח ברכות עכ"ל הב"י. ונראה שהבין הב"י שכ"ז אפי' לפני שאמר יהיו לרצון, וכן נראה שהבין בדרכי משה (אות א'). ולכאורה אינו מוכרח כ"כ וצ"ע. ועיין בב"ח שם שכ' נראה דמה שכתב רבינו ולאחר שיסיים י"ח ברכות ייינו לאחר שאמר ג"כ יהיו לרצון אמרי פי וכו', וכן כתב הרשב"א בתשובה בפירוש דיהיו לרצון מכלל י"ח היא ואינו רשאי להפסיק בין סיום י"ח ובין יהיו לרצון באמירת תחנונים ומביאו ב"י, ומסתמא כך היא דעת כל הפוסקים דהכי מסתברא וכו', וכך פסק בשו"ע (ס"א), ודלא כמו שכ' בהגהת שו"ע וכו' עכ"ל הב"ח. והב"י אחר שהביא דברי המרדכי והגמ"י הביא תשובת הרשב"א דאין להפסיק באמירת תחנונים בין י"ח ברכות ליהיו לרצון וכן אין לענות קדיש או קדושה וכו' לפני יהיו לרצון. וכתב עוד תשובה אחרת מהרשב"א שהרגיל לומר תחנונים אחר תפילתו ושמע קדיש או קדושה מקצר ועולה וכו', ואפי' לא קיצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכות ק"ש אפי' באמצע דלא חמירי תחנונים כתפילה, ואח"כ הביא הב"י דברי הרשב"א בחידושיו הנז"ל ודברי רבנו יונה הנז"ל. וסיים בדברי ר"י שכתב שאין איסור לומר תחנונים לפני יהיו לרצון והראיה שהביא מהא דמותר להוסיף על הברכות וכנ"ל.

ובשו"ע פסק (בסעיף א'): אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י"ח ליהיו לרצון אינו פוסק שהיוו לרצון מכלל התפלה הוא אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי. עכ"ל. ופסק כתשובת הרשב"א שהביא בב"י, ואח"כ כתב מיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל ש"צ לסדר תפילתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק"ש אפי' באמצע. עכ"ל.

והרמ"א כ' הגה: ודוקא במקום שנוהגים לומר יהיו לרצון מיד אחר התפילה אבל במקום שנוהגים לומר תחנונים קודם יהיו לרצון מפסיק ג"כ לקדיש וקדושה, ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלקי נצור קודם יהיו לרצון ולכן מפסיקים ג"כ לקדושה ולקדיש וברכו [דעת עצמו לפי רשב"א שהביא הב"ן]. וזהו לפי מה שכ' בדרכי משה שהבין שהרשב"א שאסר לענות בין י"ח ברכות ליהיו לרצון זה לפי סברתו שאין לומר תחנונים לפני אלקי נצור וע"כ אין גם לענות שם לקדיש וכו', משא"כ למנהגם שאומרים אלקי נצור לפני יהיו לרצון מותר לענות שם לקדיש וכו'. ובתחילת דבריו בדרכי משה סמך על דברי רבנו יונה הנ"ל והוציא מזה שמותר ג"כ לענות קדיש לפני אלקי נצור, ועיין בדברי חמודות על הרא"ש (ברכות פ"א סי' י' אות נ"ד) שכ' על דברי הרמ"א ואני חווק בדבר שאין להביא ראיה מדברי רבנו יונה שכ' דאין איסור לומר אלקי נצור לפני יהיו לרצון כמו שמותר להוסיף בכל ברכות שמונה עשרה, דכ"ז רק לענין אלקי נצור אבל להפסיק לענית קדיש וכו' אין ראיה שמותר דאטו כשמוסיף בברכות שמונה עשרה וכי יהא רשאי לענות שם קדיש. וע"כ כתב בדברי חמודות כי טוב יותר לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה שעכשיו יכול אח"כ לענות קדיש וקדושה לכי"ע ואפי' בתוך התחנונים כיון שכבר אמר יהיו לרצון. וכ"כ בביאור הגר"א ע"ד הרמ"א, ועיין בשער הציון סק"ה והט"ז כ' נראה טוב ונכון לומר ב"פ יהיו לרצון, קודם אלקי נצור, ואחריו עיי"ש, וכן המג"א כ' בשם לחם חמודות והב"ח דטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם. ובעולת תמיד כתב: וב"ח ולחם חמודות פסקו להחמיר לומר מקודם יהיו לרצון, וכן ראוי לנהוג לכל בר דעת. ועיין בפמ"ג מש"ז סק"ב שכ' דהב"י חזר בו שהרי בסוף דבריו בב"י הביא דברי רבנו יונה שכ' דאין איסור לומר אלקי נצור קודם יהיו לרצון ובשו"ע פסק כדברי תשובת הרשב"א. עכ"ד. ונראה שאין זו חזרה, דמה שפסק השו"ע בסעי' א' דאין לענות קדיש בין י"ח ברכות ליהיו לרצון זו משום שסובר כדברי הדברי חמודות והגרמ"י שה"ש כלהפסיק בענית קדיש זה חמור יותר מאמירת תחנונים. ואה"נ לענין תחנונים כ' בסעי' ב' "דאין נכון" לומר תחנונים קודם יהיו לרצון אע"פ

הרה"ג רבי יצחק חיים שרנאגי שליט"א

רב קהילת תורה ותבונה רמת בית שמש, מרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

שלדברי ר"י אין איסור אבל הוא עצמו (רבנו יונה) כ' שכן נראה יותר נכון לומר יהיו לרצון מיד אחר י"ח ברכות. וא"כ דברי השו"ע ברורים, ועיין במ"ב סק"ז.

איזה ענייית מותר בתוך אלקי נצור

בתשובת הרשב"א הנ"ל שהביא הב"י כ': הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל ש"צ לסדר תפילתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה שאין חובה לומר בכל פעם, ואפי' לא קיצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכות של ק"ש אפי' באמצע דלא חמירי תחנונים כתפילה. וכ"פ בשו"ע סעי' א'.

ופי' מקצר ועולה, כ' המג"א (סק"א) דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחריו וכו', ואם אין שהות לפסוע יאמר יהיו לרצון מיד ויענה. עכ"ל.

והט"ז הקשה בלשון השו"ע מרישא לסיפא, שבתחילת הסעיף כ' אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי ומשמע שמותר לענות הכל, ובסיום כ' ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק"ש אפי' באמצע. וא"כ אין מותר לענות אלא מה שמותר בברכות קריאת שמע, ותירץ הט"ז דברישא מדובר כשאין רגיל לומר תחנונים אלא לפרקים ע"כ מפסיק כמו שירצה, ובסיפא מדובר ברגיל וע"כ מפסיק דוקא בברכות ק"ש. עכ"ד. עכ"פ לדידן שרגילים אנחנו באלקי נצור יוצא שאין לענות אלא מה שעונים בברכות ק"ש, וכ"כ הפמ"ג במש"ז.

ועיין בכך החיים (סק"א) שהביא בשם כמה אחורנים שחולקים על הט"ז במה שמחלק בין רגיל לאינו רגיל וסוברים שאין לחלק וגם בשאנו רגיל צריך להחמיר כמו ברגיל, ואח"כ הביא בשם כמה פוסקים שמקילים לענין עניית אמנים דברכות וכ' רק אמן של אחר תתקבל ויהא שלמא ועושה שלום וב"ש אין לענות משום שאינם אלא מנהג בעלמא, וכן ימלוך בקדושה יוכל לענות עיי"ש. וכ"כ בבן איש חי (ש"ר פ' יתרו אות כ"ב) שיוכל לענות לכל דבר קדושה ואפי' לאמנים דברכות. וכ"כ החיד"א בקשר גודל (סי' ט' אות י"א), וכן הסכים בס' אור לציון (ח"ב פ"ז אות ל"ד), וכ' שם הטעם דאע"פ שמרן הפלילו ויכול לענות לכל דבר, ויוכל אחר (עניות) מ"מ בתחנונים שאין ההפסק שם חמור כ"כ כיון שהוא אחר התפלה שפיר יש להקל להפסיק ולענות. אולם בס' יחוה דעת (ח"ה סי' י') האריך לדחות דברי הפוסקים הנ"ל והביא הרבה פוסקים שלא נטו מדברי תשובת הרשב"א הנ"ל ושאין להפסיק אלא כדין ברכות ק"ש. דהיינו בקדושה רק קדוש וברוך, וחמשה אמנים דקדיש, אבל לא אמנים דברכות כלל (אפי' אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה).

וע"כ נראה שיש לנהוג כדברי הרשב"א והשו"ע שכ' מקצר ועולה. וכ' ע"ז באור לציון הנ"ל "שע"י שפוסע נחשב שגומר תפילתו ויכול לענות לכל דבר, ויוכל אחר שענה להמשיך התפלה ושאר התחנונים אף שעקר רגליו, ואם אינו יכול לפסוע מעט לאחריו כגון שיש אחריו אדם שעדיין עומד באמצע תפילתו יעקור רגליו ע"י שיגיבהם למעלה ודי בכך.

ועיין במ"ב סק"ה שכ' שכל זמן שלא פסע הוי כעומד לפני המלך. וכ' עוד בסק"ו דאם אין לו שהות לפסוע וכו' טוב שיאמר עתה יהיו לרצון קודם שיענה עמהם.

בענין אמירת יהיו לרצון ע"י הש"צ בסיום החזרה

כ' הב"י בסי' כג) (סעי' ה-ו) בשם ספר אהל מועד שאין הש"צ פותח בשניה בה' שפתי תפתח ואינו משלים יהיו לרצון אמרי פי וכו'. וכ' ע"ז הב"י, ולענין מה שכתב שאינו פותח בשניה ד' שפתי תפתח בסו"ס ק"א כתבתי בשם כתבי מהרא"י (תרומת הדשן) שיש לו לומר ד' שפתי תפתח, ואפשר דכשם שסובר שפותח בד' שפתי תפתח סובר ג"כ שמשלים יהיו לרצון אמרי פי. וכתב בדרכי משה אבל אין נוהגין לומר יהיו לרצון אחר תפלת ש"צ בקול רם כמו שעושה כשמתפלל בלחש שאז פוסע לאחריו כמו כל יחיד. ובשו"ע (סי' קכ"ד סעי' ו') כתב כשיחזור ש"צ התפלה יאמר ג"כ ד' שפתי תפתח, והרמ"א כ' אבל אינו אומר בסוף התפלה יהיו לרצון (ד"ע וב"י בשם אהל מועד).

ועיין בכך החיים (שם סק"ל) שכ' שדעת מרן בב"י נראה דיש לומר בסוף התפלה יהיו לרצון, ומה שלא כ' בשו"ע משום שלא נזכר בהדיא בתה"ד, וכ' שכ"כ המאמר', וכן דייק גם מ"ם שער הכוונות שצריך הש"צ לאומרו אחר החזרה בקול רם. וכן הביא הרבה פוסקים דנכון לאומרו עיי"ש.

שלא יכולה לעמוד, וע"ע סוכה כ"ג ושם כ"ד א' ובהגר"א ר' שס"ג וצ"ע].

[ועי' בלבוש שכתב ע"ד השו"ע הנ"ל (צ"ב ב') ואל' יתפלל במקום שיש דבר המבטל כוונתו כו ואף כי עכשיו בעווונותינו מפני רוב הטרדות אין אנו מכוונים בתפילה מ"מ יזהר בכל מה דאפי' כדי לעורר כוונתו עכ"ל ומשמע דפליג על השו"ע, ואולם אפי' דאין כוונתו אלא לומר דאף השו"ע י"ל באו לוטמור לגמרי מזה אלא דאם לא אפי' לו כגון דבא מן הדרך או ביומא דרתח דמבואר בגמ' דאמוראי לא התפללו כלל בההוא יומא אגן אין אנו נזהרין בזה משום דאין אנו מכוונים כל כך התפילה וכמו"כ גבי מאן דנמצא בבית שיש בו שכר ולי"ש אלא שיתפלל שם וכנ"ל.

ולפי"ז אפי' ליישב דבאמת הטור ס"ל כדעת הלבוש הנ"ל ולפיכך פסק לההיא דבע"ח לענין שצריך להקפיד לא להתפלל אחוריהם דכל מה דאפי' עבדינן, ואע"פ דפסק לההוא דסי' צ"ח, דשם אין כוונתו אלא שלא יפסיד בתפילה בעבור זה, ובבע"ח ל"ש לכתוב דין זה שלא יפסיק בתפילה בשביל זה דפשיטא דדין חציצה מהקיר הוי לכתחילה בעלמא וכמש"כ הט"ז משא"כ ההיא דסי' צ"ח וכמבואר בעירובין ס"ה א'.

ו. והנה לענין חציצה בספסלים והשטענד"ר בביה"כ נבוכו הפוס' בהיתר זה, ובט"ז כתב דכל דהוי צורך התפילה לא חייץ, והמג"א דחי מהתנוס' דאף התיבה והארון צורך תפילה ואי לאו דהוו קביעי הוו חייצי'. והנה המג"א כתב דאין לומר דמאחר דאין הם רחבים ד' למטה יש להקל בזה דהא מטה בסתמא לא הוי רחב ד' ועכ"ז חייצי'.

ומו"ר דודי הגרב"צ זצוק"ל פסק [אול"צ] להקל היכא דרגיל להשתמש בה בתפילה זו דאז לא חייצי' הא לא"ה חייצי', והעולם נהגו להקל בזה [ואף המג"א לא בא להפר מנהג העולם אלא דכתב צ"ע מנין המנהג להקל בזה, ומנהגן ש"י ת"ח]. ונראה דלפשמנ"ת דלדעת השו"ע כל מה דיש לחוש לזה הוא משום מחיצה [דמשום חסרון כוונה לא חיש האידענא] א"כ כל דלא הוי מחיצה ליכא למיחש כלל ובהני שטנדרים ליכא רוחב ד' למטה ול"ה מחיצה, וראיית המג"א ממטה י"ל דהתם משום חסרון כוונה נגעו בה וכנ"ל.

ועוד יש לדון ד"קביעי" נחשב כל שמקומו הקבוע הוא בביה"כ ואף דמטלטל הוא מ"מ כל דהמקום ודאי מיועד לשיבת בנ"א אין לך קבוע גדול מזה משא"כ במטה מאחר דמטלטלת נמצא דאין המקום שנמצאת עליה מיועד לה אלא לתשמישים אחרים ולפיכך חוצצת.

וכשנ"ת נהגו ישראל להקל בזה ולפנ"ד ברור הטעם בזה ואף הרוצה להחמיר נראה דבציבור בודאי אין להחמיר בזה וכשנ"ת לעיל.

^[1] ומ"מ בעיקר דברי הרמב"ם בתשובה ע"ש בפמ"ג דס"ל דלא פסקו השו"ע למעשה

^[2] היינו דאין החציצה טעם בפ"ע אלא איכאפה הוי דאחר דאית לן גדר ודאי תיקון המקום מחצי ומשום כוונה הוי דומיא דקרברן ע"כ

הערות והארות

<div></div>
<p>הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצללה"ה</p>

ש"ץ שלא התפלל תפלת לחש אם יאמר ענינו בש"ת בתפלת קר"ר (בתענית יחיד)
סימן קכ"ד סעיף ב' ונמצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעמוד לפני התיבה לאלתר, יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור ואינו צריך לחזור ולהתפלל בלחש.
אם הש"ץ הזה מתענה, אם יאמר ענינו בשומע תפלה (בתענית יחיד) בקול רם, עי' שכנה"ג סימן תקס"ח בהגהות ב"י אות ב' וג' (בסוף אות ב' נראה שנוטה שיאמר אך באות ג' כנראה מסיים בצ"ע - וגם למאי שסיים אח"כ במה שדקדק מדברי הרשב"א מ"מ אכתי יתכן שדסיפקו דלמלא תענית יחיד גרע. נשאר במקומו עי"ש).
באה זנוהגים בשעה ד"ד שהש"ץ מתפלל קר"ר רק עד אחר הקל הקדוש
בבאור הלכה ד"ה בלחש. ואולי טעם המנהג משום דברוב נוהגין הצבור להמתין עד שיסיים הש"ץ הקל הקדוש, וקשה להם להשיגו אח"כ לומר שומע תפלה ומודים בשוה, וא"כ מה תועלת יהיה אם תפלי בקול.
מתוך דברי תומדות בפ"ד דברכות סימן ג' ס"ק ט"ו משמע דגם בכהאי גוונא, שהקהל מתחילין לאחר הקל הקדוש (היינו כשאין השעה דחוקה כ"כ, שלא יתחילו הציבור, רק לאחר שאמר הש"ץ הקל הקדוש - מ"ב ס"ק ח) אם שי מי שיענה אמן סייים בקול רם ואם לאו יסיים בלחש - ומסתמא גם לזה יסיפק אחד שיענה אמן.
עניית ב"ה וב"ש כששומע ברכה שייד"ח
סעיף ה' מ"ב ס"ק כ"ה אם שומע ברכה שחיב בו וכו' אין לענות ברוך הוא וברוך שמו.
עיין בספר מגן האהל על המטה אפרים סימן תקפ"ה ס"ק ח' בהג"ה בשבולי העמוד מש"כ בזה פלוגתת האחרונים.
טומאה דרבנן כשהש"ץ כהן
סימן קכ"ו סעיף ב' משנ"ב ס"ק י"א ש"ץ שהוא כהן ובאמצע התפלה נודע שמת א' בבתים הסמוכים אם אפשר לסתום הפתחים והחללוט של ביה"ח או של בית שהמת שם, ואעפ"י שיש עוד טומאה דרבנן א"צ להודיע להש"ץ וכו'.
עי' לקמן סימן קל"ח ס"ק ח'. וגם כאן צ"ל דאיירי שהביהכ"ס הוא חיצון ובית המת הוא פנימי. דאם להיפך וביהכ"נ הוא פנימי א"כ אין כאן שום טומאה אם סתמו כל הפתחים וחללוט.

<div></div>
<p>ההבדל בין יחיד המתפלל בביתו למתפלל עם הצבור לענין ההמתנה לאחר שפסע</p>
<p>השו"ע בסימן קכ"ג סעיף ב' מביא דין המתנה לאחר ג' פסיעות, וכתב ע"ז הרמ"א וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור זה קודם שיחזור למקומו, ובמשנ"ב בסק"א הביא דהב"ח פליג ע"ז וס"ל דאם יחיד המתפלל יחיד בביתו ימתין כשיעור שיגיע ש"ץ לקדושה או עכ"פ שיתחיל ש"ץ תפלתו. חזו"ן מדבריהם דלכו"ע גם ביחיד המתפלל איכא דין להמתין רק נחלקו בשיעור הזמן. אבל ברמב"ם נראה דס"ל דאין דין להמתין כלל ביחיד דו"ל בהלכות תפלה פ"ה ה"י וכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו וכו' ולא הזכיר כלל להמתין, ואילו בפ"ט שהביא שם תפלת הציבור כתב בה"ב: וכל שיגמור תפלתו מן הציבור יפסיע שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד במקום שהגיע אליו בעת שפסע. ובה"ח: וכיון שהגיע ש"צ לקדושה יש רשות לכל אחד ואחד לחזור למקום שעמד בו בתפלה וכו' ומדהשמיט כ"ז משמע דס"ל דכל דין זה הוא רק בתפלת ציבור, ונראה מקורו מדברי הר"ף בסוף פרק אין עומדין וז"ל, ומשמיה דרב מרדכי אמרו כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו ההם איבעיא ליה למיקם, משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלל ששב על קיא אלא מביעיה ליה למיקם הותם עד דפתח ש"צ ודעתה ש"צ הדד לדוכתיה, ואיכא מאן דאמר עד דמטי ש"צ לקדושה עכ"ל. חזו"ן דהביא הר"ף על תפלת ציבור בלבד שכתב עד דפתח ש"צ וכו' עד דמטי ש"צ וכו', ובעצם גם בשו"ע הנוסח הוא כדברי הר"ף ורק ברמ"א הוסיף גם דין יחיד, ויל"ע דהרי הסבירא בהמתנה זו היא שלא יהא ככלל שב על קיאו כמבואר בגמ' ביומא וכמו שהר"ף בעצמו הביא וא"כ מה ההבדל בין יחיד למתפלל בציבור ס"ס היו ככלל השב על קיאו וצ"ע, ואולי הביאור הוא דלמדו הר"ף והרמב"ם דכל הטענה היא גם דין יחיד, ויל"ע דהרי שחזור בתפלת תפלה שעכשיו עזב ומיד חוזר ובציבור שמתפללים שם שייך ע"ז שם מקום תפלה משא"כ ביחיד שהתפלל והלך אין לזה שם מקום תפלה ולכן יכול לחזור מיד שלא נקרא שחזור למקום תפלה וצ"ע.</p>
<p>אברהם מרדכי אונגלד – תל ציון</p>

<div></div>
<p>אמירת "שלוש רב" בשחרית</p>
<p>א. כ' הרמ"א (ס"ס קכ"ז) ונהגו לומר בשחרית" שים שלום" וכן כ"ז שאומר אלקינו אבל בלא"ה מתחילין שלום רב עכ"ל. ויל"ע במי שאה"ר כשהתחיל והש"ץ התחיל חזרתו התפילה ועומד סמוך לקדושה והוא עומד ב"שים שלום" ועכשיו אם יאמר "שים שלום" לא יסיפק לומר קדושה עם הציבור אבל אם יאמר "שלוש רב" יסיפק האם רשא לישנות משים שלום לשלום רב, או"ד חשיב משנה ממטבע התפילה שקבעו זכמים בשחרית.</p>
<p>ומצאתי שהאדרת בספרו תפילת דוד כבר נסתפק בזה והביא בשם אביו דמותר לישנות. [וכתב שם עוד, ומרוב הימים אינני זוכר אם כתב כן גם לענין ברכו וגם לכל האמנים או רק לקדושה וכ"ש לקדיש עי"ש]. ובחזו"א בדינים והנהגות (פ"ד כ"ג) השיב שאין לשנות מטבע התפילה. [מיהו אכתי יל"ע לנוהגים כהאר"י להתפלל תמיד שים שלום, או רק במנחה, האם דינו כשחרית או שיש להקל כיון שס"ס במנחה דעת הרמ"א לומר שלום רב].</p>
<p>ונהג מהבה"ל (שם ד"ה אבל) נראה להוכיח דאין לישנות דכ דאם נזכר בשחרית כשהתחילה שלום רב קודם שאמר בא"י אפשר דיחזור ויאמר שים שלום אבל להיפך אם אמר במערב א"צ לחזור דכי משום שהוסיף מגרע גרע עכ"ד ומשמע קצת הדצד לחזור הוא משום דמשנה ממטבע התפילה שקבעו חז"ל לשחרית ודו"ק.</p>

מיהו יל"ע אליבא דהאדר"ת מה יהיה הדין בעשי"ת שמוסיפים בספר חיים וכו' ואם יצטרך לאומרו לא יסיפק קדושה האם מותר לדלגו כיון דהדין הוא דאם שכח אינו חוזר, ומסתבר טפי דבכה"ג גם האד"ת יודה דאין לדלג לכתחילה על שום חלק מסדר התפילה ול"ד לשלום רב דס"ס אמר תפילה שקבעו חז"ל למנחה ודו"ק.

ב. בא"ד כ' הרמ"א ויש מתחילין שים שלום במנחה של שבת והואיל וכתוב ביה באור פניך נתת לנו שהיא התורה שקורין במנחה בשבת עכ"ד ובמ"ב (סק"ב) מבואר דעיקר הטעם שאומרים במנחה בת"צ הוא משום נ"כ ולא משום קה"ת, ולכן יחיד המתענה אומר שלום רב עכ"ד, ומ"מ במנחה גדולה בת"צ לנוהגים שלא נושאים כפיים במנחה גדולה מ"מ אומרים שים שלום לפי שאומרים או"א וכמו"כ יש קה"ת ומסתבר דגם אם שכח הש"ץ ולא אמר או"א דבדיעבד אין מחזירין אותו כמבואר במ"ב (סק"ז) מ"מ ימשיך ויאמר שים שלום משום קה"ת דלא גרע ממנחה בשבת, עוד נראה דהמתפלל מנחה בשבת ביחידות יאמר שים שלום דאע"פ שלא שמע קה"ת מ"מ כבר תיקנו כך נוסח התפילה ואין לשנות, ואולי מה"ט נמי יחיד המתפלל מנחה של ת"צ ביחידות שג"כ יכול לומר שים שלום אע"פ שלא שמע ברכת כהנים דדינו כשחרית כשמתפלל ביחידות ודו"ק.

כ' הרמ"א סי קכ"ה ויש לישא העינים למרום בשעה שאומרים קדושה וכן מנענעים גופו ונושאין אותו מן הארץ.

כ"כ המ"ב (סק"ז) בשם השל"ה שקבלה בידו שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלך כמו בקדוש, ומקורו בתנחומא ומנהג ישראל תורה היא עי"ש. ומסתמית המ"ב וכן בשאר האחרונים לא נמצא מקור למה שחדשים מקורב באו להניע הראש לצדדים בשעה שאומרים וקרא זה אל זה דאין לזה משמעות בפר וכן שמעתי מהגר"ח קנייבסקי שליט"א ועוד ת"ח שאין לזה מקור נאמן. וכן לא ראיתי לגדולי ישראל שנהגו בכך.

<div></div>
<p>לכוין רגליו בקדושה עד אחר אמן דחקל הקדוש</p>
<p>כ' המ"ב (שם סק"ט) כ' שמהר"ל לא היה מדבר מתחילת הקדושה עד אחר אמן דחקל הקדוש (א"ר) עכ"ל יש להסתפק האם יש ראייה מלשון זה דצריך לכוין רגליו עד סיום הקל הקדוש, דהא אפי' לענין אמירת "ימלך" יש מהאחרונים הסוברים דאין מעיקר הקדושה, כמבואר במ"ב (סק"א) והכריע כמותם לעיל (סי י"ו ס"ק י"ז) לענין שלא להפסיק באמצע הפסוק עבור אמירת ימלך יע"ש ומ"מ מצינו דאמן שאחר ברכת הקל הקדוש עונה משום דיש לו דין קדושה יע"ש.</p>
<p>ואמנם בא"ד ובמקו"ח לחו"י הוכיחו מדברי המהר"ל הללו דטוב לכוין רגליו עד לאחר הקל הקדוש עי"ש, ועכ"פ בודאי שאין לשבת קודם ענייית אמן.</p>

<div></div>
<p>טעה ואמר "מודים דרבנן" במקום "מודים"</p>
<p>כ' השו"ע (סי קכ"ז) כשיגיע ש"ץ ל"מודים" וכו' ואומרים מודים אחנו כן מעשה בש"ץ שטעה ואמר "מודים דרבנן" יחד עם הציבור ונזכר לקח שהתחיל ועל כולם האם יצא בזה יד"ח מודים בדביעבד ונ"מ להחזירו לכתחילה לראש מודים או משום טירחא דציבורא א"צ לחזור, והנה בשו"ת מהרש"א אפלאנדיי (ח"ב סי ב') כב דיחיד שטעה וכבר סיים ברכת וכל החיים יצא יד"ח וכ"פ בשו"ת באר משה, ובהליכות שלמה ובשו"ת לבבות אפרים העלה מטעם זה דה"ה ש"ץ שטעה יצא יד"ח אבל בשו"ת כדורי מרדכי (סי י') נשאר בצ"ע אם יצא יד"ח, ולכאור אם נזכר קודם שהתחיל ועל כולם או קודם וכל החיים לכאור יצטרך לחזור, ויש ללמוד כן משנ"ב הבה"ל (סי קכ"ז ד"ה אומר) דש"י שטעה ולא אמר או"א ברכנו וכו' אם נזכר קודם שאמר ברוך אתה ה' יחזור דלא נזכרנו ומי כמור יע"ש א"כ מעתה כ"ש שיש לחזור לתחילת מודיסיכח ס"ס שינה מנוסח הקבוע שהניח המ"ב דברא בצ"ע מחמת דברי המג"א (סי ק"יד סק"ד) דבלא הזכיר טל בימות אין מחזירין אותות אפי' לא סיים הברכה ולא משום דהתם אין חיוב כלל לאומרו משא"כ אמירת מודים (ועד לזה הוא ממש"כ הבה"ל (שם) לענין טעה ואמר שלום רב בשחרית דאפשר דצריך לחזור לומר שים שלום ועצ"ב.</p>

<div></div>
<p>אברהם שקלאר</p>

הערה במה שנספס דאם אין תשעה מכוונים קרוב להיות ברכות החזן לבטלה
<p>בסי קכ"ד ס"ד כתב המחבר כשש"ץ חוזר התפלה הקהל יש להם תשוקו ולכוון לברכות שמברך החזן ולענות אמן, ואם אין תשעה מכוונים לברכותיו קרוב לחזרת ברכותיו לבטלה. וצ"ע ממשי"ב בסי י"ה סעיף ו' שמצטרף אחד מהעשרה שמתפלל, ובמ"ב הביא ד"א שהעיקר שישאר רוב ואפילו יטן מצטרף, ובאשי ישראל הביא דיש מיישבים שכל זה איירי רק לענין קדושה וקדיש ולא לענין חזרת הש"ץ, והוא דוחק דמשמעות המחבר לכל גוונ, גם לשון המ"ב דאם איירי לענין תפלה ולא כתב לענין דבר שבקדושה, ובעצם הדין דקרוב שיאה ברכותיו לבטלה יש לדון במגן מצומצם שיודע בביור שאין עשרה מכוונים אם מותר להיות חזן. ומש"כ שם המ"ב ס"ק י"ט שיעשה שש"ץ שאם לא יענו אמן יהא נדב. יש להסתפק משמעת שכונותו רק כשיש לו ספק ולא כשיודע בודאי שלא יענו לו. שהרי לא עבדין לכתחילה נדבה. ועוד יש לדון בשבת או במוסף שאין קרבן נדבה שאין עצה של המ"ב מה יעשה. אח"כ מצאתי להדרישה שכתב וז"ל, קרוב בעיני להיות ברכת שלי ציבור לבטלה כתב ב"י קרוב אבל לא ממש כי כבר תלעיל ריש סי' דאם התחיל בעשרה ואפילו יצאו קצתן הש"ץ גומר, גם נתבאר בב"י שם בד"ה כתב הג"מ דאפילו קצת ישינים או מספרים שמועות אפי"ה הש"ץ מתפלל וגומר תפלתו. אי"כ י"ל ולהקל שמסתמא דהאי תחילת התפלה הקשיבו ואז לא גרע מדין מקצתן.</p>

<div></div>
<p>בדעת הרש"י בכריעות דעושה שלום</p>
<p>בשו"ע סי קכ"ג ס"א כתב ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע קודם שיוקפו כשיאמר עושה שלום במרומי הופך פניו לצד שמאלו, ע"כ משמע דהכל עושה בכריעה אחת, וכו"ה דעת הרמב"ם פ"ה מתפלה ה"י, אך בבן איש חי ס"פ בשלח כ' משם סדור הרש"ש דבעודו כורע יפסע הג' פסיעות ויפנה לכתובת שמאל ויאמר עושה שלום במרומי ויוקפו ויפנה לימינו ויכרע קצת ע"כ. משמע דין הפניה לשמאל יעשה באותה הכריעה עם הג' פסיעות ואח"כ יוקפו ויעשה כריעה לימין וזקיפה, כריעה לפניו וזקיפה. נמצאו ג' כריעות וזקיפות, מיהו בכה"ח סק"ז הביא דין סדור הרש"ש באופן אחר, דאחר שפוסע ג"פ לאחוריו בכריעה אחת, יפנה לשמאלו ויכרע ויאמר עושה שלום במרומי ויוקפו וכו' משמע דכריעה אחת קאי אג"פ ואח"כ יפנה לשמאלו ושוב יכרע. ונמצאו ד' כריעות וזקיפות ומתאים זה עם לשון זוה"ק שהובא שם דיש כריעה וזקיפה לימין וכריעה וזקיפה לשמאל. ולא שממשיך</p>

<div></div>
<p>הכריעה מן הפסיעות ואולי מ"ש ויכרע כוונתו וימשיך לכרוע וצ"ע. איראל חיון – ביתר עילית</p>

<div></div>
<p>בענין כונת אמן דמג"א ומחיה המתים</p>
<p>סימן קכ"ד סעיף ו' בה"ל ד"ה ובכונה. ע"ד השו"ע שכתב דכונת אמן הוא אמת היא הברכה שבדרך המברך ואני מאמין בזה. וכתב הב"ח דברכות האמצעיות יכוין עוד שכך יתאמת לעינינו וימלא משאלותינו ששאלנו ממנו. ובביאור הלכה מדויק בדברי המג"א שמביא דברי הב"ח ושינה לשונו, שכתב המג"א ע"ד השו"ע וז"ל וזהו בברכת הודאה כגון ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל וכה"ג אבל בתפלה צריך שיכוין אמת היא וגם אני מתפלל שיה"ר וכו' עכ"ל. ומהו שלא הזכיר ג' ראשונות ורק ברכת הודאה רוצה לומר בבה"ל דהמג"א חולק על הב"ח וסובר דגם בראשונות מגן אברהם ומחיה המתים צריך לכוין שיתקיים במהרה, ונשאר בצ"ע למעשה, וצ"ב אי דהא המג"א שכתב וזהו בברכות הודאה לא קאי אשמו"ע, דהא כתב כגון ב"ש וישתבח, וגם הם הרי ברכות השבח, וע"כ מה שכתב ברכת הודאה, אין כוונתו בדוקא הודאה. ורק הב"ח שדבר בגוגע לשמו"ע הזכיר אמצעיות, והמג"א שמדבר בגוגע לברכות בכללותן לא כתב אמצעיות.</p>
<p>עוד קשה איך אפ"ל כן בדברי המג"א שהזכיר ברכת גאל ישראל יחד עם ברכת ההודאה ושם הרי גם י"ל שיכוין יה"ר שיהי בקרוב מה שאמר המברך קומה בעזרת ישראל, ופדה כנאומך וכו', רק צ"ל דכיון דעיקר הברכה היא שבח והודאה על גאולת מצרים, א"כ האמן הוא על השבח שהוא עיקר הברכה, וא"כ כ"ש ברכת מגן אברהם וברכת מחיה המתים שכולה שבח.</p>
<p>ובכלל צ"ב דכשיש בקשה בברכה שייך לומר בכונת האמן על אמיתת הדברים ועל הבקשה שיה"ר שיקיים במהרה בקשת המברך, שזה הרי המשמעות של אמן, האמנת דברים, ומה שייך לומר שיכוין העונה באמן לבקשה על דבר שהמברך לא אמרו רק לשבת, וצ"ב.</p>

<div></div>
<p>יצחק זאב טוקר - רוממה</p>

בדין יאה שמי רבא וכו'
<p>תוס' ברכות ג' ד"ה ועונים יאה שמי הגדול מבורך מביא פירושו של המחזור ויטרי וז"ל, שזו תפלה שאנו מתפללין שימלא שמו דכתיב כי די על כס ג-ה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה ודעו של עמלק ופירושו כן יאה שמיה"ש שם י-ה רבא כלומר שאנו מתפללין שיאה שמו גדול ושלם, ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת עכ"ל, ומלשון הגמ' יאה שמי הגדול מבורך מוכיחים שאין הפירוש כן אלא שזה הכל תפלה אחת שיאה שמו שהוא גדול מבורך.</p>
<p>אמנם מחזור ויטרי המודפס מחדש מבואר שאין כוונתו לומר כמש"כ הותוס' בשמו, אלא ששמו הגדול היינו שם י-ה וצ"ו מתפללים שיהי מברך דהיינו שיהי השם י-ה שלם. ועי' שם איך אפשר שהשם י-ה אע"ג שאינו שלם כמו שכתבו הותוס' נקרא שמו הגדול.</p>

<div></div>
<p>בדין שומע כעונה</p>
<p>מפורסם המחלוקת בין הבית הלוי והחזו"א לענין שומע כעונה (מובאים בקה"י על ברכות סי' י"ג) שלדעת הבית הלוי כהן אחד אינו מוציא את שאר הכהנים די ברכת כהנים משום דבעינן קול רם ועינינו של הכהן השומע אינו נשמע להעם ואינו עדיף מלומר בפה אבל בלחש שמו גדול, ונמצא שישנו הקה"י שלדעתו השמיעה עצמה היא כאחד ממני הדיבור.</p>
<p>אמנם דעת החזו"א היא שענין שומע כעונה הוא שיוצא יד"ח בקיום המצוה שעושה חבירו שהמעשה של חבירו פוטרתו. ולפ"ז אפשר שגם בברכת כהנים יוצא בשמיעה מכח חבירו דהא איכא קול רם של חבירו והוא יוצא יד"ח ונשאר בצ"ע.</p>
<p>אמנם לכאורה ה' אפשר לתלות מחלוקתם בב' דעות המובאות בב"י ריש סי' קכ"ז. שדעת הר' שרירא ור' הא"י (מובאות בטור) היא שיחיד שיוצא ע"י התפלה של הש"ץ צריך לכוין מה שאומרים הש"ץ כאדם המתפלל לעצמו, ומוסיף הב"י שגם צריך שלא לשוח וכן לפסוע ג' פסיעות משום שהשמיעה הזו עולה לו במקום תפלה. ולכאורה זה דקעת הבית הלוי שבזה ששומע הוא כאילו עונה כל מלה אבל זה עדיין לא פתר אחדו מהפסוקים והכריעות.</p>
<p>אח"כ מביא את הארחות חיים שמביא הר"ף אבן גיאת שאומר שהש"ץ כשם שפוטרם מהתפלות פוטר מהפסיעות. וזה לכאורה הוא כהחזו"א שהשומע משתתף במצוה שמקיים המעשה.</p>
<p>והב"י והד"ם שם נוטים לפסוק כהדעה קמייתא וכן נפסק בשו"ע שחיוב לפסוע אמנם אפשר לומר שכאן גם החזו"א מודה וסובר שבעינן לפסוע. משום שהדין של שומע כעונה נאמר על מצוות של אמירה שע"י שחבירו משמיע את דיבורי המצוה אז השומע בה ששומע מצטרף יחד איתו ומקיים את המצוה אבל זה רק למה שנוגע לאמירות לבד. ולכן מי שיוצא ידי חובת הלל בסוכות ע"י הש"ץ דהאי שאינו יוצא בנענועים של הש"ץ, אלא שאפשר לחלק ולומר שהיות שהפסיעות הם חלק של התפלה עצמה וכן ה"י יכול לצאת בפסיעותיו של המשמיע וצ"ע.</p>

<div></div>
<p>בפירוש מלת ברוך וכוונת העונה אמן</p>
<p>סי' קכ"ד מ"ב סקכ"ד. בספר נפש החיים שער ב' פ"ב כתוב וז"ל והענין כי מלת ברוך אינו לשון תהילה ושבח וכו' אבל האמת כי ברוך פירושו לשון תוספת ורוביו עכ"ל, ובהמשך שם מבואר שהכוונה היא להמשיך תוספת ורוביו ברכה מעצמות ית' - דהיינו ממקור החיים - אל כל העולמות (עי' שם בסוף פ"ד).</p>
<p>באופן שכשאומרים ברוך אתה ד' אין אומרים שבח אלא בקשה, ויש מקום לומר שהבקשה היא ביחס אל סוף הברכה שמברכים דהיינו כשאומרים ברוך אתה ד' חונן הדעת אנתנו במקשים שיהי תוספת שפע ממקור החיים שיתגלה ית' יותר בעולם כחונן הדעת.</p>
<p>אמנם מדברי המ"ב סי קכ"ד סקכ"ד אינו משמע כן וז"ל. עיין בח"א וכו' שכתב דיכוין בענייני אמן גם על מה שאמר המברך ברוך אתה ד', דהיינו שאמר הש"ץ ברוך אתה ד' מגן אברהם יכוין העונה את האמן שיהי מבורך שם ד' שהיה מגן אברהם וכה"ג בכל הברכות עכ"ל, ואם הכוונה של ברוך אתה ד' היה כנ"ל ה' לו לפרש דברי הח"א שיכוין שיהי תוספת ורוביו בגילוי ית' כמגן אברהם.</p>
<p>אלא משמע מהמ"ב שהבקשה ברוך אתה ד' אינה קשורה לסוף הברכה אלא היא עומדת בפני עצמה שיהי מבורך היינו שיהי תוספת ורוביו ברכה (אור עליון וקדושה) מעצמותו אל גליוו באופן כללי ומסיימים שהוא מגן אברהם.</p>
<p>מה שצ"ע הוא הבה"ל שם ד"ה ובכונה שיכוין וכו' שמביא שאחד מהכוונות של המלה אמן היא שיקיים הדבר מהרה. ודן שם האם שייך אותה כוונה בג' ברכות ראשונות של שמר"ע שאינם בקשות אלא שבח, ומסיים שודאי שבברכת אתה קדוש וכו' לא שייך. וצ"ע עפ"י הנה"ח ה"ל שברוך אתה ד' הוא בקשה כנ"ל למה א"א לכוין בענייית אמן</p>

<div></div>
<p>אברני ורבני הכוללים</p>
<p>"אלינא דהלכתא"</p>
<p>שיקיים הדבר מהרה בפרט לפי הח"א המובא במ"ב ה"ל. יום טוב שעיר - רוממה</p>

<div></div>
<p>בדין שומע כעונה בחלק מהברכה</p>
<p>סי' קכ"ד י', מי ששכח ולא אמר יעלה ויבוא ברו"ח או בחוה"מ או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו יכוין דעתו וישמע מש"ץ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק ולא ישית ובמשנ"ב ס"ק מ"א, עיין בספר ברכי יוסף דמסיק שלא יאמר אז מודים דרבנן אלא יכוין לשמוע מש"ץ המודים שהוא אומר, והאידנא שנוהגים איזה חונים לומר המודים בתחילתו בלחש לא יוכל לצאת תפלתו עי"י הש"ץ, עכ"ל, וכתב בשעה"צ ס"ק מ"ז בזה"ל, ואפשר דיאמר אלו התיבות בלחש בפני עצמו דומיא דמקיל הפמ"ג לענין מגילה לומר בעצמו איזה תיבות בע"פ בלחש שלא שמע אותן מפי הש"ץ, עכ"ל חזו"ן מדברים אלו דשפיר יוצא יד"ח בברכה שחלקה שומע מחבירו וחלקה אומרה בעצמו, מדין שומע כעונה, ותלמי פלוגתא דרע"א והחזו"א, רע"א (בחדושינו ברכות כ'. ובשו"ת קמא ז') ס"ל דשפיר יד"ח בכה"ג, אך החזו"א (אור"ח כ"ט) ס"ל דלא יד"ח בכה"ג עי"ש. [נשורש פלוגתתם אפשר דתלמי בגד דין שומע כעונה, דהחזו"א לטעמיה קאזיל דנתחדש דיוצא יד"ח בשמיעתו את חבירו ולא נחשב שאומר ממש את הברכה בפיו, וע"כ צ"ן דבחיוב בשמיעה וחציה באמירה דינים שונים זמ"ז לחלוטין הם ל"ש שיצא יד"ח על ידם בברכה אחת, אך רע"א יסבור כהבית-הלוי דנתחדש בדין שומע כעונה דהשמיעה ממני הדיבור היא וחשיב שאומר בפיו, א"כ מ"ל אמר בפיו מ"ל אמר עי"י שמיעתן].</p>

השעה"צ כאן דס"ל כרע"א, לשיטתו קאזיל דפסק כוותיה בכמה דוכתי, יעוי' בסימן קפ"ג ס"ק כ'ו דפסק דאם שחו המסובין באמצע ברכהמ"ז ולא אמר המברך את הברכה, יאמרו בעצמם שאר הברכה ממוקם שפסקו לשמוע את המברך, ויעוי' עוד בביה"ל ד"ה דאינקט דהביא דברי רעק"א, ומה שכתב כאן בלשון "ואפשר" הוא חלות מ"ש שם בבה"ל ע"ד רע"א ד"דחוקק לחלק הברכות לחצאין, הרי דאף דס"ל כותיה עיקר הדין מ"מ לכתחילה אין לסמוך ע"ז. ויעוי' עוד בסימן קט"ו לענין כוונה בברכת אבות דכשעומד באמצע תפלתו ונזכר שלא כיון באבות כתב הבה"ל שם (בד"ה והאידנא) דיכוין וישמע מהש"ץ, ואף דבכך תהא תפלתו חציה באמירה וחציה בשמיעה, מ"מ כדי לינצל מברכה לבטלה יש לסמוך על רע"א, ויש לציון בזה הא דפסק השו"ע סי קל"ח ס"כ לענין ברכת כהנים דאם הש"ץ כהן יסיים המקריא ברכת שים שלום וכוין הש"ץ לשמוע ממנו, וגם כה"ג א תמצא תפלתו חציה בשמיעה וחציה באמירה, ובמשנ"ב שם ס"ק פ"א בשם האחרונים דעדיף לא לעשות כן, עי"ש, ושמה מחמת מה דס"ל דאין לכתחילה לעשות כן. (אמנם בעיקר הדבר יל"ד האם ברכות ישנו הדין ששומע כעונה לחצאין, ואף את תפלה אחת, ואכמ"ל).

ובסי' קפ"ו לענין אם נשים מוציאות אנשים בברכהמ"ז נקטשה הבה"ל בד"ה ומוציאות, דאף דחיובן מדאורייתא מ"מ הא לא אומרות ברית ותורה והיאך מוציאות, וכתב דמיירי כגון שאמרו הנשים ברית ותורה אע"ג דאין צריכות לומר, ורע"א בברכות כ' כתב מחמת קושיא זו דיאמרו האנשים עצמם תיבות אלו, דהוי שומע כעונה לחצאין, ויוצאים כך, והא דלא כ"כ הבה"ל הוא כנ"ל דעדיפא ליה באופן אחר, אמנם ילה"ע דהחזו"א סי' כ"ח סק"ז הרבה לתמוה ע"ד הבה"ל אלו דכיון שאינם חייבות לומר תיבות אלא כשמוציאות אחרים יד"ח. ועי"ש שדנחק בזה, ונמצא לטעמיה קאזיל דלא ס"ל כרע"א, ג' ולית היא עצה אחריתא, אך המשנ"ב דבעיקר הדין פוסק כרע"א אמאי נדחק, ונראה לבאר הענין, בהקדם קושיותיו דהחזו"א על עיקר דינו דרע"א מהא דפסק השו"ע בסי' קצ"ד לענין ברכהמ"ז, ד"לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע את חובת התיבות אלא ברכה אחת וצחקק אחרים", עי"ש. הרי להדיא דלא כרע"א דלא מהני שומע כעונה לחצאין באותה ברכה, והקה"י (ברכות י"א) יצא לחדש בדעת רע"א דיסוד דין שומע כעונה שייך רק כ"ששם ברכה" על מה שמברך המוציא, וא"כ כשמברך ברכה שלמה ד"ד ברכה כלא תדבינות אלו מעכבות, אי נימא דכלפי היוצא בעינן "שם ברכה" לא יצאו בהא יד"ח מדין שומע כעונה, וי"ל דבהא נחלקו המ"ב ורע"א, דתרווייהו ס"ל דמהני שומע כעונה בחגי ברכה אך פליגי במהות "שם הברכה" דבעינן לדין זה, דרע"א ס"ל דעולמות סגי בהא כלפי המברך עצמו, וכיון דכלפי הנשים הוא ברכה מעליא, סגי בהא אך המ"ב ס"ל דבעינן זה כלפי היוצא יד"ח, וא"כ אפי' האנשים ליתא ברכה ול"ש דין שומע כעונה בהא, ומשום הכי הצריך המ"ב דהנשים עצמן יאמרו ברית ותורה דליכא בהא חסרון ד"שם ברכה" ונמי לא הוי "שומע כעונה לחצאין", ודו"ק.

<div></div>
<p>מרדכי ברגר - אלעד</p>

בענין סדר פסיעות שאחר שמר"ע
<p>ברצוני לעמוד בענין סדר ג' פסיעות שאחר שמר"ע, הנה המ"ב סימן קכג ס"ק י' כתב שפסיעת ברגל שמאל פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוין, ומקור הדברים הם בחז"א ובבר"י שכתבו כן בשם הארחות חיים, אך המעין בפנים יראה שהארחות חיים כתב שמצא כן בספר של ידע מי מחבריו והנה באותו ספר כתוב הנשים הוא ברכה מעליא, סעי' בהא אך המ"ב ס"ל דבעינן זה כלפי היוצא יד"ח, וא"כ אפי' האנשים ליתא ברכה ול"ש דין שומע כעונה בהא, ומשום הכי הצריך המ"ב דהנשים עצמן יאמרו ברית ותורה דליכא בהא חסרון ד"שם ברכה" ונמי לא הוי "שומע כעונה לחצאין", ודו"ק.</p>

<div></div>
<p>בדין שומע כעונה בחלק מהברכה</p>
<p>ברצוני לעמוד בענין סדר ג' פסיעות שאחר שמר"ע, הנה המ"ב סימן קכג ס"ק י' כתב שפסיעת ברגל שמאל פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוין, ומקור הדברים הם בחז"א ובבר"י שכתבו כן בשם הארחות חיים, אך המעין בפנים יראה שהארחות חיים כתב שמצא כן בספר של ידע מי מחבריו והנה באותו ספר כתוב הנשים הוא ברכה מעליא, סעי' בהא אך המ"ב ס"ל דבעינן זה כלפי היוצא יד"ח, וא"כ אפי' האנ</p>

שיכולים להשקיע השקעה גדולה בתפלה ולבסוף בחוסר זהירות מפסידים הרבה ממעלתה.

בברכת התורה על גיליונכם שעוזר רבות בבירור הלכות ת.ט.ק - בירת עלית

גב. אשמח מאוד אם תפרסמו את דעתו של ראש הישיבה מרא דחכמת הרו בענין זה.

בענין שיעור ה"דרך" שיתחייב לומר תפלת הדרך

הנה איתא בשו"ע סי' ק"י ס"ז: ואין לאומרה אלא א"כ יש לו לילך פרסה, אבל פחות מפרסה לא יחתום בדרך, ובמ"ב שם סק"ל הביא הטעם בזה דפחות מפרסה בקרוב לעיר אינומקום סכנה מן הסתם, אם לא שמוחזק מן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לברך תה"ל בכל גונו, עכ"ל.

ומשום טעם זה סיים שם השו"ע דאפילו בנוסע מרחק כמה פרסאות "ואם שכח מלאמרה יאמר אותה כ"ז שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא בריכה" עכ"ל, והיינו כ"יל דכיוון דכבר אינו במקום סכנה משום שכבר הגיע תוך פרסה לעיר שרוצה ללון בה משר"ה יאמר אותה בלא ברכה.

ולכאורה לפי"ז הי צריך להיות הדין דלעולם לא יוכל לומר תפלת הדרך בברכה בנוסע מעיר לעיר אחרת רק באופן שיש מרחק יותר מב' פרסאות בין עיר לעיר, דאי יש רק מרחק של ב' פרסאות, א"כ הרי לא נמצא בשום אופן במקום סכנה, דאי נמצא תוך פרסה מהעיר שהלך משם, או שנמצא תוך פרסה לעיר שרוצה ללון בה, ורק באופן שיש מרחק של יותר מב' פרסאות אז כבר יוכל לברך מיד כשיצא מהעיר שהלך משם, וכמש"כ הרמ"א שם בשם רש"י והר"י שלכתחילה יאמר אותה בפרסה הראשונה, דאז מברך משום הדרך שבין הפרסה שסמוכה להעיר שהלך משם, להפרסה שסמוכה להעיר שרוצה ללון בה.

והא דמברך כשהוא עדיין בפרסה הראשונה אף שעדיין אינו נמצא במקום סכנה, הנה מקור דין זה הוא מהא דאיתא בברכות ל. אימת מציל אמר ר"י אמר ר"ח משעה שמתהלך בדרך, עד כמה, אמר ר"י אמר ר"ח עד פרסה, וכתב רש"י אבל לא לאחר שהלך פרסה, עכ"ל, ומשו"ה כתב הרמ"א שיאמר אותה בפרסה הראשונה, ומש"כ הרמ"א דהוא רק לכתחילה, הוא מדברי הר"י שם דכתב דודאי הפירוש כפישר"י הג"ל, אף אינו כמו שאומרים שאם לא התפלל בתוך פרסה לא יתפלל אח"כ שזה לא יתכן, דכ"ז שיש לו עדיין לכתחילה מחויב הוא בענין התפלה הצריכה, אלא יש לו לאומרה לכתחילה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה, יעו"ש עוד באורך. ומבואר שם בדבריו דמה שמברך לדחינו שמברך מיד כשהחזיק בדרך עני"ש.

והא דפסק שלא יברך כשהגיע לפרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה, מקורו מפירוש בה"ג שהביא רש"י שם דעד פרסה דחינו שרק בשיעור דרך של פרסה צריך להתפלל, דפחות מזה ליכא סכנה, ולכן כשהגיע לתוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה לא יברך דכבר אינו במקום סכנה.

אמנם אי נימא דלפי"ז לעולם לא יוכל לברך אלא במהלך בדרך יותר מב' פרסאות וכנ"ל א"כ צ"ע הא דאיתא בגמ' לפירוש בה"ג דרק בשיעור דרך של פרסה מברך תפלת הדרך דהרי לדברינו הו"ל למימר יותר מב' פרסאות.

ושמעתי מחכ"א שליט"א ד"מ דכל דברי הגמ' לא איירי אלא בהולך מעיר לשרה שאינו מקום ישוב, דאז אם יש דרך פרסה היו המקום שהולך לשם מקום סכנה, אבל איה"נ דבנוסע מעיר לעיר יהא צריך שיעור דרך של יותר מב' פרסאות, וצ"ע [וכעת לא מצאתי מקור פי' זה].

אמנם, להמפורסם בשמי דמור החזו"א, דכהיום שכל הדרכים בחזקת סכנה, יש לברך אף בהולך דרך פחות מפרסה, וכמו שמבואר במ"ב שם, ליכא נ"מ בכל הג"ל.

אברהם צוקרמן - רמב"ש

הערה בטעם הבאה"ל שצריך לחזור ש"ץ התפלה אף בעת אמירת פיוטים

סי קכ"ד ס"א בבה"ל ד"ה "ויכוין במש"כ ומ"מ צריך לחזור ש"ץ התפלה אף בעת אמירת הפיוטים כי לא יימנע לפעמים שיתכוין מי שאינו בקי", וכו'. וצ"ב למאי איצטרך להאי טעמא. הא תיפ"ל מטעמא דהביא הבי" ס"ג שם שנושאל הרמב"ם וכו' ואף על פי שלא היה בקהל מי שאינו בקי", וכו', אין ענינו שלא נעשית התקנה היא עד שיהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו רק ענינו שנעשה התקנה ההיא על כל פנים גזירה שפ"א יהיה שם אותו הדבר שנתקנה וכו" חזינו דלאחר שנתקנה התקנה לא מפליגינו וא"כ מהי"ת לחלק בפיוטים את דאי דאיתא חלק מהתפלה וגוף התפלה צריך מכל מקום הש"ץ לחזור א"כ מאי שנא מהאי דלא יוכל להוציא את השאינו בקי מגוונא דכולם בקיאים דלא יוכל להוציא אף אחד, ואין לומר דלזה גופא נתכוון בבה"ל, דא"כ לא היה לומר דימצא גוונא דחוקה שנתכוון גם בפיוטים הולל"מ כיון דיש תפלת דצריך להוציא את שאינם בקיאים, ואפשר דס"ל למ"ב דבכל תפלה בפרט תקנו רבנן חזרת הש"ץ, וחזרה בתפלה שיש בה פיוטים לא היה להם לתקן דלא ימצא גוונא דיוציא את השאינו בקי שהוא עיקר התקנה ועו"א אמר דימצא גוונא רחוקה וצ"ע.

הערה בכנות עניית האמן

סי קכ"ד ס"ו בבה"ל ד"ה "ובכוונה שיכוין בליבו אמת וכו'" הקשה על המ"א מהי"ח מג' ראשונות. וצ"ע דגם בג' אחרונות לא שייך הב' כוונות ובהא א"ל לישב המג"א וצ"ע, ואולי בזה ייושב מאי דהקשה על הסמ"ג ויל"ע.

אבנר עקיבא אוליאל - רמת בית שמש

ויש עוד להעיר בזה, דבמקומות רבים אצל הספרדים התקבל לשבת בעת חזרת הש"ץ, אמנם יעוי' בפוסקים שהביאו את דברי ההלכות קטנות שהעיד שבזמנו היה המנהג להיפך דאצל האשכנזים נהגו לישב, ואילו אצל הספרדים נהגו לעמוד, ועי' בכף החיים שהביא דפוסקי ספרד (החיד"א, ש"ץ, בי"ע, חס"ל, כף החיים, בן איש ח') כתבו דצריך לעמוד בחזרת הש"ץ והבא"ח כתב דאין להקל אלא רק בזקן ובחלוש הרבה.

משנה ששון - רמות

כנות האמן בברכות השבח וג' ראשונות

סי קכ"ז, מ"ב סקכ"ה ובה"ל ד"ה ובכונה, מבואר שנקט בפשי דמש"כ המחבר שיכוין אמת היא הברכה וכו' הוא רק על החתימה, ועו"א הוסיף הב"ח בדאמנצעות יכוין גם על עיקר הברכה שיתפלל שיאמנת זה הענין של וחננו מתוך וכו' וכדומה, ועו"א הק' דלמג"א שמיטע שגם בראשונות יכוין כב"ת, ולכן ביאר הבה"ל שהעונה יכוין למג"א שיהי"ד שיהיה תחית המתים וכו' [ובאמת שצ"ע מה שייך שיכוין העונה מה שלא נתפלל מלפ"ו, דהרי תחית המתים אי"ז אלא שבח ולא תפלה], אמנם צ"ב להבנה נ"ז מאי נפק"מ בין ג' ראשונות שמכוין רק על החתימה וכו' בכל ברכות השבח ואילו באמנצעות לב"ח ובכל השמוע"ל למג"א יכוין העונה גם על עיקר הברכה, ומ"ש אמן זה משאר אמנים. ולכאור היה נראה דגם לשו"ע ולב"ח העונה מכיון גם על החתימה וגם על הברכה, אלא שבברכות השבח וג' ראשונות לב"ח שהכל הוא שבח א"ל הכונה היא אחת כלשון המחבר "אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בה" וזה קאי על כל הברכה ולא רק על החתימה, אלא שכן עו"א הב"ח שבאמנצעות שהם גם תפלה א"כ הוא גם הודאה על כל הברכה וגם תפלה על מה שהתפלל מלפ"ו מה שא"כ בשבח וג' ראשונות שהם שייך זאת, ולפי"ז באמת לא שנו שאר אמנים מאמין זו אלא ששאר האמנים דהשו"ע הם כולו שבח גם החתימה וגם הברכה ועו"א קאי לשון המחבר ואמת הוא הברכה וכו', ואמנצעות שיש בהן גם בקשה לכן מכיון גם על בקשה, אך להבנת המ"ב א"כ צ"ב באמת למה לשו"ע ולב"ח ומג"א בשאר ברכות השבח ברכות רק על החתימה ובאמנצעות מכיון גם על העיקר הרי גם בשאר ברכות יכול לכוין על השבח שבברכה עצמה (וכמו שכן הבה"ל לדעת המג"א בדרך הב' בברכת "שבברכה" ע"ש) וא"כ אמאי מכיון רק על חתימה, והלה"ל א"ש, וצ"ע.

בחינת לפסוע באמצע תפלתו מפני המתלוצצים

סי קכ"ד סק"ג, מי שצריך להאריך וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחריו וכו'. עי' לעיל סי קד סק"ז, במתפלל בדרך והגיע מלך וכדו' הביא מג"ב ב' ש"י אף עדיף לקצר או לילך לצדיק הדרך והתם לקצר היינו מנוסח התפלה, ולכאור לשי' שעדיף לקצר כ"ש כאן שלא יאריך מאשר שילך באמצע תפלתו דאפי' לקצר מהנוסח אמרי' ליה, וא"כ מש"כ מג"ב כאן (והוא מס"ח הובא במג"א) הוא לכהפ"ח רק לשי' החולקים שם וכאן סתם לקולא, ויל"ע.

בענין אמן וכה"ג תוכ"ד לאחר ענית הציבור

סי קכ"ה ס"א בה"ל ד"ה אלא שנותקן דן לענין ש"ץ בקדושת דיחזור ויאמר קדוש וכו' יחד עם הציבור או קודם שסיימו, אמנם לפי מש"כ בבה"ל ס"ס קכ"ד, א"כ גם אחר הציבור אפשר תוכ"ד, דדוקא באמן דברכה שהש"ץ התחיל ברכה אחרת לא יכול לענות אמן אחר תוכ"ד למג"א, או באופן שהיחיד עצמו דיבר אחר אמן הציבור לרע"א, עי"ש בבה"ל, וא"כ באופן דידן לכרע"י יכול לענות אחר הציבור, וקצ"ע דאף שציון בחי' למשכ"ס ס"ס קכ"ד, מ"מ מדבריו אח"כ נראה לא כן, ואולי לכתחי' כן בעי' שיאמר יחד עם הציבור ולא אחריהם מיד וכ"ש תוכ"ד, וכן לעיל סי' נו סק"ט לענין איש"ר ונ"ז סק"ב לענין ברכו מבואר דדוקא עם הציבור יענה ולא הזכיר שרה"ה אח"כ אפי' לא לענין דיעבד וצ"ע דנראה דלא סמך על מהנ"ל באופן פליג דמברכ"א ומג"א, וצ"ע בכ"ז למעשה, ולעיל סי' נ"ט ס"ד מבואר ברמ"א דיש לסיים קודם הש"ץ בברכות ק"ש וכדומה ואז יכול לענות אמן דאז"י עונה אחר ברכת עצמו (ולב"י סי' נ"א מבואר דפליג דאין ענין לסיים אלא שאם סיים יענה, ע"ש), ויש לעיין להנ"ל באופן שסיים תוכ"ד, האם כיון שכה"ג עוד אפשר לענות אחריו אמן הוי כסיים בב"א שעונה אמן אחר עצמו או לענין זה ל"א הכי [ועי' לעיל סי' מ"ו סק"ב בענין אחר ומבואר שם לכא' תדוכ"ד מועיל לתקן ולא לקלקל, ולפי"ז היה הכא שיענה אחר הש"ץ, ויל"ק, וצ"ע].

בענין אמירת נקדישר ע"י הציבור

וכו' ס"א, לפי שי' המחבר ומ"ב מבואר דעדיף שלא לומר נקדישר שם ורק קדוש וכו', אמנם נראה לכאור דהיום ברוב הקהילות לכרע"י מחויב לומר נ"ז נקדישר וכו' ובישרי"ע ובב"א מבואר דמה שלא ענה עם הש"ץ הוא משום שיש דין להקשיב לש"ץ, ובהכי סגי, אף היום שהמנהג כן לומר א"כ גם יחיד לא יוכל לחשוש לשי' השו"ע לא לומר כיון דס"ס בד"כ לא שומע הש"ץ ולא יוכל לכוין, וא"כ גם לשו"ע לכאור צ"ל ככה"ג נקדישר וכו', ודו"ק.

בנשתתק הש"ץ בג' ראשונות

סי קכ"ז ס"ב בה"ל ד"ה ואם, כ' בשם רע"א דאם היחיד נתכוין לש"ץ מלה במלה ונשתתק הש"ץ באמצע ב' ראשונות או אחרונות א"צ לחזור לראש, ועי' ב"י שנסתפק אם דין זה דיעמדה אחר תחיתו ואז דווקא ב' שהקשיב מתחי ועד סוף דרק כה"ג יכול להשלים התפלה אך בלא"ה א"א להתפלל חצי או דבכ"ג תקון, וכן צידד למסקנה. ולכאור אי נימא כרע"א דבהכ"ג דהקשיב לגמרי גם בג' ראשונות מתחיל או בגמרא שיש ע"כ שבגמ' ש' שחור לראש היחיד בלא הקשיב, וא"כ מוכח כצד ב' דהבי" ומדפסק"ל לב"י משמע שס"ל דגם ככה"ג דשמע מהש"ץ הכל ג"כ חוזר לראש, ולא כרע"א ויל"ע בזה, ודו"ק.

בש"ץ כהן ויש טומאה דרבנן אם צריך להפסיקו

סי קכ"ו מ"ב סק"א, פסק לענין כהן ש"ץ שנודע שיש טומאה דרבנן שא"צ להודיע לו, ובהכ"ל הביא ב' דעות אי כשנודע לו פוסק ומשום דהוי טומאה דרבנן, ולעיל סי' צ ספק"ד גבי אם נמצא מי רגלים ליד המתפלל כ' ש"א' להודיעו ע"י צ"ב דיעבד המתים עד שגיע ש"ץ לשם לא"ה צריך להודיעו וכ"ש שפוסק אם נודע לו אע"ג דהוי דרבנן, ואין לחלק משום דהכא מפסיק לגמרי התפלה דלכאור דהיא אחר שיצא הש"ץ ישלים תפלתו במקמ"א [כן לכא, ופשוט דמהיכית' שפיסיק באמצע] והתם מני אמרי' ליה ללכת למקמ"א אין לו מצי, ואי"נ דהכא הנידון משום שיע"י יצטרך אלא לגשת ומתפלל רק חצי תפלה תקנת חז"ל ואי"ז לכתחי' א"ש, אף בשע"ת שהשווה לברכת כהנים משמע שאז"ל הנידון, ויש לעיין בזה. אמנם החי' נראה דהתם דמי רגלים הם חסרון בעצם התפלה שאסור חז"ל להתפלל ככה"ג א"כ אף דמדברגו הוא מ"מ הוי תפלה שאסורה מדרבנן ולכן פסיק בנודע לו וגם אמרי' ליה להפסיק אך כאן שהא' דרבנן הוא לא מצד התפלה אלא איסור צדדי בזה ל"א ליה להפסיק באיסור דרבנן, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - רוממה

בענין גדר תפלת חזרת הש"ץ

א. בגמרא ר"ה דף לז ע"ב מבואר שטעם חזרת ש"ץ אליבא דרבנן הוא כבדי להוציא את האינו בקי, ויש להסתפק בגדר תפלה זו דיש לומר דכתפלת יחיד חשיבא משום שהרי סוף סוף יחיד (הש"ץ) מתפלל

אותה לבדו, או אולי מ"מ יש לה דין תפלת ציבור ונפקא מינה ליחיד המתפלל בשעה זו עם חזרת הש"ץ האם תעלה לו כתפלה בציבור.

ב. והנה ד"ל השו"ע בסי' נב: "אם בא לבית הכנסת ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרה, ונאמר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות, ואחר כך תהלה לדוד עד עומת עד, עולם הללויה, ואחר כך הללו לא' מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה, ואח"כ הללו קל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יו, ואח"כ ישתבח, ואח"כ יוצר ואור וקו"ש וברכותיה ויתפלל עם הציבור וכו' עכ"ל.

הרי מבואר סדר הדילוג באופן שיתפלל עם הציבור, ויש לשאול דאם נאמר דתפלת הש"ץ חשיבא תפלה בציבור מדוע הוצרך המתאחר לבוא לתפלה כלל כלל, יכוון תפלתו עם חזרת הש"ץ, ולא יצטרך דלג כלל. ונראה שהרגיש בזה הפרמ"ג כאן (א"א סס"ק א') וכתב וזל"י: עוד אני העני מטופק אם בא לב"ה ורואה שא"א שיחפלה עם הציבור בלחש, אם נאמר שתפלת הש"ץ נמי תפלה בציבור הוי שמוציא את שאינו בקי ויעשה על דרך הזה דללוג כדי שיתפלל מלה במלה עם הש"ץ, ומ"מ נראה שתפלת הציבור הוי בלחש ולא מצאתי כעת וכו' עכ"ל. הרי שהדסיק הפרמ"ג דלא הוי תפלת ציבור, ומשמע קצת שהוא מחמת דקדוק הנ"ל.

ואי משום הא, איכא למדחי' שלעולם תפלת החזרה הוי ת"צ, אך מ"מ מעלתה פחותה ממעלת תפלת הלחש שיש בה מעלת תי"צ יותר מתפלת החזרה, אך מ"מ לתפלת החזרה איכא מעלת תפלת ציבור (אמנם פחותה) ופוסק השו"ע שבכדי להרוויח מעלת תפלת הציבור האמיתי שהיא תפלת הלחש עדיף דלגל על המזמורים.

ג. אמנם בסי' קט סעיף ב נראה שישנה מעלה בתפלת החזרה, שכתב השו"ע "אם מתחיל להתפלל עם הש"ץ כשיגיע עם הש"ץ נקדישר, יאמר עימו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר, וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת הקל הקדוש וברכת שומע תפלה וכו' עכ"ל, ואם אין בזה מעלת תפלת ציבור מדוע יעשה כן ומה ירוויח בכך, יאמר קדושה וכן ויתפלל בליחידות, ואלא ודאי משמע, שישנה כאן מעלת תפלת ציבור. ואין לומר שהתיירא קמ"ל, שהרי משמע מלשונו של השו"ע שמותר לעשות כן לכתחילה שנקט לשון אם מתחיל שמשמע אם רוצה להתחיל ולא נקט לשון התחיל משמעו בדיעבד שכבר התחיל (וכן ביארו האחרונים בדין זה שהוא לכתחילה ועיין בא"ד שהביא שכן משום להדיא מלשון הרמב"ם בפרק י' הלכה טז, ולא כמו שיטת הרמ"א שנביא להלן).

אלא שלביאור הרמ"א כאן בשו"ע, שכל דין זה נאמר רק בדיעבד שכתתם גאל ישראל וחייב לסמוך גאולה לתפלה, או באופן שהשעה דחוקה ויעבור זמן תפלה אם לא יתפלל עכשיו מרק אז מותר לו להתחיל להתפלל עם הש"ץ, ודאי שאין מכאן ראיא לחקירתנו, ובדואי התיירא בעלמא קמ"ל. [וטעמו של הרמ"א, ביאר המג"א, ס"ק ט' שהוא משום שיש דין לענות קדושה לש"ץ, וכמו שמבואר בס"י קכ"ה סעיף א' שלעל הציבור לשתוק בשעת החזרה ולענות ולא בסי' עם הש"ץ הקדושה מלה במלה, ומקור דין זה הוא תשובת הרא"ש המובאת בב"י שם שדין קדושה בדין קדיש בעניה דחוקא דלברי הש"ץ, ולמד הראשן שזה"ה קדושה, וא"כ אם יתפלל עם הש"ץ מלה במלה יעקור תקנה זו ולכן לא הותר אל דיעבד וכנ"ל עימו, והרגמ"א ציון לזו מקור בגמרא בברכות דף ג ע"א שאמר אליהו הנביא לרבי יוסי שבשעה שישראל מצויים בבתי' כנסיות ובתי מדרשות ועונים אמן יהא שמהי רבא וכו' דמבואר שהתקנה היא שהציבור עונים ולמד הרא"ש שמהי רבא לסדר קדושה שש"ץ ואומר והציבור עונים אחריו אמן. אמנם היה מקום לבדין מדוע דאמת לא ע"ץ הרמ"א שכתביו אלה שהתפלל לקדושה ישמע מן הש"ץ ויכוון לצאת מדין שומע כעונה לצאת ידי חובת נוסח המקדים לקדושה ויענה עם הציבור, וממילא לא יצטרך לעבור על התקנה ויהא מותר לעשות כן לכתחילה.

והיה נראה לי ותיחלה לכאור שדין אמירת קדושה בתוך התפלה בחזרת הש"ץ אינו ענין בפני עצמו שנתקן בתוך תפלת חזרת הש"ץ, אלא שכך הוא נוסח תפלת חזרת הש"ץ, והיינו שתיקנו נוסח ברכת אתה קדוש שונה לש"ץ שמתחיל מנקדישר, ובתוכה אמירת הקדושה, ויתכן שכן המתפלל עם חזרת הש"ץ עליו לומר תיבות אלה בן שני חלק מנוסח ברכת אתה קדוש למי שאומר קדושה בתוך תפלתו. ומכיוון שהדין הוא שאין הש"ץ מוציא את הבקי י"ה, לכן חייב המתפלל עם חזרת הש"ץ לאומרו בעצמו, ולכן אין אפשרות שהמתפלל רק יענה לקדושה. ואין להקשות ממה שפסק השו"ע בסוף סי' קד שש"ץ מוציא את הנמצא בתוך תפלתו ואינו יכול לענות בסדר קדושה מדיון שומע כעונה (כשיטת רש"י), שמה שמוציאו הוא מדיון קדושה גרידא ולא מדיון תפלה ויכול להוציא הבקי בדיון קדושה.

אלה שהרמב"ם פ"י' הלכה טז כתב על דין זה: "ויתפלל עימו בלחש מלה במלה עד שגיע שליח ציבור לקדושה ועונה קדושה עם הציבור ומתפלל שאר התפלה לעצמו וכו' עכ"ל. והיינו שפסק שבאמת אפשר להתכוון ולצאת בנוסח המקדים לקדושה שהרי כתב ועונה קדושה עם הציבור דהיינו דנת בעניית הקדושה בלחזו, ומקור דינו ברי"ף שכתב בשם רב אחא גאון ונקט שם לשון ועני קדושתא בהדי ציבורא, ובכסף משנה שם מביא שכתב עליה רבנו יונה דלאו דווקא לענות מותר אלא כל התיבות של הקדושה יאמר עם הזון תיבה בתיבה, וכז"ל התוס' וכשיגיע הש"ץ לקדושה יאמר עימו נקדש, וכל הקדושה משלם יכול לענות עם הציבור, דאין זה קרוי יחיד נקש, שנראה ברור מדבריהם שעיקר החידוש הוא שהיה מקום לומר שהיה אסור ליחיד המתפלל עם הש"ץ לומר נוסח הקדושה מלה במלה משום שאז יחשב יחיד האומר קדושה וקמ"ל דאפ"ה אי יאמר מלה במלה אין לו דין יחיד האומר, הלא הוא נספח לאמירת הציבור. נמצא שאלביא דאמת אם ירצה יכול הוא ללכתין לאחר מחיה המתים לכוון לאמירת הש"ץ ולענות וצ"ע.

ושו"ר בבית הבחירה למאירי (ברכות דף כא ע"ב) ד"ה מי שנכנס וכו' שכתב "ומ"מ גאוןי הראשונים כתבו שאם מתחיל בתפלתו עם הש"ץ, וקורא עמו מלה במלה עד שמיגיע לקדוש עונה ואין זה בקרא הפסקה וגדולי המפרשים מוסיפים בדבריהם שאף נוסח הקדושה ר"ל כתר יתנו וכו' או איזה נוסח שיאמר, הוא צריך לאומרו מלה מלה, שירצה עצמו לגמרי כעושה עצמו טפל לתפלת החזן, ויש מי שאומר שאינו צריך, אלא שיתחיל וימתין אחר מחיה המתים עד שגיע ש"ץ לשם ייענה עמו וכו' עכ"ל. דמבואר יוצא מכאן שישנה מחלוקת ראשונים האם צריך בדווקא לומר מלה במלה שרק אז מראה עצמו טפל לתפלת הציבור או שסגי במה שמתחיל להתפלל עם חזרת הש"ץ ומגיע עד מחיה המתים להחשב טפל לתפלת הציבור. ואפשר שהרמ"א נקט כאותם ראשונים המתמירים וכל מצו' לדידיה למימר קדושה"א לא לא שיאמר עם הש"ץ נוסח הקדושה מלה במלה. (ועיין בשו"ע לגר"ז סימן קט' סעיף ג וקכה סעיף א שפי' כן דברי הרמ"א).]

ד. אמנם ישנה משמעות שחזרת הש"ץ חשיבא ת"צ מגמרא (ברכות כא ע"ב) ונפסקה בשו"ע סי' קט סעיף א וזל"י: "הכנס לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללים אם יכול להתחיל ולגמור קודם שגיע הש"ץ לקדושה או לקדיש יתפלל וכו' ואם לאו אל יתפלל אם אין השעה עוברת וכו' עכ"ל.

דמשמע דכל גמרא זו אתא לאשמועינן תקנתא למאחר, כיצד אע"פ שאיחר יוכל לקיים מצוות תפלה בציבור, ומבואר שאם בא לאחר אתה קדוש ויכול להספיק לגמור תפלתו קודם שש"ץ מגיע למודים יתפלל בשעת חזרת הש"ץ ונמי אית ביה תקנתא דת"צ. (אך עדיין יש

לומר שמעלתה פחותה מהתפלה בלחש), ויש לדחות.

ה. וברמב"ם (פ"ח מהלכות תפלה הל' ד) כתב "וכיצד היא תפלת הציבור, יהיה אחד מתפלל "בקול רם והכל שומעים" וכו' עכ"ל. שנראה מדבריו שאדורבא עיקר תפלה בציבור היא תפלת החזרה. ועיין בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ג סימן ט) שנדחק בזה. ובשו"ת שבת הלוי (ח"ד סימן יא) ביאר באופן נפלא את דברי הרמב"ם ע"פ תשובת החת"ס (ליקוטים סי' ג) ואלו דבריו בקיצור, דמה שהרבה יחידים מתקבצים לעבודת ד' אע"פ שעושים כ"א עבודת יחיד נקרא עבודה בציבור, ובנידון דידן תפלה בציבור, והוא עו"ד ש"ס יומא נ"א דנו"ג הגמרא בטעם פסח דנקרא קורבן ציבור, וקאמר משום דאתי בכנופיא אע"פ שכל יחיד עושה לעצמו. הרי דאיכא ב' גדרי עבודת ציבור הינו קורבן עבוד כל הציבור, ומה מתקבצים לעשות עבודתם בציבור, וכוחו לדחות שבת וטומאה, וכמתי"ב לענין תפלה, אלא שהחת"ס קאמר דדרגת תפלת ציבור האמיתי היה יותר אם היה זה ע"י ש"צ, וכל העם עונים איתו, וזה מדיקו בסוף לשון החת"ס עיין שם ותראה, עכ"ל בקיצור לעניינו ועיין שם ותירא"ץ.

נמצא שעיקר המעלה במצווה ציבורית היא כעין קרבן ציבור שמעשה מצווה אחד מתייחס לכל אחד ואחד מהקהל ונעשית המצווה כאחת ממש, משא"כ מצווה הנעשית ע"י יחידים המתקבצים לעשות עבודתם ביחד כל אחד לעצמו, ומ"מ יש לו מעלת הציבור ע"י שבא בכנופיה, ומבואר בכל זה בדעת הרמב"ם שאדורבא עיקר תפלה בציבור היא בחזרת הש"ץ.

ו. אלא שנראה שחקירה דידן תלויה במחלוקת הראשונים בדין אמן יתומה (ברכות מז) ומובאת בבית יוסף סימן קכד, שרבנו יונה ורבנו נסים פרשו דאיתא יתומה פירוש שמונה אמן כן דבר שמחייב בו ואינו שומעו, אך מ"מ חלקו בפי' מעשהה שהיה בבהכ"ס שבאלכסנדריה המובא בפרק החליל שהיו מניפים בסודיון להודיע שסיים הברכה וענו אמן, דתלמידי הר"ר יונה פי' שמיירי בחזרת הש"ץ, ומפני שכבר התפללו בלחש כל אחד ואחד וכבר יצאו ידי חובתן אין ענייתם אמן בחזרת הש"ץ חשיבא אמן שבחובה, וכיוון שכן לא נחוש אם לא שמעו את הברכה, ומאידך רבינו ניסים פירש שמעשה בדית כנסת שבאלכסנדריה מדובר בקריאת התורה ולא בתפלה "שש"צ מוציא את הרבים ידי חובתם" וא"כ הוי אמן שבחובה, ומשמע שש"ץ מוציאים ידי חובת תפלת החזרה, ועיין בפרמ"ג ומבא במשנ"ב סק"ד צ"ס ס"כ כ' שכתב לכאר דברי הרמ"א שהצריך לעמוד בזמן חזרת הש"ץ וביאר, שכיון ששכחוים ושומעים מש"צ "ושומע כעונה", וכאילו מתפללים בעצמם דמאי וכו'.

מבואר מדבריהם מחלוקת בגדר חזרת הש"צ, האם היא כתפלה נוספת של הציבור ומדין שומע כעונה, או אינה אלא תפלת יחיד של הש"צ להוציא את האינו בקי.

וביאור הדברים הוא, דאע"פ שלכרע"י עיקר טעם התקנה היתה להוציא את האינו בקי,מ"מ לא אחד ואחד וכבר יצאו ידי חובתן אין ענייתם אמן התקנה היתה שהציבור יתפלל לאחר תפלתם תפלת חזרה בשביל שאם יצמא אינו בקי יצא בה, מ"מ מחויבים משום האינו בקי תמיד להתפלל תפלה נוספת ע"י שיתכוונו לצאת ע"י הש"צ ואם כן נמצא שצריכים לשמוע בשעה ברכה כבדי לענות אמן דלא להוי אמן יתומה שהרי אמן שבחובה היא.

משא"כ לרבינו יונה התקנה היתה שש"צ לבדו יחזור ויתפלל בשביל האינו בקי (ומ"מ תיקנו בעשרה דוקא) והעשרה יענו אמן אחריו אך אין בגדרי התקנה חובה על הציבור תפלה נוספת, אלא רק עונים אמן על תפלתו של הש"צ, א"כ ממילא לא הוויא ברכה שהתפלל ואפילו לא שמע יכול לענות אמן. והיינו שתפלת החזרה היא לכאורה תפלת יחיד של הש"צ.

א"כ העולה מכל זה דלרבינו ניסים תפלת החזרה הוויא תפלה שבציבור מגוריה משא"כ לדברי רבינו יונה לכאורה נראה דהוי תפלת יחיד.

ועיין בהשו"ע סימן קכ"ד סעיף ו שכתב יענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלתם ובין אותם שלא יצאו ובכוונה שיכוין בליבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה עכ"ל. משמע דס"ל כרבינו יונה, דלא הזכיר שצריך לכוון לצאת ידי חובת תפלה וכן פירש המשנ"ב ס"ק ל"א דעת השו"ע, ובשער הציון אות ל"ד בשם האחרונים ושכן משמע בכסף משנה.

ז. וכן נראה בדעת הרמב"ם שכתב בפרק א הלכות ברכות הלכה י"ד כל העונה אמן לא יענה אחר וכו' וכל מי שלא שמע את הברכה שהוא חיב בה לא יענה אמן בכלל העונים עכ"ל.למבואר בדבריו שהכריע דקעת רבינו יונה ורבינו ניסים בפירוש דין אמן יתומה.

ובפרק ט הלכה ג כתב הרמב"ם ואחר שיפסיק הש"ץ וכו' מתחיל ומתפלל בקול רם וכו' והוציא את מי שלא התפלל והכל עומדים ושומעים ועונים אמן לאחר כל ברכה וברכה בין אלו שלא יצאו ידי חובתם ובין אלו שכבר יצאו ידי חובתם עכ"ל. הרי מוכח מלשונו שסובר שהשומעים את חזרת הש"צ אינה ברכה שבחובה וכדברי רבינו יונה. (ואולי היה מקום לדחות ולומר נכ"ש, בינ"ן אלו שכבר יצאו ידי חובתם "ר"ל ידי חובת תפלת הלחש, דהיינו שכוונת הרמב"ם לומר שאע"פ שיצאו ידי חובת תפלת הלחש יש עליהם עדיין חובה לענות אמן על תפלת הש"ץ ולעולם הטעם הוא משום שיש עליהם חובה להתפלל תפלת החזרה והיינו כרבונו נסים, אין אן זה נראה מפשטות לשונו שלשון "ואני ידי חובתם" משמע דקאי על עיקר דין תפלה שכבר יצאו ידי חובתם בדין תפלה ואין עליהם חוב תפלה עוד, ומ"מ יש עליהם חובה לענות אמן, ועוד שהיה צריך הרמב"ם להטעים יותר שכולם עונים אמן משום שאף הבקיאים מחויבים בתפלה זו).

ח. וא"כ קשה לפי דברינו ממה שכתב הרמב"ם פרק ח הלכה ד במה שכתב כיצד היא תפלת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים וכו' עכ"ל דמשמע דמה שהכל שומעים ומתייחסים לזו התפלה אע"פ שאין יוצאים (וכמו שהוכחנו לעיל בדעת הרמב"ם) מ"מ חשיבא תפלה בציבור.

והיתר נראה, שלא מבעיא דלמ"ד דתפלת

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

נסתפק אם אמר מוריד הגשם בקיץ ושוב לא נסתפק
אדם שהסתפק בקיץ תוך ל יום אם אמר מוריד הגשם, ואוחז כבר באתה חונן, וחזר לראש, ושוב נזכר ע"י איזה סימן וכדו שכן אמר טוב, [שלא אמר מוריד הגשם], האם ימשיך כעת אתה גיבור וכו', או שימשיך באתה חונן?

לענות בקול שוה עם המבכר
בשורע או"ח (סימן קכ"ד סעיף י"ב) כתב, העונה אמן לא יגיבה קולו יותר מהמבכר. ע"כ.

ויש לעיין אם כוונתו שמגיבה קולו באמן כדי שיכיון יותר, דהקול מעורר הכוונה, האם מותר לו, או לא? והטעם?

לוי ת"ח אם יטול לכהן ע"ה
בשורע או"ח (סימן קכ"ח סעיף ו') כתב, אעפ"י שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חזורים ונטטלים ידיהם וכו' והוליו יוצק מיים על ידיהם וכו', ע"כ.

ועיין שם בבאר היטב (ס"ק ח') אריכות בענין אם הלוי ת"ח והכהן ע"ה אם צריך ליטול לו ידיו, או שאין זה כבוד התורה ע"ש. ויל"ע לדיעה שצריך ליטול לכהן אפילו שהלוי ת"ח והכהן ע"ה, האם מותר לכהן ללכת לקרוא ללוי הת"ח שיטול לו ידיו, או שזה יהיה אסור לכ"ע. ורק התירו שהלוי ת"ח בא מעצמו ליטול לכהן ע"ה, ואשמח לשמוע חוות דעת הקוראים הנכבדים שליט"א. ושכמ"ה.

בברכת כהנים
גמליאל הכהן רבינובין
מח"ס ״גם אני אודך״
בני ברק

במשכ"כ הר"ר שמעון בן גיגי שליט"א במדור הארות והערות סי' קי"ד מ"ב סקל"ו, להקשות דאי ס"ל דמהני צ' פעמים רצוף איך שיין להחמיר את הגר"א של ל' יום, והוליד מקושיא זו חידוש גדול, דאולי המ"ב חושש לשיטת הגר"א לכתחילה דלא מהני צ' פעמים רצוף, אך לענין ל' יום שיצא חומרא סמך המ"ב לענין ספק ברכות להקל. וצ"ע בהאי חידושא דהמ"ב בסעיף ט' דפסקינן דצ' פעמים רצוף מהני לא כתב לחשוש לגר"א לכתחילה, אלא נראה דקושייתו על המ"ב מעיקרא ליתא, דיל' שכוונת המ"ב היא דלסוברים דבעינן צ' תפילות יצמח חומרא לענין שאלה ולכן הביא את שיטת הגר"א דפוסק דבעינן ל' יום בין להקל בין להחמיר כדי לפסוק דבספק נוכל לסמוך על הגר"א לקולא אבל ודאי דאין כוונתו לחשוש לשיטת הגר"א לחומרא.

ובמשכ"כ הנ"ל לדון בשיטת הגר"א בש"ץ דבכל יום יש לו עוד ב' חזרות דיהני פחות מל' יום, לכאור נראה פשוט דשיטת הגר"א היא דבעינן דווקא ל' יום כדי שיוירג לשונו, וכלשון הירושלמי, דהנה מקור המ"ב דהגר"א פליג על צ' תפילות, הוא הגר"א דפליג על השורע דפסק כמהר"מ מרוטנבורג וס' רבינו פרץ, ולכאור מאי ראיא, אולי רבינו פרץ רק ס"ל דלא מהני קירב אבל ריחק מהני, ע"כ חזינו מהמ"ב דהא בהא תליא דאי מהני צ' פעמים מהני בין קירב בין ריחק, אלא דרבינו פרץ ס"ל דהכא מיירי בהרגל לשון וזה תלוי בל' יום וזהו גופא טענת רבינו, וא"כ אפי' דפסקינן חזינו דאינו מתירגל בכך כר"פ מה שיין להסתפק אי בש"ץ מהני פחות מל' יום. ונראה לכאור דלפי הגר"א גם בש"ץ בעינן דווקא ל' יום.

ובמשכ"כ לתת עצה טובה שיתרגל בלחש וכך יועיל יותר, הוא חידוש דלא מצאנו דין לה פוסקים, והוליד עצה טובה זו ממאי דהיקשה דחזינו פעמים דאין מתרגל בצ' פעם, וצ"ב הא לר"מ הוא דינא דגמי דמאי דתכני' ל' יום הוא צ' פעמים ויש לו בזה קור דגם קירב מעיל א"כ הוא מדינא דגמי וכך, דמועיל, ובהכ"ג אינו צריך לחזור, וכך קבעו גדולי הפוסקים, וא"כ אפי' דפעמים חזינו דאינו מתירגל בכך אבל כיון דנבקע כך להל' דינא דלא צריך לחזור בלי שום עצות.

אבנר עקיבא אוליא-ל
רמת בית שמש

לכ: מערכת הגליון החשוב "אליבא דהלכתא" שלום ורב ברכה!

שמחתי בראותי היום בביהכ"נ בב"ב את הגליון מס' 43, וראיתי שיש שם חומר נפלא בכל הקיף העניינים בהל' תפילה שבהם עוסק הקובץ.

ויורשה לי להעיד על הנידון שראיתי במדור "מכתבים ותגובות" בענין יישוב לדים בביהכ"נ, שנסתפק בו הרב מגליא רבינובין האם שיין האיסור הזה גם במתפלל בבית, או כשיש הפסקה בביהכ"נ אם מותר. והמשיב תלה זאת אם זה דין בהל' ביהכ"נ או בהל' תפילה, והביא ראיא מהגר"א שזה דין רק בתפילה, מכך שכתב בסי' צ"ח מקור להז מדברי הוה"ק שאין להתפלל אחורי רבו וכו'. וכן הוכיח ממה שהרמ"א כתב זאת בהל' תפילה ולא בהל' ביהכ"נ, ועשה בזה מחלוקת בין הרמ"א והגר"א לבעל ה"בן איש חי".

ולענ"ד אין שום הוכחה מהגר"א שהאיסור הוא רק בתפילה ולא בביהכ"נ, כי עדיין "ל' שבביהכ"נ יש איסור בכל גווני, ומה בכלל שיין להסתפק בזה אם דברי הרמ"א ברור מללו "אסור לאדם לנשק בניו הקטנים בביהכ"נ". כדי לקבוע בלבד שאין אהבה כאהבת המקום, ומקורו משרות' בנימין זאב סי' קס"ג בשם האגודה בפי' כיצד מדברין. והרי שהאיסור הוא בכל מצב שנמצא בביהכ"נ. אלא שכשעוסק בתפילה ג"כ אסור בכל מקום שנמצא, וכמו שהביא הגר"א מהזוה"ק, אבל בביהכ"נ לעולם אסור מפני מורא המקום. ואין בזה שום מחלוקת ופשוט. כמו"כ אינני מבין שום מקום לחלק בענין זה בין נישוק לחיבוק, דהרי מהות האיסור הוא כל הוראת חיבה לזולת מלבד השי"ת.

ביקרא דאורייתא
צבי אברהם בן אהרן
בני ברק

לפי מה שכתב הגאון שלום טוויל שליט"א במדור עוד יוסף חי (גליון מס' 44) שכשמתפלל על חולה בפניו לא יזכיר שמו ורק בשאר תפילות יש להזכיר את השם, יש להעיר על משכ"כ רע"א סי' קי"ט ס"א בשם כנה"ג שכשמתפלל על אביו חולה לא יאמר אבי מורי אלא מזכירו בשמו דהא שלמה אמר דוד אבי עכ"ל. ולהל"ה אין להזכיר השם, והראיה שהביא רע"א משלמה צ"ע דהרי שלמה לא ביקש רחמים ורופאה על דוד אלא רחמים על עצמו. ובאמת מקור הלכה זו בחסידים סי' ת"ח ומעבר יבוק ושם לא נזכר שזיכיר שם אביו אלא שיאמר אבי ללא תואר אדוני שאין גבוהת לפני המקום ועו"ה בדיון ראיא ממה שלא אמר שלמה אדוני דוד אבי.

הראצל יצחק - ירושלים

לכבוד מערכת אליבא דהילכתא

קראתי בגליון האחרון את מאמרו של הר"ה רבי יצחק שרבאני שליט"א בענין תפילת הדרך. ובהזדמנות זו אמסור ברכת ישר כח להרה"ג הנ"ל על מאמרו הבהירים והמקיפים עם ברכה שיפוצו מעינותיו ויהנו רבים לאורו כ"י.

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

בתחילת דבריו כתב לדקדק בדברי הגמ' כפירוש רש"י דלאחר פרסה אינו יכול לברך דאיתא בגמ' וכשאתה יוצא לדרך הימלך בקונך וצא וכתב דמשמע דאחר פרסה אין זה הגון לבקש רשות. עכת"ד.

ז"ל ויש מפרשים שאם לא ברך ביציאתו במרכה עד פרסה ומשם ואילך אין זה נמלך בקונו ואינו אומרה עכ"ל.

ב. במה שהכריע בסוף דבריו דבמקום ספק ראוי לומר את תפילת הדרך בלא שם ומלכות דחשישין לסב"ל.

הנה בתפלת הדרך יש לדון אי דין תפילה עליה או דין ברכה עליה. והנה הטור הבי' ק"י כתב ז"ל ומה שאינה פותחת בברוך פירש ר"י לפי שאינה אלא תפילה בעלמא שמתפלל להקב"ה שיוליכנו לשלום ואינה לא כברכת הנהנין ולא כברכה שתיקנו ע"ש המאורע אלא בקשת רחמים, והר"מ מרוטנבורג שהיה יוצא לדרך בבוקר היה אומרה אחר יו"ר כדי להסמיך לברכת גומל חסדים טובים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה עכ"ל.

ובפשטות נחלקו הר"י והר"מ ביסוד האי דינא דלר"י הוי תפילת הדרך תפילה ללא ברכה, ולהר"מ הוי ברכה אמנם בלשון הטור משמע דהר"מ אינו חולק ביסוד הדין ורק לרווחא דמילתא הסמיק כשיצא בבוקר לגומל חסדים טובים. וכך דקדק הפרישה וז"ל, וזהו שכתב רבינו "כשהיה יוצא לדרך בבוקר" משמע ל' מתוך דברי רבינו שגם מהר"מ סבירא ליה שאינה צריכה להיות פותחת בברוך מטעם שכתב רבינו לפני זה ומ"מ כשהיה יוצא לדרך היה סומכה דהכי עדיף טפי עכ"ל. וכלשון הטור פסק מרן (והן אמת דמלשון הכלבו שהביא בב"י אינו משמע הכי שכתב מהר"ם היה סומך אותו לעולם לאחת מן הברכות הפותחות בברוך).

וא"כ כיון דרוב הפוסקים סבירא להו דתפילת הדרך הוי תפילה ולא ברכה (עיין בשע"צ סי' רל ס"ק ט' וכן משמע מלשון הגמ' "כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפילת הדרך) וגם בדעת הר"מ מרוטנבורג יש שסוברים דהוו תפילה ולא ברכה א"כ אין מקום לחוש בכאן לסב"ל. (וגם אם נחוש לדעת הסוברים בדעת מהר"ם מרוטנבורג דדין ברכה עליה, יש מקום גדול לומר דכיון דמסופקים אנחנו בגדוד תפילת הדרך לא נאמר סב"ל ככה"ג דנכריע בזה כרוב הפוסקים שנסמכתפק אם חייב הוי כמסתפק אם צריך להתפלל ולא כמסתפק אם צריך לברך, ודו"ק).

שלום עמאר
בית וגן

כב' הגליון הנפלא "אליבא דהילכתא" -ם מצו"ב כמה הערות:
א. בענין מכתב הרה"ג ר' יעקב יוניר שליט"א מקרית ספר בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שתפילת הדרך במטוס יאמר באיור. והנה בקונטרס "צידה לדרך" הל' תפילה שהוצאתי בס"ד בכמה מהדורות הארכתני לבאר מגדולי הפוסקים שליט"א שיבכר תפילת הדרך עוד בנוסעו במכונית לשדה תעופה ויפטור התפיה"ד שבמטוס, והנידון כן הוא רק בענין מי שגר ליד השדה תעופה ממש ואין לו נסיעה של פרסה עד למטוס וממילא כשחייב יברך במטוס, והעדיפות לברך במכונית לפני כי בזה יפטור גם את הנסיעה בה ואם יברך במטוס אין לו תפיה"ד על הנסיעה ביבשה, ועוד שבזה יש גדר ברור של פרסה ופשוט שמבכר.

ב. במשכ"כ הגאון ר' שלום טוויל שליט"א על המתפלל על חבירו אם יזכיר שם אביו או שם אמו. ראיתי דבר נפלא בהגדה של פסח א' הסדר הערוך (וינגרטן) בהלל על הפסוק "אני עבדך בן אמתך, שכתסתפלל על כל הדברים מזכיר שם האם כפסוק הנ"ל אך כשמתפלל על שידוך הגון יאמר שם האב, וראיה מהגמ' "בת פלוני לפלוני ומוכח שבשמיים מחשיבים את השידוך כבת פלוני וזה תלוי באיש, והיא שם דבר זה בשם הגרמ"מ פראג זצ"ל שכן אמר לו גיסו מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל

בכבוד רב
מאיד סנדר
פעיה"ק ירושלים תובב"א

בענין מקום עמידת הש"ץ והתיבה בבה"כ

ראיתי מה שהובא בגליון אליבא דהלכתא שעבר (גליון מס' 44) בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א אי יש קפייד במקום עמידתו של הש"ץ בתפילה אי באמצע דווקא או אפשר גם בצד סמוך לארון הקודש עיי"ש. והשיב דלא שמענו קפיידא בזה, עכ"ל. והנה המנהג אצלינו ידוע דמקפידים להעמיד הש"ץ באמצע דוקא, ודבר זה יסוד מדברי הרמב"ם בפ"ס קמא תפילה הל' א' וז"ל סדר תפילת הציבור כן הוא בשחר כל העם יושבים "וש"ץ יורד לפני התיבה ועומד באמצע העם" ומתחיל ואומר קדיש וכו' עיי"ש. ושפתי הרב ברור מלול דאיכא קפיידא דש"ץ יעמוד באמצע דווקא דכך היא תקנת וברות תפילת הציבור, ואם כי ודאי פשוט שאינו מעכב אבל בודאי איכא קפיידא לעשות כך לכתחילא, והיכא שהמנהג כך ודאי דאין לשנות אחר שיסודו בדברי הראשונים. ובאמת חיפשתי מקורו של הר"מ לדין זה ואינה ה' לידי ספר קרית מלך ושם כתב וציין מקור מהר"ב הגמ' כוכה נ"א: "ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה". עיי"ש.

ובדברי הרמב"ם הנ"ל ניתן פתח להאיר בדבריו במקום אחר, דהנה כתב בפ' י"א מהל' תפילה הלכה ג-ד וז"ל, ומעמידין בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה וכו' כדי שישמעו כלם וכשמעמידין התיבה שיש בה ס"ת מעמידין אותה באמצע, ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם. ולהלן בהל' ד' הוסיף וז"ל,

כיצד העם יושבים בבתי כנסיות וכו' עד שיהיו פני כל העם כלפי ה' הקודש וכלפי הזקנים וכלפי התיבה ובעת שש"ץ עומד לתפילה

עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני הקודש כשאר העם עכ"ל, ובכס"מ שם שרר ליישב לשונות הרמב"ם לבאר מהו תיבה זו שכתב הר"מ שיש בה ס"ת והיכן היתה עומדת אי באמצע הבימה או שמה הכוונה להיכל שיש בו ס"ת וזה קשה שהרי משמע שהתיבה היתה באמצע הבית וההיכל היה קבוע בכותל, וסוף דבריו כתב לבאר דעת הרמב"ם דתיבה זו היא בימת עץ קטנה שעליה היו מעמידין הס"ת בעת קריאת התורה וקאמו שמניחים אותה באצע הבימה ודייק זה מלשון הר"מ עיי"ש [ובאמת שלשונות הר"מ בזה קשים מאד וכמו שהביא הב"י בסי' ק"ג בשם מהר"י בן חביב להקשות ולהשוות כל דברי הר"מ בהל' ג' ו-ד' דנראים כסתרי אהדדי. ומ"מ זהו תורף דברי ההר"מ ליישב דברי הר"מ].

וראיתי בשו"ת אגרות משה ח"ב סי' כ"ח שהירבה להקשות על דברי הכס"מ דלפי דבריו התיבה עומדת בבימה וא"כ כשש"ץ מתפלל לפני התיבה היה הוא עומד על הבימה והרי הרמב"ם כתב שש"ץ עומד בארץ והמתפלל לפני התיבה. וכמה דדוחק לומר דלדברי הכס"מ הש"ץ עומד על הארץ אחורי הבימה וכן הוי ג"כ לפני התיבה. ולכך פי' בדעת הכס"מ דצ"ל דהורידו התיבה לארץ כנגד ההיכל בשעת התפילה ורק בעת קריאת התורה העלה לבימה. ויצא

מכתבים ותגובות

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

לו לפי"ז דאסור לש"ץ להתפלל על הבימה דאל"כ למה הוצרכו להורידה לארץ. ומ"מ כתב דפי' זה דחוק טובא גם מלשון הר"מ שלא הזכיר כלל שהיו מורידין התיבה וגם מלשון הר"מ שכתב וכשמעמידין התיבה שיש בה ס"ת ולפי דברי הכס"מ הכוונה עליה ולא דוקא בה וזה דוחק. ומכל זה יצא לבאר ביאור חדש בדברי הרמב"ם ותורף דבריו דתיבה זו שהזכירה הר"מ היתה משמשת לס"ת לשמיניה ומקומה היה באמצע עלה באמצע הבימה אלא מול אמצע הכותל שההיכל קבוע בו ומשוך קצת מלפני הכותל ובתיבה זו היה מתפלל הש"ץ והשתא כל דברי הר"מ מדוקדקים עיי"ש באורך. ונראה שנעלם ממנו דברי הר"מ הנז' לעיל (פ"ט מהל' תפילה הל' א') וז"ל הר"מ שם סדר תפילת הציבור וכו' ושליח ציבור יורד לפני התיבה ועומד באמצע העם וכו' וכבר כתבנו לעיל דחזינו בהכא להדיא דהש"ץ כשעומד לפני התיבה עומד הוא באמצע העם ולא בקידמת הבית מכון קימעא מכותל ההיכל. וזה דכדברי הכס"מ בדעת הר"מ. ובעל כרחינו נצטרך לומר כדי להשוות דברי הר"מ אהדדי חדא מתרת', או דבאמת התיבה לעולם נשארת על הבימה והש"ץ עומד בארץ אחורי הבימה ולפני התיבה וזהו פשטות דברי הכס"מ והר"מ, או שהורידו התיבה סמוך לבימה באמצע הבה"כ ושם היה הש"ץ מתפלל, שלא דכדברי הרמב"ם שתיבה זו עומדת בקידמת הבית וכמשכ"כ. ומה שהיה הש"ץ עומד בארץ ומתפלל אינו בדוקא מפני שאסור להתפלל על הבימה ואולי הוא משום לקיים הגאמ"מ ממעמקים קראתיון ה' וכמשכ"כ מהר"י בן חביב שהובא בב"י ועכ"פ לא חזינו דאיסור יש בדבר.

פש לן לברורי דאם התיבה עומדת באמצע מאי האי שכתב הר"מ בה"ד ופני כל העם לתיבה והרי עומדת התיבה באמצע העם וא"כ בהכרח שהעם היושבים בקידמת ביה"כ לא יהיו פניהם לתיבה. ובאמת זוהי קושיית הר"י בן חביב המובא בב"י בסי' ק"ג, ועיין בהגהות והערות בטור החדשים שהביאו גיטא שונה בזה ולפי"ז א"ש.

ועכ"פ מכל הני מוכח שש"ץ עומד באמצע העם בדוקא ובדברי הר"מ מבואר דעומד על הארץ ומסתברא דזהו לקיים ממעמקים קראתיון. ומנהגינו שהש"ץ עומד באמצע וכדברי הר"מ, אמנם אם יש בימה עומד על הבימה ולא בארץ, ומנהג ותיקין הוא כמו שמתבאר מתוך דברי השורע בסי' נ"ה סעיף י"ט וז"ל ש"ץ בתיבה ותשעה בבה"כ מצטרפין אעפ"י שהיא גבוהה י' ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות מפני שהיא בטלה לבה"כ עכ"ל, ומקור דין זה מתשובות הרשב"א ושם כתב הרשב"א דחזינו דש"ץ מוציא ככה"ג את הציבור בקדיש וקדושה וחזרה עיי"ש ופשוט שאין דכן היה המנהג שהש"ץ עומד על התיבה שהיא גבוהה.

הראת לדעת שמנהגינו שהש"ץ עומד בדוקא באמצע הבה"כ יסודו בהרי קודש בדברי הרמב"ם ובודאי דאיכא קפיידא לא לשנות במקום אחר באמצע, ואם יש בימה באמצע אפשר להתפלל עליה ולא צריך דוקא באמצע בארץ כדמוכח בתשובת הרשב"א.

אלחנן אליהו שרבאני
כולל אליבא דהלכתא
בית וגן

לכבוד אליבא דהלכתא

ראיתי את הערת הרב ברקלי על דברי הגאון רי"מ הלל שליט"א בגליון תשרי (מס' 43) בענין עשרה ראשונים שדקדק שאפ"י אם נאלץ לצאת וביני ביני התאספו י' לא הפסיד אם התפלל. והנני ליישב את דבריו.

יש "מעלה" במצוה, להתפלל שחרית - זה מצוה, להקדים ולהיות מעשרה ראשונים זה "מעלה" במצוה, חשב אדם לעשות מצוה נאנס ולא עשהא מעלה עליו הכתוב כאילו עשהא. כאילו - אינו מצוה אלא "מעלה" כאילו עשה מצוה.

לעניינו, האריז"ל בא לעורר ש"מעלה" במצוה יש למי שעושה את המצוה בתוספת "מעלה" - היינו התפלל שחרית והקדים לאותה תפילה והיה מעשרה ראשונים שהשירו את השכינה במקום בו עומד להתפלל אם לאחר שהתאספו עשרה יצא להתפלל במקום אחר לא קיים את המצוה כאן וממילא אין מקום ל"מעלה" שהקדים להיות מעשרה ראשונים להשירות את השכינה (פשוט שאין ענין שיתאספו עשרה סתם ע"מ להשרות שכינה).

אבל אם יצא ליש שעה מסתבר אחרת - הכרחית (לבה"כ וכדו') וביני וביני נשלם המנין בלעדיו לא הפסיד מעלה זו, ומצד חשב לעשות מצוה ולא עשהא מעלה עליו הכתוב כאילו עשהא כמו בכל מצוה שחשב לעשות ונאנס. מדברי האריז"ל נפקא לן שאין הבדל בין הקדים והיה מי ראשונים והוכרח לצאת ובנתיים נתאספו י' בלעדיו לבין היה מעשרה ראשונים ולאחר שהתאספו י' נאנס לצאת ולהתפלל במקום אחר, מכיון שנאנס, לא גרע מחשב לעשות וכו' שמעלה עליו כאילו עשהא. ומאיידך אם מלכתחילה חשב להתפלל במקום אחר והקדים והיה מי ראשונים במקום אחר אף שבכוונה שרתה שכינה אין לו "מעלה" בכך משום שאם אין את המצוה אין את מעלהה.

ולגבי מה שכתב הרב הנ"ל "הגע בעצמך מי שיבוא באישון לילה לביהכ"נ ואח"כ ישוב לביתו לישון שנתו הכי יחשב שהיה מעשרה ראשונים - זה אינו. אבל אם ישיכים כדרכו להיות מעשרה ראשונים וימצא שכבר באו עשרה ראשונים לביהכ"ס והם נמצאים כבר מהלילה לצורך לימוד או תיקון כרת וכו' לא מאבד את היעילות והיותו מעשרה ראשונים, כך כתב רבינו יוסף חיים בספרו בן יהוידע על הגמ' הנ"ל (ברכות מז:) עיי"ש, ונראה בפשטות שזוהי כוונתו דלא גרע מחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשהא, דאדריבה כאן עשהא כפי יכולתו אך מה יעשה שקדמוהו מאישון לילה. ודברי הגאון מיושבים ונכוחים. כנלע"ז.

פינחס גאוליוב
רח גרינברג 44/6 רמות ג' י-ם

תגובת מרן רה"י שליט"א:

הצדק עם הרב המשיג על דברי בגליון הנ"ל (גליון מס' 43) בענין עשרה ראשונים בבית הכנסת, והאמת שמדברי (בעיקר) תשובתי הנ"ל ניכר להדיא דסבירא לי בהבנת הדברים כמי"ש בהשגתו, והיה לו לתמוה גם על זה. אלא אפשר הדבר כי תשובה זו היתה רשומה לפני מזמן רב. סביב שאלה אחרת דהנה בא' שהיה מעשרה ראשונים ושוב אחר שכבר נשלמו מחוץ יצא לסיבת התפלה, והיה לבדיקו נקביו לא להניח תפילין מחוץ לביהכ"ס, ועליה השבתי מה שהשבתי והם עיקר דברי הנדפסים, אכן מחמת דוחק השעה הרכבתיי התשובה על נוסח השאלה שהגישו לי אנשי המערכת של גליון אליבא דהלכתא, בלא עיון מספיק, וזו סיבה לתקלה שיצאה תח"י, ובה ש"יכ על השבת תפילין מחוץ לביהכ"ס, ועליה השבתי והנה עתה הראוני מ"ש חכם אחד ליישב דברי שבתשובתי הנ"ל, והגם שאתי כיוונתי לזה, דבריו דבריו טעם הם, אולם ברור שיש הבדל רב בין קיום המצוה לבין קבלת שכר על המחשבה הטובה

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

שלא יצאה לפועל. ועיין תשובת מרן הר"ח טוב ז"ל ברב פעלים (ח"ד סי' ב'). יהי רצון שלא תצא תקלה מתחת ידינו לעולם אכ"י.

לכבוד מערכת אליבא דהלכתא

א. בגליון מס' 44 במדור מכתבים ותגובות העיר הרב שמואל רביץ שליט"א על משכ"כ בגליון מס 43 שיש פוסקים שסוברים שבתפילת הדרך צריך לעמוד.

ושאל: מי הם הפוסקים האלו?

ויתכן שבאמת היה לי פליטת קולמוס, ששם הבאתי מקודם שמרן הגר"ח שליט"א פוסק שצריך לכתחילה לעמוד, וכן הבאנו שם שמרן החזו"א [בספר מעשה איש] סובר שלכתחילה צריך לעמוד [ואמר כן למרן הגר"ח שליט"א], ומסתמא כשכתבתי אחר כך שיש פוסקים שסוברים שצריך לעמוד, הכוונה לחזו"א ומרן שליט"א, "וכעת איני זוכר עוד שיטות בדבר". ואולי עוד חזון למועד.

ב. ומה שהעיר עוד שם, שמפורש בגמ' שורע שאם יש פרסה בין עיר לעיר, מכרך תפילת הדרך, י"א ידעתי כוונתו כלל'. שמה שמפורש בגמ' ושו"ע הוא שאם "הולך בדרך פרסה" מכרך תפילת הדרך, ולא כתוב כלל שיש "פרסה בין עיר לעיר", ובאמת מיירי, "שבין עיר לעיר" יש כמה פרסאות, ורק הוא הולך פרסה, ולא הבנתי קושייתו כלל וכלל, שאדברנה מפורש בפוסקים שאם כשהולך פרסה מתקרב לתוך פרסה של העיר השניה אין לברך בשם את תפילת הדרך, וצ"ע"ג בדבריו של השואל.

באתי על החתום:
אברהם חיים שציגל - מודיעין עילית

בס"ד כסליו תשס"ח

לכבוד מערכת אליבא דהלכתא

שלום וברכה

בענין השאלה שנשאלה לפני הגרח"ק שליט"א למה אין מתפללים שלא ויחלו, והשיב וכו'.

ראיתי בספר מעם לועז שמביא בשם הספרים הק' על הפסוק ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כד, א), וז"ל: ועד יעקב לא היתה מחלה, התפלל יעקב לפני הקב"ה ואמר: רעה גדולה היא לאדם שהוא נפטר פתאום והטוב הוא שיחלה שנים שלשה ימים לפני פטירתו כדי שיוכל להכין צוואה לבניו ולהודיע עניניו, וצריך האדם לבקש רחמים מאת הקב"ה כל יום וכל לילה שלא ימות מיתת פתאום כדי שתהיה לו שהות לתקן נפשו שאם הוא חולה כמה ימים הוא יכול לחזור בתשובה ולומר וידוי ולבכות על עונותיו ויבדוק פנקסיו אם הוא חייב כסף לאנשים או שיש לאחד תביעה עליו, וכך יוכל לפרוע ולבקש מחילה, כי בודאי זהו תפקידו של החולה לראות איזה חטא חטא ולחפש תקנתו, ולכך היה יעקב הראשון שהיה חולה כפי שנראה בפרשת ויחי.

ואם תשאלו הרי בפרשת לך לך כתבנו שאבן היתה תלויה בצוארו של אברהם וכל חולה שראוה היה מתרפא. התשובה היא שהמחלות האלו היו קלות, אבל יעקב ביקש שלפני מותו של אדם יהיה ח

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

ד' יש לצרף לכז' הדעות באחרונים שגם מספק אפשר לומר תפילת הדרך משום דיסודה תפלה ובקשת רחמים [ועיון בפני יהושע בברכות כט, ובחווות דעת בייד" ק" סק"ג, ופר"ח בייד" סו"ס ק"ן].

ומצאתי בס"ד בדברי האחרונים מפוסקי דורנו דמבוי כדברינו, הנה בשבט הלוי ח"י ס"י כ"א נשאל דשמא בזמננו אין לברך בשם כי יש בדרכים ישובים סמוכים לדרך תוך פרסה וכו', והשיב לו: ולבני לא כן ידמה בתוך פרסה וכו' אבל כשהוא הולך על אם הדרך וסמוך לכביש הדרך או הנסיעה ישנם ישובים תוך ד"מ שיעור פרסה והוא עובר במעוף על ידם והוא באותם סכנות דרכים דשייכים בזמנ"ז כמו תאונות השכיחים כ"כ בעו"ה וכה"ג אריכות דרך זה הוא הגורם לתפילה ד"ד, וראיתי במ"ב בבה"ל שנסתפק בכזה והניח בצ"ע ובעניויתו תפילת הפוסקים כמפורש דחייב בתפה"ד וגם טעמא דמסתבר הוא עכ"ל.

ובספר חוט שני (ריבית) מובא בשם הגרח"ק שליט"א בזמננו שנוסעים מעיר לעיר במכונית ומצוי תאונות דרכים ר"ל כל הדרכים בחזקת סכנה וכן לברך תפילה"ז אף בפחות מפרסה גם בנסיעה קצרה [כלר שאין פרסה מעיר לעיר] וכן ראיתי למון החזו"א זצ"ל שנהג כן למעשה וכו', הערים ת"א ב"ב פתח תקוה, אפשר דכולם נחשבים כעיר אחת והנוסעים מעיר אחת לחברתה אינם צריכים תפה"ד, אמנם הנוסע מב"ב או מירושלים לק"ס ודאי חשיב עיר אחרת אף אם אין ביניהם שיעור פרסה בלא ישוב ע"כ.

משה אהרן ארלנגר מודיעין עילית

	
 	

כעס עליו כעס גדול, והיה מנדה להגאון רבי מרדכי יפה שלשים יום כפי ידיו הרב לתלמיד, ואח"כ בא הגאון רבי מרדכי יפה לפנים רבו ולא היה רוצה למחול לו, ואמר לרבו, ימחול, ומה פשעי ומה חטאתי, והשיב לו רבו הר"ל, ידוע תדע שאהבה גדולה אהבתך יורו מבני, אבל תדע לאנשה שהיית חייב מיתה בשעה שלא ענית אמן על ברכת התינוק, אבל באמת אני מוחל לך, וספר לו שהיה מעשה במדינות שפנ"א קודם גזירות תתנ"ו שאירע מעשה בחסיד אחד שגרם לו הריגה למלכות, מפני שפעם אחת בנו הקטן בירך על הפת ולא ענה לו אמן, ואמר לו רבו לרבי מרדכי יפה, שלא יתרעם עליו שגדה אותו, אלא לבעבור תהיה לו לכפרה, ומחל לו על תנאי שיידוש ברבים, ולהזהירם על עניית אמן, עכ"ל ולמען דעת, הסיפור הר"ל מובא גם בעוד שנים מגדולי רבותינו האחרונים, בספר זכר דוד להרב דוד מוידאי (הוצאת אהבת שלום) מאמר ראשון עמוד ת"פ, וכן מורינו הגאון רבי אליהו מני, רבו דמון הרי"ח הטוב, בספרו קרנות צדיק בפרק ג' סעיף כ"ז, ובשני הספרים האלו כתוב להדיא בתוך הסיפור, שאותו תינוק בנו של הרב אבובב היה בן חמש שנים בלבד, ולא ענה אחריי הלבוש אמן, וא"כ חזינו גם מהסיפור הזה כשישת הר"ח הטוב ז"ל, וגם ראות את תוקף חומרת הדבר הזה, ועכ"פ נתבארה שיטת הרי"ח הטוב ז"ל בכל הענין באר הטיב.

ראובן ניסן - אלעד

שנמצא בתוך פרסה מהדרך [כפשטות הלשון "תוך פרסה"] מ"מ ספקו הוא רק באופן שבכל משך הדרך הוא עובר בתוך עיר זו בצד עיר אבל אם יש אפי' חלק מהדרך שאין כלל ישובים בסמוך סגי בזה ואי"צ שיה' משך פרסה שאין סמוך אליו [תוך פרסה] מקום ישוב, וצ"ע, עכ"פ ודאי מסתימת השו"ע והפז' כולם שאין חילוק בזה וכשנ"ת וראה בכל זה להלן בשם השבט הלוי.

ב) גם אם נחוש לספק הנ"ל מ"מ יש סברא גדולה לברך כיום בכל גיוני מצד הסכנות שבתאונות דרכים, שלזה לא מהני כלל שיש ישובים סמוכים וכדו', ויסוד לדבר בתהלה לדוד בהשטות לסי' ק"י שדן בנסיעה ברכבת, וכן בנימוקי או"ח ק"י סק"ד שגם מחשש תאונות בלבד אפשר לברך, וכ"כ בשו"ת דברי ישראל (ועלף), וכן מובא בשם החזו"א זצ"ל שכיום יש סכנה בנסיעה ברכב ואפשר לברך אף עתה על עיר [מבוא בחוט שני] [ריבית - ביסוה"ל], ובאורחות רבינו ח"א עמ' ס"ב ובתשובות והנהגות ח"א קצ"ט) וכן נהגו למעשה הקה"י זצ"ל ויבדל"ט הגרח"ק שליט"א בנסיעה לב"ב, אמנם לדעת הגרשז"א זצ"ל אין לברך ע"ז כמובא בהליכות שלמה פכ"א ועיי"ש.

ג) גם אם נחמיר בהנ"ל מ"מ יש סברא נוספת של מקום סכנה שהביא המ"ב בשם הט"ז שבמקומות שמוחזקים לסכנה מברך אף בדרך שפחות מפרסה, ועפ"יז יש לדון במקומות שעוברים ליד ישובים ערבים או בכל שטחים שהם קרובים לאזורי גבול וכדו' וכגון באיזור קרית ספר [בפרט בדרך מירושלים] וכפי שכבר קרו מקרים רח"ל, וכן מובא בשם הגרשז"א זצ"ל לגבי הנוסעים בשטחי יהודה ושומרון וכדו' שיכולים לברך (גם לשיטתו).

לברכות, ממילא נחשבים בני חינוך לזה, ואז עונים אמן על ברכותיהם, וזהו שלמד מרן הרי"ח טוב שאע"פ שמרן כתב כיון דבני חינוך הם, לאו היינו שהגיעו לחינוך ולעונות הפעוטות וכנ"ל, אלא כבר ממתני שמחכים אותם לברך, אפילו בהיותם קטנים ממש כבני ארבע וכדו' ויודעים לברך, אז כבר נחשבים בני חינוך לזה, ועל זה כתב מרן שעונים אחריהם אמן, וכן מצאתי שהרב חיים פונטריומלי בספרו פתח הדביר, שמעוטרי בהסכמת הגר"ח סלאבא, כך פירש להדיא בדברי מרן שם בסיומן רט"ו בסעיף ב', וז"ל: והא דאין עונין אמן אחר תינוק דזקא בשעה שלומד הברכות לפני רבן, אבל בשעה שם מברכין לאזורי גבול וכדו' דבני חינוך הם, עונין אחריהם אמן, עד כאן [לשון השו"ע]. וראיה לזה ממה שאומרים התינוקות אפילו קטנים שלא הגיעו לחינוך, קדיש, ואנו עונין אחריהם אמן וכו', עכ"ל ועיי"ש, אן קמן שעל דברי מרן שכתב כיון דבני חינוך הם, כתב להדיא שזה אפילו קודם שהגיעו לחינוך, והיינו קודם שהגיעו לגיל החינוך המסויים והמפורסם, כבר שית כבר שבע, שישנו לגבי דיונים אחרים וכנ"ל, אלא אפילו קטנים מזה נחשבים "בני חינוך" לגבי הענין שחינכו אותם לברכה ולקדיש, ו[עיי"ש בפתח הדביר שבדפי מכמה פוסקים שבקדיש של חיוב שצריכים להוציא את הרבים ידי חובה, ודאי שלא שייך בקטן לפני שהגיע לגיל חינוך ממש כבר שית כבר שבע, ופשוט], וכן פסק להדיא מרן החיד"א בספרו קשר גדול סימן ח' סעיף י"א, שקטן יכול לומר קדיש לכתחילה אפילו קודם שהגיע לחינוך, ובדאי הכוונה שערבים אחרייו אמן, וזהו כפסקו של מרן הרי"ח הטוב שעונים אמן על ברכת חינוך אפילו קודם שהגיע לחינוך, וכן הגאון רבי נסים כצורי מגדולי חכמי בכל, בספרו מעשה נסים [הוצאת אהבת שלום] עמוד ק"ה, האריך בזה כשיטת הרי"ח הטוב, שכל תינוק בכל גיל שיודע לברך עונין אמן על ברכתו, והביא שכן פסקו עוד שנים מחכמי הספרדים מגדולי האחרונים, רבי יהודה עייש בספרו בית יהודה אור"ח סימן כ"ב, ורבי אברהם הכהן מסאלוניקי בספרו טהרות המים מערכת ח' אות ז"ה, והסביר שם שכן הם למדו בלשון מרן "כיון דבני חינוך הם", שזה בכל גיל שמברכים וכנ"ל, וא"כ אגן בני חינוך דאי תונו, כיון דבני חינוך הם, פשוט לאפילו קודם דרבותינו ז"ל הנ"ל, שלמדו כך במרן, ופסקו כך להלכה, הלא המה מרן החיד"א, ומרן הרי"ח הטוב, פתח הדביר, בית יהודה, טהרות המים, ומעשה נסים, והכי ק"י"ל להלכה ולמעשה, וכן עמא דבר.

וגם מגדולי חכמי האשכנזים בדורות האחרונים, מצאנו שפסקו כך ולא כהמשכ"ב, אלא למדו ככל היסוד הנ"ל, בשו"ת שלמות חיים להגאון רבי יוסף חיים זוננפלד רבה של ירושלים בסיומן קצ"ו בנדב"ב כתב וז"ל: אם התינוק התרגל לומר ברכה על האוכל, אי"כ לדבר זה כבר נקרא הגיע לחינוך, לאחר שהתינוק אומר אז על המאכל, וידוע המעשה של הבעל תורתא אדם, שהרגילות בדרך של השדיים בשעת יניקה, ולא שמענו בזה שלא לענות אמן, ואינו דומה לאם אינו מכין כי אם להתלמד וכו', והתינוק לא יגרע מגוי, אם שומע כל הברכה, עכ"ל, אן קמן שפסק כהר"ח הטוב, וכן בספר אורחות רבינו הקהילות יעקב על יוסף חיים זוננפלד בחלק ג' עמוד ר"ח כתוב וז"ל: בבית מו"ר זצוק"ל היו מתחילים לברך ברכת הנהנין עם תינוק בגיל שנה וחצי שנתים, ומו"ר ענה אמן אחר ברכתו, מו"ר כשנתן סוכריה לכדו תינוק בגיל הזה, היה אומר לו עשה ברכה, והיה עונה אמן אחרי ברכתו וז"ל: לא להדיא אלא ששיטתו כדעת הר"ח הטוב ודעמינה הנ"ל, וכעת ממש מצאתי בשו"ת אבן ישראל למו"ר הגאון רבי ישראל יעקב פירש זצ"ל שכתב ככל דברינו הנ"ל טוב טעם ודעת, והדברים תואמים ב"ה, וגם הוסיף בסוף עוד סברא לנידונו, ולחיבת הקודש אמרתי אעתיק בדיוש שם בחלק ח' סימן י"ד, וז"ל: כשתינוק יודע לברך זהו זמן חיובו לברך, ואם זהו זמן חיובו בדאי צריך לחנכו לברך וכו', אף שאין התינוק מכון לברך ואינו יודע לכוון, מ"מ מותר וצריך לחנכו על זה, ואית בה מצות חינוך, ובדאי גם דעת המחבר כן, ומה שכתב כיון דבני חינוך הם, וכונו דכיון דיכול לברך ממילא כבר בני חינוך הם לברך, לאי כונת המחבר דבענין הגיע בשנותיו לחינוך הלא היה ליה לממר והוא שהגיע לחינוך, וכל כונת המחבר לכלול מה שכתב הראש"ש בשם הראב"ד דחינוך מצוה היא, וכן כתב הטור בשם הראב"ד ז"ל: אע"פ שאינו אלא לחינוך מ"מ חינוך מצוה היא ע"כ, וזהו מה דהוסיף המחבר כיון דבני חינוך הם היינו בדבדאי בני חינוך הם לא יענו אלא עתה אחר ברכת זה יגרע בחינוכו, שילמד שלא צריך לענות אמן שהרי הוא רואה שהוא מברך ולא עונים אחר ברכתו אמן, עכ"ל, וא"כ חזינו לגדולי רבותינו שלמעשה פסקו כדעת הרי"ח הטוב וככל הנ"ל.

ולסיום נביא בכאן את דברי הכף החיים כאן בסיומן קכ"ד ס"ק ל, על תוקף החומרא בדין עניית אמן על ברכת תינוק, וז"ל שם: מעשה נורא שנעשה בימי הגאון רבי מרדכי יפה בעל הלבושים והוא שהלך הגאון הנז בעל הלבושים אצל הרב אבובב ללמוד ממנו חכמת העיבור, ויקר מקרה, שהיה שם תינוק אחד בן הרב אבובב ח"ה, ואם לא יענו אמן יושבים, ואכל התינוק פרי אחד ובירך בורא פרי העץ בקול רם, וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק, והגאון רבי מרדכי יפה לא ענה אמן של במתכוין, ורבו הנ"ל כאשר ראה שלא ענה אמן על ברכת התינוק, ולסיום נביא בכאן את דברי הכף החיים כאן בסיומן קכ"ד ס"ק ל, על תוקף החומרא בדין עניית אמן על ברכת תינוק, וז"ל שם: מעשה נורא שנעשה בימי הגאון רבי מרדכי יפה בעל הלבושים והוא שהלך הגאון הנז בעל הלבושים אצל הרב אבובב ללמוד ממנו חכמת העיבור, ויקר מקרה, שהיה שם תינוק אחד בן הרב אבובב ח"ה, ואם לא יענו אמן אחרי ברכת זה יגרע בחינוכו, שילמד שלא צריך לענות אמן שהרי הוא רואה שהוא מברך ולא עונים אחר ברכתו אמן, עכ"ל, וא"כ חזינו לגדולי רבותינו שלמעשה פסקו כדעת הרי"ח הטוב וככל הנ"ל.

ולסיום נביא בכאן את דברי הכף החיים כאן בסיומן קכ"ד ס"ק ל, על תוקף החומרא בדין עניית אמן על ברכת תינוק, וז"ל שם: מעשה נורא שנעשה בימי הגאון רבי מרדכי יפה בעל הלבושים והוא שהלך הגאון הנז בעל הלבושים אצל הרב אבובב ללמוד ממנו חכמת העיבור, ויקר מקרה, שהיה שם תינוק אחד בן הרב אבובב ח"ה, ואם לא יענו אמן יושבים, ואכל התינוק פרי אחד ובירך בורא פרי העץ בקול רם, וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק, והגאון רבי מרדכי יפה לא ענה אמן של במתכוין, ורבו הנ"ל כאשר ראה שלא ענה אמן על ברכת התינוק,

ואבאר הדברים עפ"י היוצא משורת ההלכה ויה"ר שלא אכשל בדבר הלכה.

א) הנה פשטות השו"ע (ק"י ס"ז) דכל שנוסע בדרך של יותר מפרסה מברך, וביאר המ"ב דבפחות מכך אינו מקום סכנה מן הסתם, ועפ"י"ז רבים דנו להמנע מברכה בכל מקומות כגון אלו שיש מקומות ישוב בצדי הדרכים בתוך פרסה דחשיב כדרך פחות מפרסה, והנה המקור לסברא א' הוא בדברי הבה"ל שם שכתב: "ולכאורה לפ"ז אפי' אם יש לו ליטע פרסה ביחד אך שהוא נוסע הפרסה דרך איזה עיר או שיודע שאיזה עיר קרובה בצד דרך נסיעתו נוסע פרסה ג"כ לא יאמר תה"ד בחתימה דהא ליכא מקום סכנתא, ואפשר דלא פטרו רק אם כל דרך נסיעתו היא פחות מפרסה וכו' וצ"ע".

ויש לתמוה על ספק זה, ראשית כל מפשטות וסתימת השו"ע והפוסקים שכל דרך פרסה מברך כשהרבה מקומות יש בדרך מקומות הסמוכים, אך ביותר יש להקשות ממה דנפסק בשו"ע שם ש"אומר אותה אחר שהחזיק בדרך" ובמ"ב מביא מהאחרונים שעיבורה של עיר [72 אמה וישיריים] הוא בכלל העיר ומשם והלאה אומר, ואי נימא דכל שיש תוך פרסה בסמוך איזה מקום ישוב זה סיבה לפטור אי"כ כיצד יברך שם הלא עדיין הוא נמצא בקירוב פרסה ממקום שיצא משם? ובהכרח שדב"ז לא נפק"מ דחז"ל חייבו על דרך של פרסה וכצד הב' בבה"ל:

ויתכן שאכן כל ספקו דהבה"ל הוא באופן שעובר בתוך עיר או כשמשמ סמוך לדרך אבל לא על מקומות ישוב שיותר מרוחקים אלא שהם בתוך פרסה [ומש"כ "בתוך פרסה" הכונה בתוך משך הפרסה של הדרך], עוד יתכן שגם אם ספקו הוא אף על ישוב

זו ולבארה.

והנה בגמ' בברכות דף נ"ג ע"ב, בעי מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן, אמר ליה אחר הכל עונין אמן, חוץ מתינוקות של בית רבן והואיל להתלמד שעיוין, [שאין מתכוונים לברך אלא ללמוד, רש"י]. והני מילי בדלי עידן מפטריהו, אבל בעידן מפטרייהו עונין ע"כ. ובפירוש הגמ' יש שני ביאורים בראשונים, והביאם הטור בסיומן רט"ו סעיף ג', רש"י פירש את דברי הגמ' דבעידן מפטרייהו עונין אחריהם אמן היינו כשאומרים הפטרה מברכרין בתורה ובנביא, והביא שם הטור פירוש אחר מהראב"ד מתי עונין אחריהם אמן, וז"ל: והראב"ד פירש בשעה שאכלו ומברכין לפטור עצמם, ואף על פי שאין בני חיוב, מכל מקום חינוך מצוה איכא עכ"ל. וכן פירש המנאירי שם בגמ' וז"ל: תינוקות של בית רבן שהם מתלמדים ואומרים איזו ברכה דרך ההלמדות, אין עונין אחריהם אמן, אבל אם אומרים אותה דרך מצוה, אע"פ שאינם חייבים, כגון תינוק שאכל ומברך לעצמו ברכת המזון, דרך יציאת ידי מצוה, עונין אחריהן אמן, וזהו שאמרו בעידן מפטרייהו עונין, כלומר בשעה שנפטרים מסעודתם ובאין לברך, עכ"ל. ומכאן מברכים מע"פ שברכת הקטן אינה משום חובה, מכל מקום כיון שעושה את זה בדרך מצוה מדין חינוך, יש חשיבות לברכה זו ועונין אחריה אמן, ורק אם הקטן מברך כדי להתלמד, אז אין זו ברכה כדי לענות אחריה אמן כי זה רק לימוד.

הנה בשו"ע הנ"ל בסיומן רט"ו ס"ג כתב וז"ל: בשעה שהם מברכין לפטור את עצמם, כיון דבני חינוך הם עונים אחריהם אמן, עכ"ל, והיינו שאע"פ שהראב"ד הנ"ל כתב רק שכיון שמברכים מדין חינוך עונים אמן אחריהם, הוסיף השו"ע בפטישות שדאי היינו שהם כבר בעצמם בני חינוך, שאז זה נקרא שמברכים מדין חינוך, ומכאן למדו הפרי מגדים והמשנות"ב שבין שצריך בני חינוך, ממילא היינו שהגיעו לגיל חינוך ממש, וזה כבן שש או שבע או שמונה, וכפי שהאריך בזה בית יוסף בסיומן קצ"ט סעיף י' עיי"ש, אבל הבא"ח למד שאע"פ שמרן כתב "כיון דבני חינוך הם", אין הכוונה שהגיעו לגיל חינוך ממש כמו שיש בדיונים מסוימים כגון בהצטרפות לזימן, או בקריאת התורה להגטרף למנין שבעה, דדוקא שם שיש דין של צירוף, אז צריך שיהיה יותר מבין בדעתו, ולכן דוקא שם כתב השו"ע בסיומן קצ"ט סעיף י' וז"ל: קטן שהגיע לעונות הפעוטות, ויודע למי מברכין, מומזין עליו ומצטרף, עכ"ל. וכן בסיומן רפ"ב סעיף ג' לגבי קריאת התורה, כתב מרן שיש שידוע למי מברכים עולה למנין שבעה, כי לגבי צירוף צריך שיהיה יותר מבין בדעתו, אבל לגבי לענות אמן על ברכתו, לא הוזכר מרן איזה תנאים כגון שהגיע לחינוך ולעונות הפעוטות, או שידוע למי מברכים, אלא רק כתב, "כיון דבני חינוך הם" ולמד הרי"ח הטוב שלכן מרן לא כתב איזה תנאים רק הוזכר בני חינוך, כי לגבי ברכות אם הקטן בירך כדי לפטור עצמו, בכל גיל שהוא הוי חינוך לגביו, ונחשבת ברכתו כדי לענות עליה אמן, וכעת נבסס וננמק יסוד זה.

הנה כתב הר"ח ביומא דף ג' ע"א בדפי הרי"ף בד"ה התינוקות וכו' וז"ל: בשאר מצות [חוץ מעניני יוה"כ], אם רצה להקדים חינוכו של תינוק רשאי, ומחנך אותו לעשות המצוה כהלכתה כגדול ממש, [אפילו] קודם לזמן שקבעו לו חכמים לחנוך וכו', עכ"ל, ומבואר מדבריו שבעצם בסבת מצוה כל שהאבא מחנך את בנו למצוה, אפילו קודם גיל חינוך שכתב חכמים, נחשב הדבר שהתינוק עושה בה מצוה בדרך מצוה כגדול ממש, מדין חינוך, וא"כ ודאי שנחשב הקטן לגבי זה כבן חינוך והגיע לחינוך ממש, אם יודע לעשות המצוה כגדול, והוא בעצם יסוד דברי הברייתא בגמ' בסוכה דף מ"ב ע"א, ת"ר קטן היודע לנענע חייב בלבלב, [לחנכו במדבריהם, רש"י], להתעטף, חייב בצציצת, לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין וכו', עיי"ש, וזה נמצא גם בגמ' בערכין דף ב' ע"ב, וכתבו שם בערכין התוס' בד"ה שהגיע, שכל מה שאמרו בגמ' ביומא דף פ"ב ע"ב, שחינוך לתענית ביום כיפור זה בגיל שמונה או תשע כפי המחלוקת שם ביומא, אז רק לגבי חינוך לתענית, אבל לחינוך שאר מצות אלו גיל מסויים, וז"ל התוס' שם: התיב בחינין קטן להתענות איירי, אבל בשאר מצוות כל אחד ואחד לפי דרכו, כדאשכחן גבי סוכה לולב ותפילין עכ"ל, ונמצאנו למדים שבעצם בשאר מצוות גיל החינוך הוא לפי הענין, אם הקטן מבין ועושה המצוה הוא נחשב כבן חינוך לגבי המצוה הזו, וכמו שכתב הר"ן ביומא הנ"ל, וכן פסק להדיא המגן אברהם בסיומן שמ"ג בסוף ס"ג ק' וז"ל: אבל הא פשיטא דמכל מקום מחייב לחנכם במצוות עשה, כגון לעשות להם קידוש וכיוצא בזה, והחינוך, אין חדל לפום חורפיה היודע להתעטף חייב בצציצת, לשמור תפילין, אביו בתפילין, היודע מענין שבת חייב בקידוש, וכן כל כיוצא בזה, עכ"ל. ובספר קיצור שולחן ערוך (גאנצפריד) בסיומן קס"ה סעיף ב' כתב וז"ל: הגעת זמן החינוך למצוות עשה, היא בכל תינוק לפי תכמותו והבנתו, כגון היודע מענין שבת חייב לשמוע קידוש והבדלה, וכל כיוצא בזה, והחינוך במצוות לא תעשה בין בדאורייתא בין דרבנן הוא בכל חינוך שהוא בן הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או אסור לאכול, ויש לחנך הקטנים שיענו בבית הכנסת אמן ושאר הדברים, עכ"ל.

וממילא גם לגבי חינוך לברכות, אין לזה גיל מסויים שיגיע לעונות הפעוטות ולחינוך, וכמו שיש לגבי צירוף לזימון וכנ"ל, כי רק שם זה משום הצירוף וכנ"ל, אבל בברכות זה מומן שלמדו לברך, וכמו שכתב להדיא בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים על השו"ע, [דנפס

לאמתה של הלכה

להיות שנדפס בגליון אליבא דהלכתא (מספר 14) תשובתי בענין נוסח ברכת "למשומדים", והזכרתי שם מענין חיבורי שבכתי" העוסק בבירור נוסחאות האר"י ז"ל לאמיתתן על בסיס סידור הספרדים שנדפס בוויניציאה בשנת רפ"ד, ולאור התיקונים שערך הרח"ו ז"ל על נוסחאות אותו סידור, ורבים שאלו בענין לדעת ולהבין הנושא על כל פנים מקופיא, לכן אמרתי להדפיס בכאן את ההקדמה שכתבתי לסידורי הנ"ל מלפני כשבע שנים, ואני תפלה שהש"ת יזכני להיות מופנה קצת להשלים חיבור זה עם שארחיבורים שישנם תח" בכתובים. וה' יגמור בעדי בטוב, ויסייענו על דבר כבוד שמו לעולם, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולהגדיל תורה ולהאדירה.

זו לשון הקדמתי לסידור "שער הכולל"

בירור נוסחאות התפלה לדעת האר"י ז"ל כת"י

כתב הרח"ו ז"ל בשער הכוונות (דף נ' ע"ב) וז"ל: וזה נוסח התפלה כאשר קבלתי ממורי ז"ל. וכדי שלא אאריך, אכתוב סידורו כפי דפוס הסידור של כל השנה ממנהג ספרד הנדפס בשנת רפ"ד ליצירה, עכ"ל. וכן כתב בספר פרי עץ חיים (דף כ"ח ע"ב) וז"ל: והנה דע כי רצוני להגיה קצת הגהות שיש להגיה, והם מסודרים על [סידור] מנהג ספרדים כפי נוסחת של סידור גדול של תפלת כל השנה הנדפס בשנת רפ"ד ליצירה, ואכתוב רק התיבות והמלות שצריך להגיה וכו עכ"ל.

והנה יש להסתפק בכוונת הרח"ו ז"ל, דאם ר"ל שלגבי הדברים שלא הגיה הנוסחה, אזי הנוסח של סידור שנת רפ"ד הוא הנכון. או אם רק השתמש בסידור הנ"ל כבסיס שעליו יזכיר התיקונים וההוספות שאמר לו האר"י ז"ל בענין נוסח התפלה, ולגבי מה שלא הזכיר בפירושו, אין ראיה גמורה שכונתו להסכים בהכרח עם נוסח הסידור דשנת רפ"ד.

והנה מסתבר הדבר שכאשר הודיעו האר"י ז"ל למהרח"ו ז"ל את שינויי נוסחאות התפלה, אמר לו הדברים אגב ביאור סדרי הכוונות שהיה מלמדו, ולא התייחס בפרטות לנושא שינויי הנוסחאות ולהודיע השינויים ביחס לשום סידור מודפס. ואם כן מה שהודיעו בפירוש, יש לנו לסמוך עליו, ומה שלא הודיעו, אין לנו ראיה מוכרחת לסמוך על הסידור דשנת רפ"ד. ומה גם שמסתבר שלא כל מה שהיה צריך לתקן באותו סידור תיקן, שהרי לא עסק מהרח"ו ז"ל בהגהת הסידור הנ"ל לתקנו משגיאות ולהשלימו, כמגיה סידור להדפסה. ומלשונו של מהרח"ו ז"ל בשער הכוונות נראה שהוא הוא שבחר בסידור הנ"ל כבסיס להתיקונים שרצה להעיר בשם רבו. אלא דממ"ט: וכדי שלא אאריך וכו, משמע, שאכן את כל אשר לא תיקן מנוסח סידור שנת רפ"ד יש לסמוך עליו, דהרי כוונתו במ"ש כדי שלא אאריך הוא, שכדי להודיע לנו נוסח התפלה המאושרת לפי דעת רבו האר"י ז"ל, היה צריך למעשה לכתוב סידור שלם כפי הנוסחאות שקבל מרבו ז"ל, וכדי לקצר הדרך, ולחסוך זמן ההתעקה, הודיע התיקונים הצריכים לפי נוסח דפוס רפ"ד, באופן שיוצא לן מזה ששאר הנוסחאות שלא תיקן, הם נכונים לפי דעת רבו ז"ל ויותר מפורש זה בפרי עץ חיים הנ"ל שכתב: ואכתוב רק התיבות והמלות שצריך להגיה, ע"כ. וזה אחר שהודיענו שרושם התיקונים על פי נוסחת סידור שנת רפ"ד. ומדכתב שרק הגיה הצריך תיקון בלבד, בפשטות מאשר שאר הגירסאות שבסידור הנ"ל שהם אכן נכונות לפי דעת רבו ז"ל.

אולם לעומת זה, ברור הדבר שאי אפשר בשום אופן לומר שכל מה שלא הגיה הרח"ו ז"ל בסידור רפ"ד היא הגירסא הנכונה, והרבה ראיות יש לזה, וכמו שיתבאר בהמשך א"י"ה בפרטות.

באופן שאם אנו באים לקבוע נוסח האר"י ז"ל, אין די במה שנרכיב תיקוני הרח"ו ז"ל על נוסח סידור רפ"ד, ושעל ידי זה נגיע לנוסחת האר"י ז"ל, אלא הדבר צריך עיון ובדיקה, וכאשר יראה המעיין בהגהותינו.

והנה עיינוו הרואות שלא כל התיקונים שהגיה הרח"ו ז"ל הם על פי סודות הקבלה, כי מצאנו שבכלל תיקונים אלו לנוסח הסידור שלימד האר"י ז"ל להרח"ו ז"ל, ישנם תיקונים רבים שהם על פי חכמת הדקדוק וכללי הניקוד, וכן כמה תיקונים פשוטים בתוספת ובגרעון תיבות אשר נראים שעל דרך הפשט נגעשו ונתייסדו כדי לשפר הלשון. באופן שיראה לכאורה כמו שצידדנו לעיל, שמאחר שנחת הרח"ו ז"ל להגיה ולהעיר נוסח התפלה גם בעניינים כאלו, אם כן בודאי שמה שלא הגיה ותיקן, כוונתו היתה לאשר ולהסכים לנוסח הנדפס בסידור רפ"ד.

אולם צריכים אנו לדעת דאין מסתבר לומר שרבינו האר"י ז"ל בא בהערות והגהות אלו רק להודיע לן תיקונים פשוטים כאלו שעל פי כללי הדקדוק והניקוד וטיב הלשון הם מיוסדים בלבד. אלא נראה בודאי וללא ספק, שכל אלו התיקונים שלימד האר"י להרח"ו ז"ל בנוסח התפלה, הם דברים שיש להם טעם וקפידה להיות כך. בדוקא גם על דרך הסוד, ותלויים הם על דברים העומדים ברמוש של עולם, ולכן העיר ז"ל להגיה ותיקן אותם. (וזה אפילו באותם מקומות שלא פירש לנו טעמו על דרך הסוד.) ולפי זה יוצא לן שלא התייחס רבינו האר"י ז"ל בתיקונים אלו אלא דוקא לפרטים שיש להם שייכות וצורך וטעם על דרך הסוד, אבל ביחס לתיקונים והגהות שלא על דרך הסוד, שהם מיוסדים על חכמת הדקדוק וכללי הלשון והניקוד בלבד, וכן סתם טעיות דפוס, מסתבר שלא טרח האר"י ז"ל להעיר עליהם בפרט. וגם מהרח"ו ז"ל, מסתבר הדבר שרק ליקט וערך התיקונים שהעיר עליהם רבו האר"י ז"ל, ולא נחת להגיה ולתקן סידורים נדפסים מטעיות הדפוס בנוסח ובניקוד שנפלו בהם. באופן דלפי זה יוצא לן שאכן אין כאן בדברי הרח"ו ז"ל הסכמה כוללת ממש לכל הכתוב בסידור

סידור שער הכולל - נוסחאות התפלה לדעת האר"י ז"ל

הספרדים הנדפס בוויניציאה בשנת רפ"ד, לומר שמעבר למה שתיקן והגיה בו, כל השאר הוא מתוקן ועומד ומאושר על ידי הרח"ו ז"ל ללא שום פקפוק כלל. ולפי זה יש עדיין מקום וצורך לנו לעיין בדברי הפוסקים ובנוסחאות הסידורים ישנים גם חדשים שנכתבו ונדפסו במשך הדורות כדי לראות בהם מה שינו ומה תיקנו חכמי הדורות מקובלים ופשטנים, מאלו הלשוונות, שיתכן שהם צריכים תיקון עדיין על כל פנים על פי הפשט, ולפי כללי הדקדוק והניקוד והלשון המקובלים וידועים.

וכן ראינו למרן הגאון הר"ח טוב ז"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת מקץ אות י') שכתב בענין [וכן שני כתובים], שתיקן האר"י ז"ל לומר כן בפתח, ולא כן בצירי, וביאר שאין כוונתו מחמת המשמעות בלבד וכללי הניקוד, אלא דעל דרך הסוד תיקן כך, וז"ל שם: אזהרה שמענו מפי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות שצריך לומר כן בפתח, ולא יאמר כן בצירי, וכן צריך לנהוג. ואין טעמו של רבינו האר"י ז"ל משום כי כן בצירי אין משמעותה כמקום, דהא באמת מצינו במלכים כן בצירי שונאמר על המקום. אך דאי הוא שיש לו טעם על פי הסוד בדבר זה. ועוד בלאו הכי, הוא אין דרכו ללמד אזהרות כאלה, ואינו מזהיר ומזכיר דבר אלא הנוגע לסוד, עכ"ל.

ועיין בשער רוח הקודש בכוונת התענית (דף ז' ע"א) שהביא הרח"ו ז"ל איזה שמועות בענין תועלת התענית לתשובה ולתיקון, ששמע מפי החברים שאמרו בשם האר"י ז"ל, שהם ענייני מוסר נעימים ופשוטים, וכתב עליהם הרח"ו ז"ל: אמר חיים נלע"ד בלי ספק אין זה ממורי ז"ל ע"כ. וטעמו פשוט ומובן מעצמו, כי אותן שמועות הן דברי מוסר פשוטים אשר דוגמתן נמצא בכל הספרים, ואין דרכו של האר"י ז"ל להודיע וללמד דברים פשוטים כאלה, אלא דוקא מה שנוגע ומויסד על דרך הסוד, אשר חזותם מעידה עליהם שהם מקובלים מפי אליהו זכ"ל, ודו"ק.

ולפי זה נראה להבין לעניינינו שהאר"י ז"ל לימד להרח"ו ז"ל בעיקר התיקונים הצריכים בסידור רפ"ד שיש להם הכרח על פי הסוד, אבל אין זו הסכמה מוכרחת כללית לכל הכתוב באותו הסידור, לומר שהרח"ו ז"ל אישר והסכים עליו. ועדיין צריכין אנו לבדוק ולבחון הנוסחאות שבאותו סידור, לאור סידורי האר"י ז"ל שכתב יד, וסידורי הרש"ש ז"ל למיניהם, וכן לאור דברי הפוסקים, ולאור הנוסחאות הנמצאים אתנו בסידורים דווקנים חדשים גם ישנים שנדפסו במשך הדורות ולאור כללים אלו קבעתי סדר עבודתי בבירור נוסח התפלה לדעת האר"י ז"ל.

ואביא בכאן כמה ראיות והכרחיות לזה מהמבאות בהגהותינו להלן.

א) בברכת הנותן לשכוי, גירסת סידור רפ"ד היא: "להבין" בין יום ובין לילה, ובדרוש נוסח התפלה (שער הכוונות דף נ"א ע"ד) לא העיר בזה הרח"ו ז"ל לתקנו, אולם, בשער הכוונות (דף ב' ע"ב), וכן בגמרא דפו"ר (ברכות דף ס"ב ע"ב) הגירסא "להבחין". והיא הגירסא הנכונה, הגם שלא תיקנה הרח"ו ז"ל בדרוש נוסח התפלה.

ב) בסידור רפ"ד סידר ברכת מלביש ערומים לפני זוקף כפופים, והנותן ליעף כח אחר ברכת שעשה לי כל צרכי, אבל בסידורי האחרונים וכן בסידור הרש"ש ז"ל הסדר הוא: זוקף כפופים מלביש ערומים הנותן ליעף כח. ועל דרך הסוד כפי המבואר כוונות אלו הברכות בשער הכוונות (דף ב' ע"ב) נראה ששתי ברכות מלביש ערומים והנותן ליעף כח צריכות להיות מסוכות זו לזו, וכמ"ש הרש"ש ז"ל בסידורו. ומהרח"ו ז"ל לא העיר בזה. ועיין נהר שלום (דף כ"ד ריש ע"ג) שכתב שישנו הסד הכרחי על דרך הסוד לכל הח"י ברכות.

ג) ברכת המעביר, בסידור רפ"ד היא סדורה בלשון יחיד. אולם מצאנו שהרש"ש ז"ל בעצמו הגיה בסידור שהתפלל בו ושינה כל הנוסח מלשון יחיד לרבים. מוכח דס"ל למרן הרש"ש ז"ל שכן צריך להיות על דרך הסוד, ולכן שינה הגירסא כפי הצריך. ועיין באורך בדברנו בפנים בזה.

ד) בברכת והערב נא גורס בסידור רפ"ד "בצאצאנו" וכו'. ולא נמצא מקור לגרוס כן בש"ס ובראשונים, ונראה שהיא טעות דפוס, ומהרח"ו ז"ל לא העיר בזה.

ה) מי אל כמון וכו' שאומרים בסוף תפלת רבש"ע שאחר פרשת העקידה, ליתא בסידור רפ"ד, אבל בכל סידורי האחרונים, ובסידורי האר"י ז"ל כת"י דפוס, ובסידור הרש"ש ז"ל כת"י דפוס, מובאים פסוקים אלו עם הכוונות שלהן. ומהרח"ו ז"ל לא העיר בזה כלל.

ו) ה' שמענה ה' סלחה, בסידור רפ"ד הגירסא "הויה", ובסידורי האחרונים ובסידור הרש"ש ז"ל הגירסא כבפסוק בשם אדנ"י. ומהרח"ו ז"ל לא תיקן זה. וכן בכמה מקומות יש לתקן גירסת סידור רפ"ד לפי הכתוב בתנ"ך.

וכן מצאנו בקדיש, שהגירסא בסידור רפ"ד היא "מכל", ותיקן מרן הרש"ש ז"ל "מן" כל, ודלא כהרש"ו ז"ל. ויש בדבר זה הכרח גדול לצורך הכונה לגרוס "מן כל" דוקא כידוע.

ונסתפק בכאן לפי שעה במעט דוגמאות אלו, כדי להוכיח שאי אפשר לקיים ולאשר כל הגירסאות דסידור רפ"ד ללא בדיקה וחקירה. והגם דבדרך כלל כיוון הרח"ו ז"ל לסמוך עליו לאחר שהגיה והוסיף התיקונים הצריכין, בכל זאת עדיין יש מקום עיון בכל תיבה ותיבה. ובכל אות וניקוד, לראות אם יש הכרח וצורך להגיהה ולתקנה, הן מפאת הלשון והדקדוק, והן מפאת טעמי הקבלה, והן מפאת דעות הפוסקים, לשנונה באופן אחר מהגירסא הנמצאת בסידור רפ"ד, ושיש לתקנה, והדבר צריך עיון ויישוב גדול.

והנה אחד הכללים אשר הלכנו לאורו הוא שיש להגיה ולתקן כל נוסח שהוא מבוסס על לשון פסוקי תנ"ך, על פי הגירסא המקורית שבתנ"ך. ואף על פי שבשלחן ערוך (או"ח סימן קט"ז) כתוב שכאשר אומרים פסוק אחד בלשון תפלה מותר לשנותו

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

מכפי הכתוב בפסוק, וכגון מלשון יחיד ללשון רבים וכדומה, ושדוקא כאשר אומרים מזמור שלם אז אין לשנות מכפי הכתוב בתנ"ך, עיי"ש ובנושאי כלים ט"ז ומג"א ועוד, מכל מקום לכולי עלמא כאשר אנו רואים בכלל נוסח התפלה שמובא הפסוק כצורתו וכלשונו, בודאי שצריך להיות בדיוק ככתוב בפסוק.

וכן כתב מרן הר"ח טוב ז"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת מקץ אות ה') וז"ל: באתה הוא האלהים וכו' שאומרים אחר ק"ש דקרבנות, צ"ל אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ. כי זהו לשון הכתוב במלכים ב' בתפלת חזקיהו המלך ע"ה, ונשנית תפלתו בישעיה סימן ל"ז שאמר: אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ וכו'. ויש כמה מחזורים הכתובים כן. אך יש מחזורים דכתיב בהו: אתה הוא אלהים לבדך עליון לכל ממלכות הארץ, והנה באמת כיון דמצינו בתפלת חזקיהו המלך ע"ה דלא נאמר לשון זה ד"עליון", י"ל בודאי הגמור דאנשי כנסת הגדולה גם הם תיקנו הנוסח שלהם כפי נוסח תפלת חזקיהו המלך ע"ה, אשר בודאי הגמור ברוח הקודש אמרה. וכיון דלא נקט "עליון", דאי כן ראוי לומר על פי הסוד וכו'. וראיתי להרב מהר"א בשלמי ציבור (דף ס"א ע"ג) שכתב צ"ל האלהים לבדך לכל וכו, שהוא לשון הכתוב בישעיה סימן ל"ז, עד ואת הארץ. ולכן טועים האומרים בו "עליון" לכל ממלכות הארץ, דאין בכתוב "עליון", ע"כ. וכתב הרב המגיה שם בשם ספר סדר היום, שיש מדקדקים שאין אומרים "עליון" מפני שאינו בפסוק, ונ"ל שאין לחוש, שאנחנו מתפללים על דרך הפסוק, אבל לא כלשנו, ואנו מוסיפין וגורעין, ואין חשש בזה, עכ"ל. וסיים הרב המגיה [בש"ץ שם]: מכל מקום נ"ל שיותר טוב לא לשנות מן הכתוב. ועיין מ"ש הרב כנה"ג (בסימן קט"ז) בשם רש"ל בתשובה (סימן ס"ד), ופר"ח שם וכו', עכ"ל הרב המגיה שם. ואני אומר קבלה בידינו שכל נוסחאות אלו הם תקנת אנשי כנה"ג, וכל אלו הם תפלת העשיה. וטעמא ידיי חזקה היא דודאי כך תיקנו אותה כתפלת חזקיהו המלך ע"ה האמורה ברוח הקודש. וגם הם רוח ה' דיבר בם כנודע. ואין זה הסדר של אחרונים שיוכל האדם לסדר תפלתו כרצונו, אלא תפלת רבים היא. ובספר מנחת אהרן (כלל י אות ז') הביא דברי סדר היום ונטה לדבריו עיי"ש. ובאמת העיקר הוא כמ"ש שאין לומר "עליון" אלא נקטינן כלשון הכתוב וכו' עכ"ל. ועיין מ"ש ג"ע החיד"א ז"ל בספרו יוסף אומץ (סימן ע' אות ב').

עוד כלל גדול אשר הלכנו לאורו, הוא מ"ש ג"ע החיד"א ז"ל בספרו יוסף אומץ (סימן י'), להתרים כנגד אלו החכמים בדעתם חדשים מקרוב, אשר באו לשנות נוסחות התפלה המקובלות מדור דור, על פי כללי הדקדוק וניקוד, וז"ל שם בסיום תשובתו: ולולי כי איני כדאי הייתי גוזר גזרה דרבה על אלו המשנים שיחזרו למנהג כל ישראל, ולא יסמכו על עצמם כי הם יורדי ים הדקדוק יותר מהראשונים, ומי שיש לו לב אם בעל נפש הוא ינהג ככל ישראל ואל יוציא עצמו מן הכלל, ושומע לנו ישכון בטח וכו', עכ"ל.

והנה גם בזמננו אנו קמו לנו כאלו החכמים בעיניהם, לשנות נוסחאות תפלה המקובלות במשך כל הדורות על פי שכלם הקל שבקלים, ומשנים ומחליפים נוסחאות הוותיקות, ופעמים אפילו מעיזים להרים ידם על נוסחאות המפורשות בכתבי האר"י ז"ל, וכאילו חכמי הדורות הקודמים לא ידעו מכל זה, והמה חכמים בעיניהם לבד הבקיאים ויודעים בחכמת הדקדוק וההגיה. ובעוה"ר כבר יצאו לאור כמה סידורים חדשים מקרוב מסוג זה, וכל המרבה להוסיף ולגרוע בנוסחאות המקובלות הרי זה כמשובח בעיני משכילי חכמת הדקדוק.

ולכן אמרתי להודיע בכאן קבל עם ועדה, שאין דרכי בקונטרס זה כדרכם, אלא אדרבא ואדרבא, כל מגמתי היא רק לתקן הנוסחאות שנפלו בהם שבושים במשך הדורות, ולהחזיר העטרה ליושנה על פי נוסחאות האר"י ז"ל והרח"ו ז"ל, ומרן הרש"ש ז"ל, ובפרט על פי נוסחת סידור הספרדים שנדפס בוויניציאה בשנת רפ"ד, והסידורים שנדפסו על פיו במשך הדורות, וככל הנ"ל, שעליו סמך ידו הרח"ו ז"ל, לעשותו כבסיס לכל ההגהות שהגיה בתיקוני הנוסחאות. ולכן לא שמתי פני לחפש בספרי הפוסקים בכל גירסא לראות הבדלי הדעות והשיטות השונות והמנהגים החלוקים. כי לא זאת היתה מטרתי בעבודתי להרבות בדעות ובשיטות השונות, אלא רק לברר דעת האר"י ז"ל לאור המנהגים והנוסחאות שנהגו בהם קהלות הספרדים שקבלו לנהוג כשיטתו. ולכן התבססתי בעיקר על נוסחאות סידורי ק"ק הספרדים שנדפסו במשך הדורות, ובפרט על אותם סידורים ההולכים בעיקר בשיטת האר"י ז"ל, כי הרי הנוסחאות המקובלים היום בדורנו הם יוצאים בהשתלשלות מהסידורים של ק"ק הספרדים הקודמים להם, וכיון שהתכלית שלי היתה לברר ולבדוק סמכות הנוסחאות המקובלות היום בידינו, לאור הנוסחאות של סידור רפ"ד, ועל פי שיטת האר"י ז"ל, לכן בחרתי לי סדר עבודה זה, וכמו שיראה כל מעיין בהגהותי תועלתו ואמינותו.

וה' יסייענו על דבר כבוד שמו ויגמור בעדנו לסיים מלאכה רבה זו לזכות הרבים בתיקון הדרכים והשבילים ההולכים במסילה העולה בית אל לתקן עולם בממלכות שד"י על פי נוסחאות התפלה המתוקנות והמשופרות לאור חכמי המקובלים ודעת הפוסקים באמת אכ"ר.

1 ואכן לאחרונה הגיע לידינו סידור חמדת ישראל להרש"ו כתב יד קדום ומדוייק אשר בו מופיע כל נוסח התפלה בשלמות בשם אביו וכתביו, ומצאנו בהם לא מעט שינויים מסידור רפ"ד הנ"ל דמוכח מזה כעד שכתבנו שאי אפשר לסמוך באופן מוחלט על כל הנוסחאות של סידור רפ"ד שהם מוסכמות בהחלט לדעת האר"י ז"ל. וצריכים עדיין בדיקה ועיון בכל הפרטים כדי לאשר ולקיים נוסחאת האר"י ז"ל בכל תיבות התפלה לדיוקן.

הודעה חשובה

עם סיום טור ב"י ומשנה ברורה חלק א' בשעטו"מ במסגרת כוללי ערב "אליבא דהלכתא" ותחלת לימוד טוב"י ומשנ"ב חלק ב', הנוג לבשר לציבור האברכים די בכל אתר ואתר

שייש אפשרות לשלב אברכים נוספים בכל הסניפים הקיימים כבר.

כמו כן הנוג לבשר על פתיחת כמה סניפים חדשים שיפתחו בעזה"י עם תחלת לימוד חלק ב' לקראת חודש טבת התשס"ח.

להלן רשימת הסניפים הקיימים ונציגיהם לצורך ההרשמה (נא להתקשר אך ורק בשעות הערב)

1. רמת בית שמש - הרב יהודה הלל	052-7644413	5. מודיעין עילית - הרב שלום הלל	08-9791568	9. גאולה - הרב יוסף הלל	052-7644403
2. בית וגן - הרב שלום עמאר	02-6421370	6. רוממה - הרב דן לוי	02-5384378	10. תל ציון - הרב אברהם מרדכי ויינפלד	02-9709102
3. רמת שלמה - הרב יוסף הלל	052-7644403	7. נוה יעקב - הרב חיים הלל	02-5854625	11. ארזי הבידה (לבני חוץ לארץ) הרב אליהו הלל	02-5824810
4. ביתר עילית - הרב יעקב חכים	02-5802990	8. רמות - הרב אברהם אליעזרוב	057-3171250	12. אלעד - הרב יהושע גלעדי	03-9080820

ולהלן רשימת הכוללים הנוספים שיפתחו בעזה"י ובשעטו"מ בתאריך הנ"ל, ומספרי הטלפון של נציגיהם לצורך ההרשמה:

1. קרית ספר – הרב אליהו נכס	08-9741880	3. גבעת שאול – הרב ראובן הרדי	052-7634639	5. בני ברק - הרב אברהם מועלים	03-6764690
2. הקריה החרדית בית שמש – הרב יהודה הלל	052-7644413	4. רכסים – הרב ישי זר	04-9040224	6. נוה יעקב (המתחרדר) - הרב חיים הלל	02-5854625

עלון זה יוצא לאור לעילוי נשמת היקר והנעים שלמד תורה הרבה ולימדה לרבים

כהר"ר דן הלל ז"ל בן גלאדים נתון תחי'

במלאות אחד עשר חדשים לפטירתו נלב"ע ט' טבת תשס"ז

הגיליון הבא יעסוק בהשלמות העניינים בסימנים א' - ז'

רמת בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20

בית וגן - בבית הכנסת "פנין אברכים" רח' חיד"א 21

רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולטי 8

מודיעין עילית - בבית המדרש חזון איש רח' רשב"י 21 ברכפלד

אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' תל הלב 24

רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פיטה 6

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שני"י ישיבת חברת אהבת שלום

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24

משלוח הערות והארות:

ת.ד. 50526 ירושלים

פקס: 02-5370088